

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SURİYE KRİZİNİN HATAY ORMAN ÜRÜNLERİ
EKONOMİSİNE ETKİLERİ

HASAN HÜSEYİN TUNÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ORMAN ENDÜSTRİ MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

KAHRAMANMARAŞ 2021

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**SURİYE KRİZİNİN HATAY ORMAN ÜRÜNLERİ
EKONOMİSİNE ETKİLERİ**

HASAN HÜSEYİN TUNÇ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Orman Endüstri Mühendisliği Ana Bilim Dalı**

KAHRAMANMARAŞ 2021

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada, alıntı yapılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Hasan Hüseyin TUNÇ

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

SURİYE KRİZİNİN HATAY ORMAN ÜRÜNLERİ EKONOMİSİNE ETKİLERİ (YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HASAN HÜSEYİN TUNÇ

ÖZET

Suriye Krizi, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki çeşitli ülkelerde meydana gelen protesto ve çatışmaların, Suriye'yi etkisi altına alması ve burada iç savaşa dönüşmesi sonucu yaşanan olaylar bütünüdür. Bu krizle beraber milyonlarca Suriyeli ülkelerini terk etmiş ve birçok ülkeye sığınmak zorunda kalmıştır. Bu ülkelerin başında gelen Türkiye açık kapı politikası uygulayarak milyonlarca Suriyeliyi misafir etmiştir. Suriyeli sığınmacılar için geçici barınma merkezleri inşa edilmiş ancak sığınmacıların büyük kısmı kent merkezlerinde yaşamayı tercih etmiştir. Suriyeli sığınmacılar yaşamlarını sürdürdükleri illeri sosyal, ekonomik, demografik ve kültürel olarak etkilemiştir. Hatay da Suriyeli sığınmacıların yoğun olduğu illerden biridir ve ifade edilen etkiler burada açık bir şekilde görünmektedir.

Bu çalışmada Suriye Krizinin Hatay orman ürünleri sanayi işletmeleri üzerindeki etkisi işletmelerin faaliyet dalları bakımından araştırılmıştır. Çalışmada 96 işletme sahibine yüz yüze görüşme yöntemiyle anket uygulanmıştır. Toplanan veri Statistical Package for the Social Sciences (SPSS)yazılımına işlenmiş, çapraz çizelgelerle gösterilmiş ve işletmeler arasındaki farklılıkları ortaya koymak için ki kare analizi ve bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre işletmelerin %60.3'ünde en az 1 Suriyeli çalışmaktadır. Suriye krizinden sonra işletmeler arasında üretim ve taşıma alanlarında yerel halktan çalışanlara olan ihtiyaçları, hammadde temini, müşteri memnuniyeti, ithalat oranındaki değişim, müşteri memnuniyetini ölçmede anket kullanımı, yükselen fiyatlar, istenilen model malzeme ve iş süresi konusunda alınan şikayetler bakımından anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriye krizi, Suriyeli sığınmacılar, Orman ürünleri işletmeleri, Hatay

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Orman Endüstri Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Temmuz / 2021

Danışman: Prof. Dr. Hasan SERİN

Sayfa sayısı: 78

**THE EFFECTS OF THE SYRIAN CRISIS ON HATAY FOREST PRODUCTS
ECONOMY
(M.Sc. THESIS)**

HASAN HÜSEYİN TUNÇ

ABSTRACT

The Syrian Crisis is a set of events that took place as a result of the protests and conflicts in various countries in North Africa and the Middle East took Syria under its influence and turned into a civil war in this country. With this crisis, millions of Syrians left their countries and had to refuge many countries. Turkey, leading of these countries, has hosted millions of Syrians by applying an open door policy. Temporary accommodation centers were built for the Syrian refugees, but most of the refugees preferred to live in the city centers. Syrian refugees have impacted the provinces where they live socially, economically, demographically and culturally. Hatay is one of the provinces with a high concentration of Syrian refugees and the expressed effects are clearly visible here.

This study focuses on the impact of the Syrian Crisis on the Hatay forest products enterprises in terms of the areas of activity. In the study, a questionnaire was applied to 96 business owners using face-to-face interviews. The collected data are processed into Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) software and shown with crosstabs, and then chi-square analysis and independent samples t-test has been performed to reveal the differences between enterprises. According to the results of the study, at least 1 Syrian works in 60.3% of the enterprises. After the Syrian crisis, it has been determined that there are significant differences between the enterprises in terms of the needs of the local people in the production and transportation areas, raw material supply, customer satisfaction, the change in the import rate, the use of questionnaires to measure customer satisfaction and complaints about rising prices, desired model material and work time.

Keywords: Syrian crisis, Syrian asylum seekers, Forest products enterprises, Hatay

Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Forest Industry Engineering, July / 2021

Supervisor: Prof. Dr. Hasan SERİN

Page number: 78

TEŞEKKÜR

“SURIYE KRİZİNİN HATAY ORMAN ÜRÜNLERİ EKONOMİSİNE ETKİLERİ” başlıklı bu tez çalışması Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Yüksek Lisans danışmanlığını üstlenerek konu seçimi ve çalışmalarımın yönlendirilmesinde ilgi ve desteğini esirgemeyen Sayın Hocam Prof. Dr. Hasan SERİN’e en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Tez savunma komisyonunda yer alan Sayın Prof. Dr. İbrahim BEKTAŐ ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi İlker AKYÜZ hocalarıma ayrı ayrı teşekkür ederim. Ayrıca tez çalışmamın anket verilerinin SPSS ortamında düzenlenmesinde, analizinde ve bulguların yorumlanmasında yardımları için doktora öğrencisi Muhammet DURGUN’a teşekkür ederim.

Çalışmalarım süresince desteklerini esirgemediğim yanımda olan kıymetli aileme; hayatımın her alanında olduğu gibi tez çalışmamı hazırlarken de her aşamada bana yardımcı olan sevgili eşim Aslıhan ile oğlum Veli İlbey’e en derin duygularla teşekkür ederim. Ayrıca Yüksek Lisans eğitimi için beni cesaretlendiren ve başarı duygusunu zirvede tutan iş arkadaşım İnfaz ve Koruma Memuru Ferdi SUCU’ya teşekkürü bir borç bilirim.

Hasan Hüseyin TUNÇ

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	vi
ÇİZELGELER DİZİNİ	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Suriye Krizi	1
1.1.1. Kriz sonrası Suriye'den Türkiye'ye yaşanan göç	7
1.1.2. Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar	9
1.1.3. Suriye krizinin Türkiye'ye ekonomik etkileri	18
1.1.3.1. Emek piyasası ve ücretler	20
1.1.3.2. Kamu maliyesi	23
1.1.3.3. Enflasyon	25
1.2. Orman Ürünleri Sanayi	26
1.2.1. Kereste ve parke Sanayi	28
1.2.2. Kaplama ve kontrplak Sanayi	28
1.2.3. Levha sanayi	29
1.2.4. Kağıt sanayi	29
1.2.5. Mobilya sanayi	30
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	31
3. MATERYAL ve METOT	34
3.1. Materyal	34
3.1.1. Araştırma bölgesinin tanımı	34
3.1.2. Anket formunun tasarlanması	34
3.2. Metot	35
3.2.1. Frekans tablosu	36
3.2.2. Çapraz tablolar	36
3.2.3. Ki-kare Testi (χ^2)	36
3.2.4. Varyans analizi	37
4. BULGULAR	38
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	63

KAYNAKLAR

68

EKLER

75

ÖZGEÇMİŞ

78

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 1.1.	Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Sayısı (07.04.2021 İtibarıyla)	10
Şekil 1.2.	Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Sayısı (07.04.2021 İtibarıyla)	11
Şekil 1.3.	En Çok Suriyelinin Bulunduğu İlk 10 İl (07.04.2021 İtibarıyla)	16
Şekil 1.4.	Türkiye Ortalamasının Üzerinde Suriyeli Barındıran İller	17

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa No

Çizelge 1.1.	Suriyeli sığınmacıların ülkelere göre dağılımı	8
Çizelge 1.2.	Türkiye'deki Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı (07.04.2021 İtibarıyla)	12
Çizelge 1.3.	Geçici Barınma Merkezlerindeki (GBM) Suriyeli Durumu (07.04.2021 İtibarıyla)	16
Çizelge 1.4.	Türkiye geneli orman ürünleri ihracat değerleri	28
Çizelge 4.1.	Anketin uygulandığı işletmelere dair demografik bilgiler	38
Çizelge 4.2.	Suriyeli çalışanların işletmelerdeki işgücü maliyetine etkisi (%)	39
Çizelge 4.3.	Üretim alanında yerel halktan çalışanlara olan ihtiyaç (%)	40
Çizelge 4.4.	Taşıma alanında yerel halktan çalışanlara olan ihtiyaç (%)	40
Çizelge 4.5.	Pazarlama alanında yerel halktan çalışanlara olan ihtiyaç (%)	40
Çizelge 4.6.	Suriye krizinden önce işletmelerin ihracat yapma durumu (%)	41
Çizelge 4.7.	Suriye krizinden işletmelerin ithalat yapma durumu (%)	41
Çizelge 4.8.	İleriki dönemde işletmelerin ihracat veya ithalat beklentileri (%)	42
Çizelge 4.9.	Suriye sınır kapısının kapanması ile işletmelerin hammadde temininin etkilenme durumu (%)	42
Çizelge 4.10.	Üretim maliyetinin artması veya azalmasının fiyatlara yansımaya durumu (%)	43
Çizelge 4.11.	Yaşanan kriz sonucunda yerel ekonominin canlılık durumu (%)	43
Çizelge 4.12.	Firmanızdaki müşteri memnuniyeti (%)	44
Çizelge 4.13.	Kriz ile birlikte ithalatınızdaki değişim (%)	44
Çizelge 4.14.	Kriz ile birlikte işletmelerin ithalat nakliye masrafları (%)	45
Çizelge 4.15.	Kriz ile birlikte ithalatınızdaki ürün çeşidi (%)	45
Çizelge 4.16.	Kriz ile birlikte ihracatınızdaki değişim (%)	46
Çizelge 4.17.	Kriz ile birlikte işletmelerin ihracat nakliye masrafı (%)	46
Çizelge 4.18.	Kriz ile birlikte ihracatınızdaki ürün çeşidi (%)	47
Çizelge 4.19.	Kriz nedeniyle işçilik maliyeti (%)	47
Çizelge 4.20.	Kriz ile birlikte hammadde maliyeti (%)	48
Çizelge 4.21.	Kriz ile birlikte genel üretim maliyeti (%)	48
Çizelge 4.22.	Kriz ile birlikte işletmelerin üretim kapasitesi (%)	49
Çizelge 4.23.	Kriz ile birlikte ürün çeşidiniz (%)	49
Çizelge 4.24.	Kriz ile birlikte çalışan sayınız (%)	50
Çizelge 4.25.	Kriz ile birlikte ticari geliriniz (%)	50
Çizelge 4.26.	Kriz ile birlikte işletmenize ait borç durumu (%)	51
Çizelge 4.27.	Müşteri memnuniyetini ölçmek için anket yönteminin kullanımı (%)	51
Çizelge 4.28.	Müşteri memnuniyetini ölçmek için ziyaret yönteminin kullanımı (%)	52
Çizelge 4.29.	Müşteri memnuniyetini ölçmek için telefon yönteminin kullanımı (%)	52
Çizelge 4.30.	Müşterilerden yükselen fiyatlar konusunda alınan şikayetler (%)	53
Çizelge 4.31.	Müşterilerden istenilen model malzeme konusunda alınan şikayetler (%)	53
Çizelge 4.32.	Müşterilerden iş süresi konusunda alınan şikayetler (%)	54
Çizelge 4.33.	Kriz başladıktan sonra banka kredisi kullanımı (%)	54
Çizelge 4.34.	Kredi kullanırken engelle karşılaşma durumu (%)	55
Çizelge 4.35.	Alacakları tahsil ederken karşılaşılan zorluklar (%)	55
Çizelge 4.36.	Kriz sonrası yaşanan sıkıntılar (%)	55

Çizelge 4.37.	Krizin etkilerine karşı herhangi bir tahmininiz oldu mu (%)	56
Çizelge 4.38.	Kriz ile ilgili KDV istisnasından yararlanma durumu (%)	56
Çizelge 4.39.	Kriz ile ilgili gümrük vergisi muafiyetinden yararlanma durumu (%)	57
Çizelge 4.40.	Kriz ile ilgili vergi muafiyetinden yararlanma durumu (%)	57
Çizelge 4.41.	Kriz ile ilgili sigorta primi işveren hissesi desteğinden yararlanma durumu (%)	58
Çizelge 4.42.	Kriz ile ilgili yatırım yeri tahsisi desteğinden yararlanma durumu (%)	58
Çizelge 4.43.	Kriz ile ilgili sigorta primi desteğinden yararlanma durumu (%)	59
Çizelge 4.44.	Kriz ile ilgili faiz desteğinden yararlanma durumu (%)	59
Çizelge 4.45.	Kriz ile ilgili gelir vergisi stopajı desteğinden yararlanma durumu (%)	60
Çizelge 4.46.	Kriz ile ilgili proje geliştirme desteğinden yararlanma durumu (%)	60
Çizelge 4.47.	Kriz ile ilgili kira desteğinden yararlanma durumu (%)	61
Çizelge 4.48.	Kriz ile ilgili personel gideri desteğinden yararlanma durumu (%)	61
Çizelge 4.49.	Kriz ile ilgili makine-teçhizat, donanım, sarf malzemesi, yazılım ve tasarım giderleri desteğinden yararlanma durumu (%)	62
Çizelge 4.50.	Kriz sonucunda işletmelerde yaşanan en önemli sorun (%)	62

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANOVA	: Varyans Analizi/Analysis of Variance
IŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
ORÜS	: Orman Ürünleri Sanayi Kurumu
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PYD	: Demokratik Birlik Partisi/Partiya Yekîtiya Demokrat
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü

1. GİRİŞ

Türkiye 2011 yılında başlayan Suriyeli göçüyle her yıl artan sayıda Suriyeli sığınmacıyı konuk etmiştir. İlk başlarda misafir gözüyle bakılan ve geçici barınma merkezlerine yerleştirilen Suriyeli sığınmacılar sayılarının artmasıyla başta sınır bölgesindeki iller olmak üzere Türkiye'nin bütün illerine yayılmışlardır. Bu illerin başında da Hatay gelmektedir.

Hatay ili bünyesinde barındırdığı farklı demografik kesimler nedeniyle geçmişten bugüne medeniyetler beşiği olarak anılmaktadır. Suriyeli sığınmacıların gelmesiyle beraber ildeki yabancı sayısında artış yaşanmış ve sosyoekonomik yaşamda değişimler meydana gelmiştir. Bu bağlamda bu yüksek lisans tez çalışmasının amacı Suriye krizinin ve sonucu olarak Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacıların Hatay orman ürünleri işletmeleri üzerindeki etkisini araştırmaktır. Çalışmanın sonraki bölümlerinde öncelikle Suriye krizi çeşitli boyutlarıyla ele alınacaktır. Kriz sonrası Suriye'den Türkiye'ye yaşanan göç durumu incelendikten sonra Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar güncel verilerle ortaya konulacaktır. Sonrasında Suriye krizinin Türkiye'ye ekonomik etkileri emek piyasası, ücretler, kamu maliyesi ve enflasyon ekseninde tartışılacaktır. Ardından Türkiye'nin orman ürünleri sanayi mobilya, kâğıt, yonga levha, lif levha, kaplama, kontrplak, kereste ve parke ürün sanayileri kapsamında incelenerek giriş bölümü sonlandırılacaktır. Sonrasında Suriye krizinin ekonomik etkilerine dair önceki çalışmalar gösterilecektir. Materyal ve metot kısmında Araştırma bölgesi olan Hatay ilinin ve Hatay orman ürünleri sanayinin tanımı yapılacak, Anket formunun hazırlanma aşaması gösterilecek ve kullanılacak istatistiksel yöntemler ele alınacaktır. Bulgular kısmında yapılan analizler sonucunda frekans ve çapraz tablolar ile çalışmanın bulguları sunulacaktır. Son kısımda çalışmanın önemli sonuçları ile öneriler verilecektir.

1.1. Suriye Krizi

İnsanların varoluşundan beri devam eden ve gelecekte de muhtemelen devam edecek olan göç olgusu pek çok kişiyi, ülkeyi, bölgeyi ve hatta küresel yapıyı etkilemektedir. Bu nedenle göçün daha açık ifadeyle göçmen, mülteci ve sığınmacı kesimin en iyi şekilde yönetilmesi gerekmektedir. İyi bir şekilde yönetilerek göçün olumsuz etkileri minimum düzeye indirilip, faydaları artırılabilir (Taş ve Durgun, 2020).

Türkiye Arap Baharının Suriye'ye sıçraması ile Suriyeli göçüyle karşı karşıya kalmıştır. Orta Doğu'nun tamamını etkisi altına alan Arap Baharı ilk olarak Tunus'ta ortaya çıkmıştır. Bu ülkenin bir vatandaşı olan Muhammed Bouazizi adlı bir genç el arabasına el konulmasına karşı çıkmış, gözaltına alınarak işkence görmüş ve bunun sonucunda 17 Aralık 2010 tarihinde kendisini yakmıştır (Aktaş, 2012). Bu olay ile Tunus halkı sokağa dökülmüş ve iktidarda bulunan Zeynel Abidin Bin Ali 14 Ocak 2011 tarihinde ülkeyi terk etmiştir. Böylelikle Tunus'ta iktidar değişmiş ve Arap Baharı diğer Orta Doğu ülkelerine sıçramıştır (Boyras, 2015). Bunun akabinde Arap Baharı Mısır, Libya, Cezayir, Bahreyn, Ürdün, Yemen, Lübnan ve Suriye gibi diğer Orta Doğu ülkelerine de yayılmış, ülke yönetimleri ile halkın orta ve alt kesimleri karşı karşıya kalmış ve statükoya karşı bir halk hareketi meydana gelmiştir. Bahsedilen ülkelerden Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de iktidarlar değişmiştir (Ulutaş, 2017).

Arap Baharının genel nedenleri değerlendirildiğinde Mısır, Libya, Cezayir, Bahreyn, Ürdün, Yemen, Lübnan ve Suriye gibi ülkelerin tamamında baskıcı ve otoriter rejimlerin iktidarda olduğu görülmektedir. Adı geçen ülkelerde ekonomik göstergeler kötü, işsizlik oranları yüksek, orta-alt kesimin yaşam koşulları kötü, enflasyon yüksek ve yalnızca az sayıdaki elit tabaka zengindir (Dede, 2011; Sandal ve ark., 2016). Bu ülkelerin yönetimlerinde bulunanların halkın ekonomik, siyasi ve demokratik isteklerini hiçe sayması, yönetimlerin babadan oğla geçmesi, tahsil görmüş yeni nesildeki yüksek işsizlik oranları ve eğitilmiş gençlerin orta ve yaşlı kesime göre daha özgürlükçü olmaları halk nezdindeki huzursuzluğun gitgide artmasına sebebiyet vermiştir (Göçer ve Çınar, 2015). Bu bağlamda hem baskıcı yönetimlerin varlığı hem de genel anlamda yaşam koşullarının zorluğu Arap Baharı hareketlerine zemin hazırlamış ve bu olumsuzlukların sebebi olduğu düşünülen iktidarların devrilmesi hedeflenmiştir (Çendek ve Öрки, 2019).

İlk bakışta Arap Baharının Orta Doğu'nun baskıcı ve otoriter yönetimlere sahip, kötü ekonomik göstergelerin mevcut olduğu, zengin ile orta-alt kesim arasında geniş bir makasın olduğu ülkelerinde eşitsiz düzene bir tepki hareketi olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Ancak dünya petrol rezervlerinin %40'ının, doğalgaz rezervlerinin ise %41'inin yer aldığı Orta Doğu'da bu denli geniş çaplı ve rejim değiştiren toplumsal hareketlerin Batı ülkelerinin etkisi olmadan gerçekleştiğini düşünmek yanlış olacaktır (Sorkhabi, 2016).

Arap Baharı hareketlerinin ortaya çıkmasını ve yayılmasını tetikleyen en önemli faktörlerden biri teknolojik koşulların gelişmesidir. Genç kesimin yoğun bir şekilde

kullandığı Twitter ve Facebook gibi sosyal medya araçları ile hem halk hareketlerinin hızlı bir şekilde yayılması sağlanmış hem de protesto aktivitelerinin yapıldığı mecralar genişlemiştir (Salih, 2013). Teknoloji kullanım seviyesi yüksek olan Arap gençleri protesto gösterileri ve rejim karşıtı hareketlerde önemli bir rol oynamışlardır (Haran, 2016).

Yukarıda ifade edilen bağlamda Arap Baharı'nın Suriye'ye sıçraması hızlı olmuştur. Diğer Arap ülkelerinden etkilenen Suriye halkının gösteri ve protesto hareketlerinin filizleri güçsüz olsa da 2011 yılının Ocak ayında atılmıştır. Başlarda pek de etkili olmayan bu gösteriler Mart 2011'de Dera kentinde meydana gelen olaylarla etkisini artırmaya başlamıştır (Salihi, 2016). Arap Baharı'nın Suriye'deki yansıması olarak Suriye Krizi'nin başlangıç tarihi, iki öğrencinin bir duvara "halk rejimin yıkılmasını istiyor" yazısını yazması sonucunda gözaltına alındığı 15 Mart 2011 tarihi gösterilmektedir. Tunus'taki ve devamında diğer ülkelerdeki devrik rejimler Suriye'ye örnek olmuş, başta barış amaçlayan halk protestoları şeklinde gerçekleşen eylemler Beşar Esad'a muhalif kesimin silahlanmasıyla iç savaşa dönüşmüştür (Çapar ve Koca, 2018). Ülkede yaşanan kuraklık ve yüksek işsizlik düzeyi nedeniyle, Dera kentinde başlayan ayaklanmalar kısa sürede büyümüş ve Banyas, Lazkiye, Hama, Deyrizor ve Humus kentlerine yayılmıştır (Süer, 2012).

Tıp eğitimi alan Beşar Esad, 2000 yılında babası Hafız Esad'ın ölümü sonrasında ülke yönetimine geçmiştir. Baba Esad 1963 yılından beri Suriye'yi pek çok temel insan haklarını kısıtlayan, güvenlik güçlerine olağanüstü yetkiler tanıyan bir olağanüstü hal yasası ile yönetmiştir (Altundeğer ve Yılmaz, 2016). Babasının yönetim tarzını benimseyen ve o zamanlar 34 yaşında olan Beşar Esad'ın devletin başına geçebilmesi için Suriye anayasası değiştirilerek başkanlık yaşı 34'e çekilmiş ve Beşar Esad devlet başkanı olmuştur (Şen, 2013).

Başkan olduktan sonra Esad halk nezdinde umut olarak görülmüştür. Bunun sebepleri arasında Sünni bir kadınla evli olması ve eşinin modern bir yaşam tarzını benimsemesi gösterilmiştir. Esad iktidara gelişiyle beraber bazı alanlarda reformist bir anlayış benimsemesine rağmen siyasi anlamda babasının devamı olmuştur. Bu bakımdan başkan olduktan sonra siyasi alanda yapmadığı reformlar Arap Baharı'nın Suriye'ye sıçramasına sebep olmuştur. Halk protestoları başlayınca yıllardır uygulanan olağanüstü hal yasası zorunlu olarak kaldırılmış ancak Esad iktidardaki gücünü korumak için çatışmaların en yoğun olarak yaşandığı 2012 yılında bile meclisteki muhalefet sınırını %10'da tutmaya devam etmiştir (Bingöl, 2012).

Muhaliflerin Suriye yönetimine yönelik talepleri; yürürlükte olan olağanüstü hal yasasının kaldırılarak ülkede normalleşmenin tesis edilmesi, bakanlıkların tamamen sivilleştirilmesi, yasama-yürütme-yargı erklerinin yeniden düzenlenerek yargının tam bağımsız bir hale getirilmesi, güvenlik birimlerinin yeniden yapılandırılması, Suriye Kürtlerine vatandaşlık verilmesi, elit kesim ile orta-alt kesim arasındaki gelir adaletsizliğinin ortadan kaldırılması ve uzun zamandır iktidarda olan Baas partisinin yetkilerinin sınırlandırılarak demokratik siyasi bir ortam yaratılması olmuştur (Sandıklı ve Semin, 2012).

Dera kentinde başlayan eylemler kısa süre içinde Hama, Humus ve Lazkiye gibi diğer şehirlere yayılmış, bunun üzerine Esad yönetimi bir dizi önlem olarak halk hareketlerini bastırmak istemiş ancak başaramamıştır. Eylemlerde rejim güçleri tarafından silah kullanılması ve insanların ölmesi protesto gösterilerinin dozunu artırmıştır (Koldaş ve Köprülü, 2011).

Esad yönetiminin muhaliflere karşı baskıcı tutumu, Arap Baharı protestolarından daha önce de birçok kez somut olarak ortaya çıkmıştır. Ekim 2005'te bir takım reform talepleri ile ilgili olarak ülkedeki birçok muhalif grup birleşerek "Şam Deklarasyonu"nu ilan etmişlerdir. Rejim bu deklarasyonun Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İsrail yanlısı olduğunu ilan ederek muhalif gruplara baskısını sürdürmüştür. Bu kapsamda birçok yayın kuruluşu kapatılmış, muhaliflerin bazıları yurtdışına kaçmış bazıları ise tutuklanmıştır (Ulutaş, 2011).

Protestoların yayılmasıyla Esad olumlu adımlar atacağını sinyallerini vermiş, genel siyasi af ilan etmiş, yeni siyasi partilerin kurulmasına izin veren bir yasa çıkartmış, seçim, basın ve yasaklarla ilgili iyileştirici yasalar çıkartmış ancak göstericiler tarafından yeterli görülmemiştir. İlk başlarda halkın %65-70'inin desteğini alan Esad zamanla bu desteği kaybetmiştir (Mahalli, 2012).

Esad rejiminin halk hareketini silahla bastırmaya çalışması ve uygulanan şiddetin dozunun giderek artması halkın Beşşar Esad'ın istifasını istemesine sebep olmuş, rejim güçleri ise halk hareketini muhalif çeteler şeklinde niteleyerek silah ve aşırı güç kullanımına devam etmiştir (Rózsa, 2012; Tyyskä ve ark., 2017). Bununla birlikte iletişimi keserek, bir nevi dış dünyanın olan biteni öğrenmesini engellemeye çalışmış ancak başarıya ulaşamamıştır. (Acar, 2013).

2011 yılının Nisan ayında protesto eylemlerinin ülkeye yayılması ile güvenlik güçlerinin halka uyguladığı şiddet artmış ve birçok vatandaş yaşamını yitirmiştir. Esad yönetimi Rusya ve İran'dan aldığı siyasi destekle şiddete dönüşen güç kullanmaya başlamış, olaylar geri dönülmez bir noktaya gelmiştir (Achiame, 2015).

Zamanla rejim muhalifleri birleşerek, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) adı verilen silahlı yapıyı oluşturmuşlardır. ÖSO'nun içerisinde Suriye ordusundan ayrılan pek çok asker bulunmakta olup, silahlı muhalif grupların birleşerek rejime karşı savaştığı bir ordu haline gelmiştir. ÖSO'nun Türkiye'nin yardımlarıyla 29 Temmuz 2011'de olmuştur. Günümüzde ÖSO Suriye'nin birçok kesimini ele geçirmiş durumdadır (Ulutaş ve ark., 2015). Öte yandan ÖSO ile birlikte muhalefetin diğer ayağı olan Suriye Ulusal Konseyi rejime karşı silahsız siyasi muhalefeti temsil etmektedir. Bu iki oluşum birçok ülkenin desteğini kazanmıştır. Suriye Ulusal Konseyi, muhalefetin en etkin aktörlerindedir. Bu konsey 31 Mayıs 2011'de Suriye'deki muhalif grupların Antalya'da 300 kişilik bir katılımı ile toplanması sonucunda 2 Ekim 2011'de İstanbul'da Kurtuluş Kongresi adı altında yeniden bir araya gelinmesiyle kurulmuştur (Ulutaş ve Hoca, 2014). Ana amacı muhalif unsurları tek bir çatı altında birleştirmek ve rejime karşı tek vücut olmaktır. Suriye Ulusal Konseyi bünyesinde birçok farklı grubu bulundurmaktadır. Şam Deklarasyon grubu, Müslüman Kardeşler, Kürt gruplar ve Süryani gruplar bu grupların en önemlileridir. ÖSO, Türkiye tarafından desteklenerek, eğitim, silah gibi ihtiyaçları sağlanmış ve Türk Silahlı Kuvvetleri ile birlikte hareket etmektedir (Akyener, 2018).

2013 yılı ile Suriye'deki durumdan yararlanan Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD), Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekîtiya Demokrat, PYD) ve Hizbullah gibi terör örgütleri hem bölgesel hem de küresel güvenlik için bir tehdit problemi yaratmıştır. Suriye'de yaşanan iç savaşın aktörleri haline gelen bu terör örgütleri bölgede toprak ve güç kazanma amacıyla hareket etmektedirler. (Kerman ve Efegil, 2017).

Suriye iç savaşına müdahil olan ABD, Rusya, İran, Türkiye ve diğer Batı ülkeleri ise iç savaşın diğer boyutunu meydana getirmektedirler. İran ve Rusya hem bölgedeki çıkarları hem de Suriye iktidarı ile olan ilişkileri nedeniyle Esad'ın tarafında yer tutmuştur. ABD ise dünya jandarmalığına devam ederek, terörle mücadele adı altında Suriye'nin karşısında bir tutum takınmakta ve bölgede hâkimiyet elde etmeye çalışmaktadır. 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı 6,6 milyondan fazla insanın diğer ülkelere çeşitli şekillerde göç ettiği, 13,4 milyon insanın yardıma muhtaç hale geldiği, 6,7 milyon insanın Suriye içerisinde yer değiştirmek zorunda kaldığı, 2,98 milyon insanın kuşatma altındaki

bölgelerde sıkıştığı, 30'dan fazla ülkenin bizzat dâhil olduğu bir hale dönüşmüştür (The UN Refugee Agency, 2021).

ABD, IŞİD ve benzeri tehditleri öne sürerek Suriye'de PYD'yi, Irak'ta Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ni destekleyerek Türkiye'nin güneyinde bir Kürt devleti kurma çabası göstermiştir. ABD ayrıca İsrail'e tehdit olabilecek bölgesel güçlenmeleri önlemek ve bölgedeki askeri varlığını sürdürmek istemektedir. Rusya ise Esad yönetiminin yanında durarak hem bölgedeki etkinliğini hem de Esad ile iyi ilişkilerini sürdürmek istemektedir (Kerman ve Efeğil, 2017).

Türkiye 2002 yılı sonrasında Suriye ile ilişkileri geliştirme konusunda pozitif bir siyaset takip etmiştir (Akgül ve ark., 2015). 2011 yılında Suriye krizinin ilk patlak verdiği Dera olayları sonrasında Türkiye Esad yönetimi üzerinde etki ederek reform yapmaları yönünde telkinde bulunmuş, ancak Esad'ın göstericilere sert muamele göstermesi ile Türkiye büyük bir hayal kırıklığına uğrayarak Esad iktidarının karşısında yer edinmiştir. O dönem yapılan basın açıklamalarından da görüleceği üzere Türkiye, Esad iktidarının gerekirse güç kullanılarak değiştirilebileceği çağrısında bulunmuştur. Türkiye, Suriye iç savaşı boyunca bir yandan komşularıyla iyi geçinmeye çalışmış, bir yandan da demokratik değişimi desteklemiş ve bu iki çelişkili davranış Türkiye'yi yıpratmıştır (Fuller, 2019).

Arap Baharı ile birlikte Orta Doğu'da ve Suriye krizi ile birlikte Suriye'de devlet dışı silahlı unsurlar yani terör örgütleri hızla artmıştır. Çoğu etnik ve mezhep kökenli olan bu unsurlar bölgede zaman zaman etkili olmuştur. Bu unsurlar bölgedeki stratejik konuma sahip yerler ile doğal kaynakları silah zoru ile ele geçirmiş ve kendilerini kabul etmeyen yerel halka sınırsız şiddet uygulamışlardır. Arap Baharı ile devlet yapısının güç kaybettiği bölgede PKK, YPG ve IŞİD gibi unsurlar güç ve alan sahibi olmak için çalışmışlardır (Yeşiltaş ve Duran, 2018).

Arap Baharı sürecinin en kanlı ve en dramatik bölümü Suriye'de yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Suriye, İsrail karşıtlığı ile daima ABD'nin karşısında olmuştur. Bir başka ifade ile Suriye, stratejik konumu ve ABD/İsrail karşıtlığı ile ABD karşıtlarının Ortadoğu'daki önemli kalelerinden birisi olmuştur (Adıbelli ve ark., 2012).

Türkiye için Suriye'deki krizin bir an önce çözüme kavuşturulması başta güvenlik ve Türkiye'deki Suriyeliler olmak üzere birçok bakımdan hayati öneme sahiptir. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti krizin ilk başladığı günden itibaren barışçıl çözüm yollarıyla Suriye'deki sorunun çözülmesi için hem Suriye yönetimine hem uluslararası alanda birçok

ülke ve kuruluşa çağrı girişimlerinde bulunmuştur. Ancak Suriye yönetimi bu girişimlere kayıtsız kaldığı gibi uyguladığı şiddetin dozunu her geçen gün artırarak problemin karmaşıklaşmasına sebep olmuştur. Esad yönetiminin bu tutumuna istinaden Türkiye Suriye’de, Suriye Ulusal Konseyi ve Suriye Halkının Dostları grubunu muhatap olarak almaya başlamıştır. Rejim güçlerinin 21 Aralık 2013’te kimyasal silah kullanması sonucu 1.400 kişinin hayatını kaybetmesi ve 5.000’den fazla kişinin yaralanması sonucunda Esad yönetimi muhataplığını tamamen kaybetmiştir (KDK, 2018).

Suriye yönetimi gelinen noktada Rusya ve İran’ın desteğiyle gücünü korumaya çalışmaktadır. Rusya’dan teknolojik ve askeri anlamda, İran’dan ise finansal anlamda destek elde etmektedir. Bölge farklı siyasi etnik ve mezhepsel grupların, terör örgütlerinin ve iki blokta farklı ülkelerin çatıştığı bir konuma evrilmiştir. Bugüne kadar yüz binlerce kişi hayatını kaybetmiş, kimyasal silah kullanılmış ve milyonlarca kişi kendi ülkesinden kaçmak zorunda kalmıştır. Böyle bir ortamda Türkiye, bölgede yaşanan gelişmeleri yakından izleyerek; Suriye topraklarını terör örgütlerinden temizlemek, Suriyelilerin ülkesine geri dönebilmesini sağlamak ve ulusal güvenliğini muhafaza etmek için operasyonlarına devam etmektedir (Muslu, 2018).

1.1.1. Kriz Sonrası Suriye’den Türkiye’ye Yaşanan Göç

2010 yılında Tunus’ta başlayan Arap Baharı süreci kısa zamanda bütün Orta Doğu ülkelerini etkisi altına alarak uluslararası bir krize dönüşmüştür. 2011 yılı ile birlikte Suriye’ye sığınan Arap Baharı, Suriye yönetiminin halka karşı sert tutumu ve silah kullanmasıyla iç savaşa dönüşmüş ve büyük bir göç hareketinin başlamasını sağlamıştır (Özdemir, 2017). Suriye krizi sonrasında yaşanan Suriyeli sığınmacılar meselesi ilk olarak bölgesel, sonrasında da uluslararası bir krize dönüşmüştür.

Suriye krizi ile 5,5 milyondan fazla Suriyeli Türkiye, Lübnan, Ürdün ve diğer ülkelere sığınmak zorunda kalmış (Ostrand, 2015), milyonlarca Suriyeli ise Suriye içerisinde göç etmek zorunda kalmıştır. 3,6 milyonun üzerindeki Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye bu krizin en derinden yaşandığı ülke olmuştur. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi (UNHRC) verilerine göre Suriyeli sığınmacıların ülkelere göre dağılımı Çizelge 1.1’de verilmiştir.

Çizelge 1.1. Suriyeli sığınmacıların ülkelere göre dağılımı

Ülke	Yüzde (%)	Sayı
Türkiye	65,6	3,667,681
Lübnan	15,3	855,172
Ürdün	12,0	665,404
Irak	4,4	243,890
Mısır	2,3	131,235
Diğer (Kuzey Afrika)	0,6	31,657
Toplam	100	5,595,039

Bir milyon civarında Suriyeli sınır komşusu ülkeler haricinde Avrupa ülkelerine, ABD ve Kanada'ya gitmiştir (Erdoğan, 2019). Buna ilaveten düzensiz göçe tabi olup, yasal olmayan yollardan Türkiye ve diğer ülkelere kaçan Suriyeliler de eklenince tahminen yedi milyonun üzerinde Suriyelinin çeşitli ülkelere sığındığı görülmekte ve yaşanan dram daha çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye açık kapı politikası uygulayarak sığınmak isteyen bütün Suriyelileri kabul etmiş, geçici koruma statüsü altında kamplarda ve ülke sınırları içerisinde koruma altına almıştır (Göç ve Uyum Raporu, 2018). Türkiye açık kapı politikasının özüne uygun bir şekilde Suriye'de savaş ve çatışma ortamı başladığında koşulsuz-şartsız yardıma ihtiyacı olan herkesi kabul etmiş ve Suriyeli sığınmacıların insani şartlarda yaşamlarına devam etmelerini sağlamıştır (Akbaş ve ark., 2016). Türkiye açık kapı politikasını uygulayarak bir taraftan dünyaya ders verirken diğer taraftan ise çok büyük bir riskin altına girmiştir. Uygulanan politika ile özellikle ilk birkaç göç dalgasında Suriyeli sığınmacılarla beraber Türkiye'ye giren pek çok terör örgütü üyesi ulusal güvenlik açısından risk oluşturmuştur (Koca, 2015). Açık kapı politikası sonucu gelen kişilerin sayısının milyonları aşması çeşitli yönlerden ülkeyi etkilemiştir. Bu etkiler sosyal, ekonomik ve güvenlikle ilgili sorunlar olarak sınıflandırılabilir. Sosyal açıdan eğitim, sağlık, barınma, beslenme gibi ihtiyaçların karşılanması yanında gelinen yere uyum sağlanması sorunu ülkeyi etkilemiştir. Ekonomik açıdan bakıldığında milyar Euro'ları bulan harcamalar yapılması ve ithalat-ihracat konularında sıkıntılar yaşanması ekonomik açıdan Türkiye'yi etkilemiştir. Güvenlik açısından bakıldığında sınır güvenliği, sınır kaçakçılığı, terör ve asayiş konularında sıkıntılar yaşanmış ve bunlar ülkeyi etkilemiştir (Durgun ve Aydın, 2017).

Nisan 2011 itibarıyla Türkiye'ye yönelik başlayan insan akını artarak devam etmiş, Türkiye savaştan kaçan bütün Suriyelileri açık kapı politikası uygulayarak kabul etmiştir. İlk olarak küçük gruplarla başlayan göç akını bir süre sonra kitlesel hale dönüştüğü için

geçici barınma merkezlerinin kapasitesi yetersiz kalmış ve ülke geneline yayılmıştır (Arar ve ark., 2016).

Türkiye beklenmedik bu göç akını karşısında vakit kaybetmeden göç mevzuatını güncellemiş, bu kişilere ait işlemlerin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında yapılmasını sağlamıştır. Bu kapsamda Suriyeliler için geçici barınma merkezleri, çadır kentler ve konteynır kentler kurulmuştur. Bu merkezlerde Suriyelilerin insanca yaşayabilmesi için, altyapıdan temizliğe, sağlıktan eğitime, dini hizmetlerden sosyal desteğe kadar birçok alanda hizmet sunulmuştur (Çetinkaya ve ark., 2016).

Suriye’de durum 2021 yılı itibarıyla halen normale dönmemiş, iç savaş ve kaos ortamı çok uluslu aktörlerin dahil olması ile karmaşık bir şekilde devam etmektedir. Suriye’deki kriz devam ettiği sürece Türkiye’ye yeni Suriyelilerin gelmesi olasıdır ve beklenmektedir (Korkmaz, 2016).

Avrupalı ülkelerin Suriyeli sığınmacılar hakkındaki tutumları ise durumu daha da çetrefilli bir hale getirmektedir. Avrupa, Türkiye özelinde “doğu sınırlarınızı açık tutun ancak Avrupa’ya Suriyeli göndermeyin” yaklaşımını benimsemektedir (Erdoğan, 2014). Bu yaklaşım Türkiye başta olmak üzere Suriyeli sığınmacıları kabul eden ülkeleri mağdur etmiştir.

Suriye’de yaşanan krizin sonucu olan sığınmacı sorunu Türkiye, Lübnan ve Ürdün başta olmak üzere birçok ülkede mevcut bir hale gelmiştir. Aradan geçen 10 yılda sorun uluslararası alanda çözülemediği gibi Suriye’deki krize uluslararası aktörlerin farklı kutuplarda dahil olmasıyla kaos giderek tırmanmaktadır. Avrupa ülkeleri sığınmacılara ev sahipliği yapan ülkelere baskı uygulayarak ve maddi desteklerde bulunarak Avrupa’ya olası bir Suriyeli sığınmacı akımını önlemeye çalışmaktadırlar (Ünal, 2017).

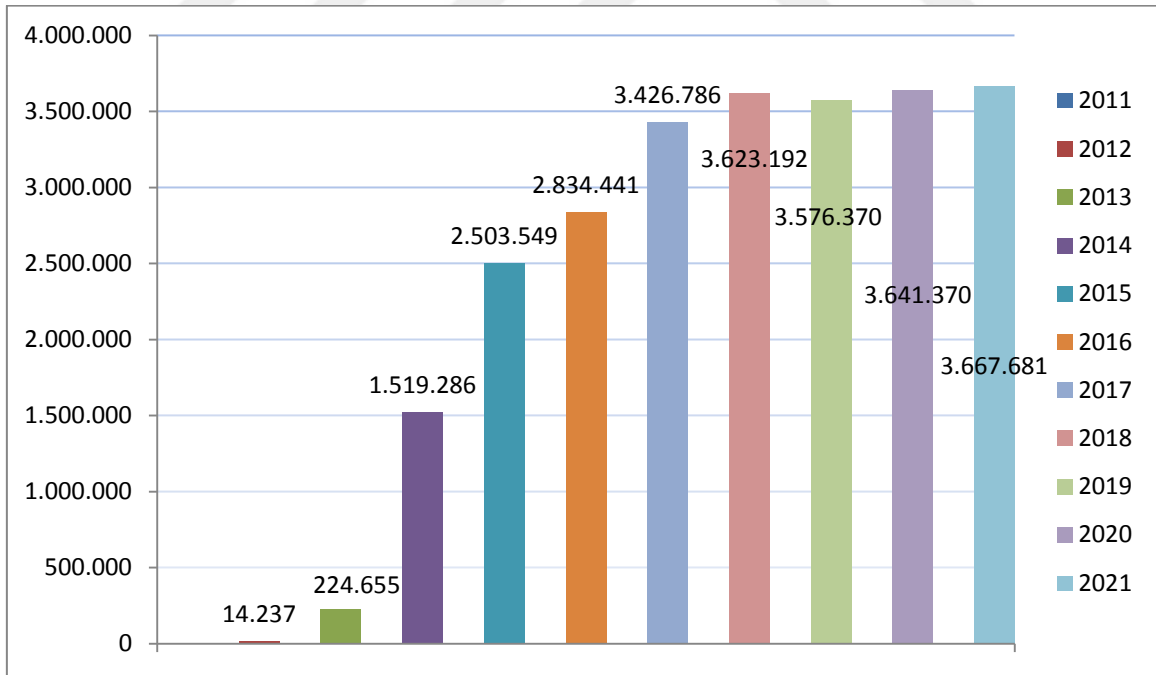
1.1.2. Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar

2011 yılı ile Suriye nüfusunun yarısından fazlası ülke içerisinde ya da diğer ülkelere göç hareketi içerisinde bulunmuşlardır. Türkiye Suriye krizinin ortaya çıktığı ilk günden itibaren yaşanan insanlık dramına kayıtsız kalmamış, sınırlarını yardım isteyen milyonlarca Suriyeliye açmıştır. Türkiye, Suriye’den Türkiye’ye giriş yapmak isteyen herkesi misafir olarak kabul etmiş, bu misafirlik algısının oluşmasında krizin kısa süre içinde sonlanarak Suriyelilerin geri dönecekleri düşüncesi etkili olmuştur. Ancak daha sonra sığınmacıların farklı dil, kültür, aile yapısı, alışkanlıklar, gelenek ve göreneklere

sahip olmaları, gelinen kente ve kent halkına uyum sağlayamamaları ve son olarak kentnin ekonomik yapısı ve güvenliğine olumsuz etkileri yerli halkın görüş ve düşüncelerini olumsuz yönde etkilemiştir (Aydın ve Durgun, 2018).

Türkiye krizin ilk gününden itibaren uyguladığı açık kapı politikasının sonucu olarak dünya üzerinde en çok Suriyeli sığınmacının yaşam sürdüğü ülke olmuştur. Suriye krizine gerek yasal mevzuat gerekse de imkânlar bağlamında hazırlıksız giren Türkiye sınıra yakın illerde çok kısa sürede kamplar kurarak ilk gelen Suriyelileri misafir etmeye başlamış, kampların kapasitesi yetersiz kalınca da Suriyelilerin ülke içerisinde serbest dolaşımına izin vermiştir (Aktaş, 2018).

Yeni göç yapılanması ve mevzuatı sonrasında Türkiye’de bulunan kayıt altına alınmış Suriyeliler geçici koruma statüsüne yükseltilmiştir. Geçici koruma statüsü, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği ile yasal altyapısı oluşturulan, Suriyeliler örneğinde olduğu gibi geri gönderme yasağının uygulandığı bir acil çözüm üretme biçimidir. Geçici koruma statüsünün temelinde açık kapı politikası ile kabul edilen herkesin geldikleri yerdeki tehlike geçinceye kadar geri gönderilmemesi ve temel ihtiyaçlarının karşılanması vardır.

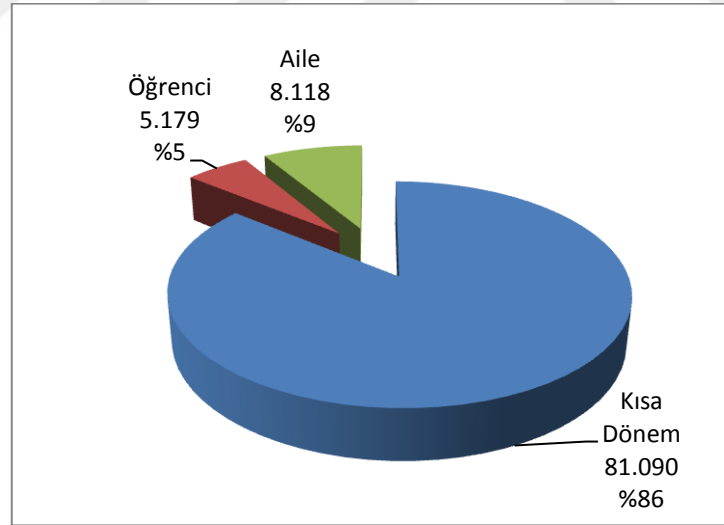
Şekil 1.1. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Sayısı (GİGM, 2021a)

2011 yılının Nisan ayında 252 Suriyeli ile başlayan sığınmacı akını (Erdoğan, 2014), Suriye’de iç savaşın şiddetini artırması ile 2012 yılında 14.237, 2013 yılında 224.655, 2014 yılında 1.519.286, 2015 yılında 2.503.549, 2016 yılında 2.834.441, 2017

yılında 3.426.786, 2018 yılında 3.623.192, 2019 yılında 3.576.370, 2020 yılında 3.641.370 ve 2021 Nisan ayı itibarıyla 3.667.681 Suriyeli sığınmacının Türkiye’de yaşamını sürdürdüğü bir hale dönüşmüştür. Yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sayısını gösteren grafik Şekil 1.1’de verilmiştir.

Şekil 1.1. incelendiğinde 2014 yılı ile çok keskin bir artış olduğu görülmektedir. Söz konusu artışın nedeni o yıllarda Türkiye’ye gelenlerin sayısının çokluğu değil kayıt altına alınamayan Suriyelilerin o yıl ile birlikte kayıt altına alınabilmiş olmasıdır. Kesin sayılar olmamakla birlikte Türkiye’nin Suriye krizinin ilk başından beri Suriyelileri mağdur etmemek için uyguladığı açık kapı politikası sonucu halen kayıt altına alınamamış birçok Suriyelinin kentlerde yaşadığı bilinmektedir.

Türkiye’de geçici koruma statüsüne ilaveten çeşitli ikamet izinleri ile bulunan Suriyeliler de mevcuttur. Kısaca yabancı bir ülke vatandaşının oturma/çalışma izni alması olarak tanımlanabilecek olan ikamet izninin kısa dönem, öğrenci, aile ve çalışma olmak üzere çeşitleri bulunmaktadır. İkamet izinleri 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile düzenlenmiştir. 2019 yılında Türkiye’de ikamet izniyle bulunan Suriyeliler Şekil 1.2’de verilmiştir.

Şekil 1.2. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Sayısı (GİGM, 2021b)

Türkiye’de 94.387 Suriyeli ikamet izni ile çeşitli şehirlerde yaşamaktadır. İlk grupta yer alan 81.090 kişi kısa dönem ikamet izni ile Türkiye’de bulunan Suriyeliler olup, bunlar Türkiye’de taşınmaz malı bulunanlar, ticari bağlantıları sebebiyle veya doğrudan Türkiye’de iş kuranlardır. İkinci grupta yer alan 8.118 kişi, aile ikamet izni kapsamında olup, Türk vatandaşı veya diğer ikamet izni sahibi olan yabancıların eş ve çocuklarına

verilen ikamet çeşidine tabi olanlardır. Üçüncü grup olan öğrenci ikamet izni ile bulunanlar 5.179 kişi olup, bu kişiler Türk eğitim sisteminde okul hayatını devam ettirenlerdir.

Türkiye’deki geçici koruma altındaki Suriyelilerin yaş ve cinsiyet dağılımları incelendiğinde yardıma muhtaç kadın, çocuk ve yaşlıların büyük çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir (Canyurt, 2015). Öte yandan Türkiye’de doğan veya bebeklik/çocukluk çağında Türkiye’ye gelmek zorunda kalan 0-9 yaş arası 1 milyonun üzerinde Suriyeli çocuk bulunmaktadır. Suriyelilerin yaş ve cinsiyet dağılımı Çizelge 1.2’de verilmiştir.

Çizelge 1.2. Türkiye'deki Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı (GİGM, 2021a)

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.972.815	1.694.866	3.667.681
0-4	259.417	242.169	501.586
5-9	289.091	271.515	560.606
10-14	217.280	204.115	421.395
15-18	137.218	117.519	254.737
19-24	281.814	212.316	494.130
25-29	219.723	159.462	379.185
30-34	165.691	120.253	285.944
35-39	124.324	97.363	221.687
40-44	84.956	74.069	159.025
45-49	57.585	56.297	113.882
50-54	45.682	44.558	90.240
55-59	34.759	34.810	69.569
60-64	22.914	23.660	46.574
65-69	14.925	15.757	30.682
70-74	8.820	9.715	18.535
75-79	4.337	5.376	9.713
80-84	2.376	3.171	5.547
85-89	1.130	1.670	2.800
90+	773	1.071	1.844

Suriyelilerin yaş dağılımları incelendiğinde 1.062.192’sinin 0-9 yaş arasında olduğu görülmektedir. Bu yaş kategorisinde bulunanların çoğunluğu Türkiye’de doğmuş olan çocuklardır. 1.236.738’i 5-18 yaş arasında olup okul çağındaki çocuklar bu kategoride bulunmaktadır. 494.130’u ise 19-24 yaş aralığında olup, bu grup üniversite çağındaki gençlerdir. Diğer bir deyişle toplamda Suriyelilerin üçte ikisine yakını (2.232.454 kişi) 0-24 yaş aralığındaki genç nesil oluşturmaktadır. Çizelgeden ayrıca görülmektedir ki 0-54 yaş aralığındaki her kategoride erkek Suriyelilerin sayısı kadın Suriyelilerden fazlayken; 55 ve üzeri yaş kategorilerinde kadın Suriyelilerin sayısı erkek Suriyelilerin sayısını geçmektedir. Özetle çizelge incelendiğinde kadın ve çocuk Suriyeliler çoğunluğu

oluşturmaktadır. Bu kesimin korumaya muhtaç ve birçok açıdan hassas olduğu göz önünde bulundurulduğunda hazırlanacak politikalar bu yönde olmalıdır.

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar daha önce de bahsedildiği üzere ya geçici barınma merkezlerinde ya da kentlerde yaşamlarını sürdürmektedirler. Geçici barınma merkezleri Suriye krizinden kaçarak Türkiye'ye sığınmış Suriyelilerin barınma, iâşe ve diğer temel ihtiyaçlarını sağlamak üzere kurulmuş merkezlerdir. Bu merkezlerde barınmadan sağlığa, eğitimden spora kadar birçok alanda beklentinin çok üzerinde herhangi bir ücret talep edilmeden hizmet sunulmaktadır, Suriyeli sığınmacılar misafir edilmektedir.

Geçici barınma merkezlerinde kalmayı seçenlerin büyük çoğunluğu, Suriye'nin kırsal bölgelerinden Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış, maddi durumu iyi olmayan kişilerdir. Maddi olanağı olanlar barınma merkezleri yerine kentlerde kalmayı tercih etmektedir.

Geçici barınma merkezlerinde kalış isteğe bağlıdır. Suriye krizinin ilk başladığı zamandan itibaren bu merkezlerde kalanlar olduğu gibi, kısa sürelerle bu merkezlerde kalanlar da olmuştur. Barınma merkezlerinin genel durumu Suriyelilerin beğenisini kazanmış olup, bu merkezlerde uluslararası standartlarda hizmet verilmektedir (Üçer ve ark., 2018).

Geçici barınma merkezleri çok kısa zamanda inşa edilmelerine rağmen, Suriyelilerin insani koşullarda hayatlarını sürdürebilecekleri, her türlü hizmeti alabilecekleri şekilde dizayn edilmiştir. Geçici barınma merkezleri inşa edilirken şu hususlara dikkat edilmiştir (AFAD, 2016):

- ✓ Geçici barınma merkezleri altyapının yeterli olduğu, elektrik, su ve kanalizasyonun şehir şebekesine bağlanabileceği yerlere inşa edilmiş, altyapısı yetersiz olan yerlerde gerekli eksiklikler tamamlanmış,
- ✓ Merkezler inşa edilirken mevcut sosyal tesislere yakın yerler tercih edilmiş,
- ✓ Kişi başı en az 45 m² alan düşecek şekilde planlama yapılmış,
- ✓ Hizmet binaları, güvenlik kuvvetleri, hastaneler ve lojistik dağıtım noktaları gibi yerler insanların kolayca ulaşabileceği şekilde konumlandırılmış,
- ✓ Kayıt kabul işlemlerinin insani şartlarda yapılabilmesi için en az 3.000 m² alan ayrılmış,
- ✓ Sağlık hizmetleri için en az 3.000 m² alan ayrılmış,

- ✓ Merkezler mahallelere bölünmüş ise, her mahallede en az 100 m² erkek, 100 m² kadın ibadet alanları, tek bir mahalleden ibaret ise 400'er m² ibadet alanları inşa edilmiş,
- ✓ Günlük yeterli miktarda su temin edilmiş, barınma mekânları en uzak kullanım suyuna ulaşım mesafesi 50 metre olacak şekilde tasarlanmış,
- ✓ Suriyelilere yönelik verilecek kurslar ve spor alanları için 10.000 m²; bilgisayar, Türkçe, meslek kursları gibi alanların her biri için 100 m² alan planlanmış,
- ✓ Suriyeli çocukların eğitimlerine devam edebilmeleri için ilkokul, ortaokul ve liseler yapılmış, bu alanlar için en az 1.500 m² alan ayrılmış,
- ✓ Okul öncesi çocukların eğitimi için kreş ve anaokulları inşa edilerek bu alanların her biri için en az 500 m² alan ayrılmış,
- ✓ Çocuklar için yeterli nitelik ve sayıda oyun alanları inşa edilmiş,
- ✓ Her barınma merkezinde en az 4.000 m² olacak şekilde çarşı ve alışveriş alanları yapılmış,
- ✓ Çadır veya konteynır kentlerde kişi başı en az 3,5-4,5 m² alan düşecek şekilde, iklim koşullarından etkilenmeden, insani koşullarda yaşamlarını sürdürebilcekleri barınma alanları tasarlanmış,
- ✓ Kişisel temizlik ve hijyen alanları ile yeterli miktarda temizlik malzemesi ve cihazı (çamaşır makinesi) tedarik edilmiştir.

Merkezler bir kamptan ziyade adı konulmamış küçük yerleşim yerleri şeklinde tasarlanmıştır. Okuldan, ibadethaneye, güvenlik kuruluşlarından alışveriş merkezlerine, sağlık birimlerinden yönetim birimlerine kadar bir yerleşim yerinde olması gereken her faktör düşünülmüştür.

Merkezler yönetimin kolaylaştırılması amacıyla mahallelere bölünmüş, her mahalleye bir sorumlu belirlenmiştir. Mahalle sorumluları bir nevi muhtar görevi görmekte olup, o mahalledeki sözü geçen Suriyeliler arasından seçilmektedir. Bu kişiler gönüllülük esasına göre seçilerek göreve gelmekte, genel olarak mahallelerindeki kişiler ile yönetim arasında köprü vazifesi görmektedirler. Mahalle sorumlularının yanı sıra merkezlerde görev yapan öğretmen, sağlıkçı ve imam gibi Suriyeliler ile birebir temasta olan görevliler de idare ile Suriyeliler arasındaki iletişimi kolaylaştırmakla birlikte, bütün Suriyeliler şikâyet ve taleplerini direkt yönetime de bildirebilmektedirler.

Merkezlerde barınma amaçlı kullanılan konteynırlar genel olarak iki katlı olup, oturma alanı, mutfak, banyo ve yatak odasından oluşmaktadır. Konteynırlar hem sıcaktan

hem soğuktan koruyacak şekilde dizayn edilmiştir. Mutfak malzemesi, ısıtıcı, vantilatör, yatak, yorgan vb. temel malzemeler, merkezlere ilk girişte ücretsiz bir şekilde sağlanmaktadır.

Bütün merkezlerde yeterli sayıda sağlık çalışan takımı bulunmaktadır. Türk sağlık takımlarının yanı sıra Suriyeli doktor ve hemşire gibi geçici koruma altındaki kişiler Sağlık Bakanlığı tarafından gerekli kontrol ve işlemlerin yapılmasının ardından görev yapmaktadır.

Merkezlerde genel olarak ayakta tedavi hizmeti verilmekte olup, yatarak tedavi edilmesi gereken vakalarda daha önceden belirlenmiş yakın sağlık kuruluşlarına sevkler sağlanarak Suriyelilerin tedavilerinin yapılması sağlanmaktadır.

Merkezlerde ihtiyaca göre okul öncesi, ilköğretim, ortaokul ve liseler bulunmakta olup, Türk eğitim sisteminde olduğu gibi ilk ve orta öğretim zorunludur. Kadrolu Türk öğretmenlerin yanı sıra Suriyeli öğretmenler Millî Eğitim Bakanlığının kontrolünde öğretmenlik yapmaktadır. Merkezlerde öğrenim gören öğrencilerin okul ihtiyaçları ilgili bakanlıklar tarafından karşılanmaktadır.

2021 Nisan ayı itibarıyla Türkiye'deki kayıtlı Suriyeli sayısı 3.610.360'dır. Bu sayının çok küçük bir bölümü olan 57.321 kişi geçici barınma merkezlerinde kalmaktadır. Geçici barınma merkezlerinin güncel durumu Çizelge 1.3'de verilmiştir.

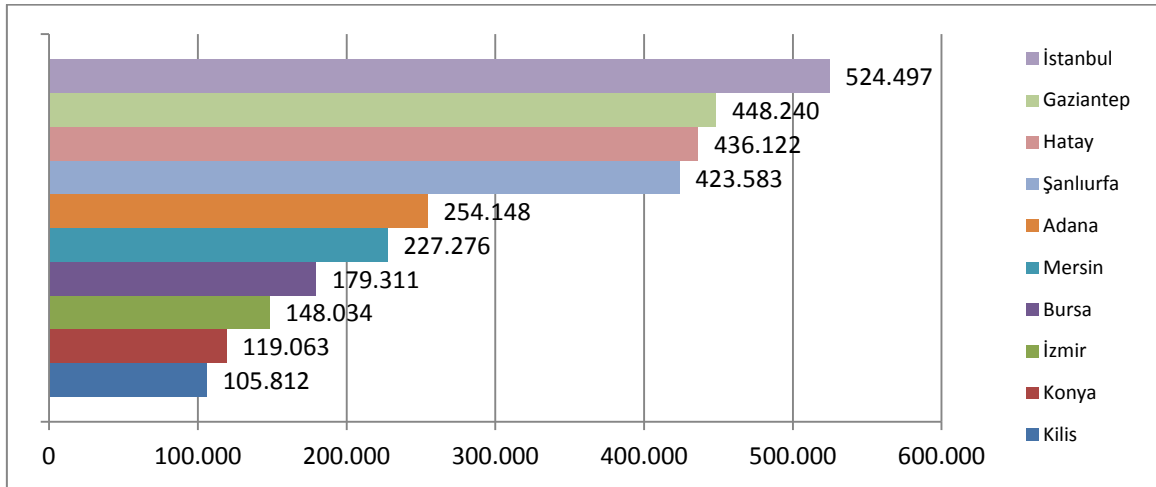
Suriyeliler için özel olarak inşa edilen geçici barınma merkezleri 2011'den beri hem ulusal hem uluslararası kuruluşlar tarafından sık sık ziyaret edilerek gözlemlenmiştir. Bu merkezlerde kalanlar son derece modern ve sağlıklı koşullarda kalmakta, her türlü hizmeti almaktadırlar (Dahi, 2014). Bu merkezlerde bir kişinin onurlu bir şekilde yaşayabilmesi ve temel düzeyde her türlü ihtiyacına karşılık bulabilmesi sağlanmıştır (Öner, 2014). Ayrıca özel ihtiyaçlarını karşılamaları için her Suriyeliye bir kart verilerek bu karta aylık olarak belirlenen miktarda para dolumu yapılmaktadır. Bu kart ile Suriyeliler marketlerden ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar (Göç ve Uyum Raporu, 2018: 75).

Çizelge 1.3. Geçici Barınma Merkezlerindeki (GBM) Suriyeli Durumu (GİGM, 2021a)

İL	GBM ADI	GBM MEVCUDU	TOPLAM MEVCUT
ADANA (1)	Sarıçam	20.225	20.225
HATAY (3)	Altınözü	2.604	9.064
	Yayladağı	3.498	
	Apaydın	2.962	
KAHRAMANMARAŞ (1)	Merkez	10.351	10.351
KİLİS (1)	Elbeyli	8.474	8.474
OSMANİYE (1)	Cevdetiye	9.207	9.207
TOPLAM		57.321	
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ DIŞINDA BULUNAN SURIYELİ SAYISI			3.610.360

Kısa sürede inşa edilmelerine rağmen geçici barınma merkezleri barınma, sağlık, eğitim, güvenlik, beslenme ve diğer temel ihtiyaçları karşılama noktasında beklentileri fazlasıyla karşılamıştır. Bazı küçük problemlerin çıkmasıyla beraber kısa zamanda bu problemler çözülmektedir. Türkiye'nin, hazırlıksız yakalandığı milyonlarca misafiri ağırlama noktasında beklenenden daha başarılı olduğu ortadadır (Yıldız, 2013).

Şekil 1.3'de görüldüğü üzere Suriyeli sığınmacıların asıl kesimi kentlerde yaşamaktadır. Bu kişilere talep etmeleri halinde sosyal yardımlar yapılmakta, eğitim ve sağlık hizmetleri ücretsiz sunulmakta ve uyum kapsamında meslek edindirme kursları, tercümanlık faaliyetleri gibi haklardan yararlanmaları sağlanmaktadır.

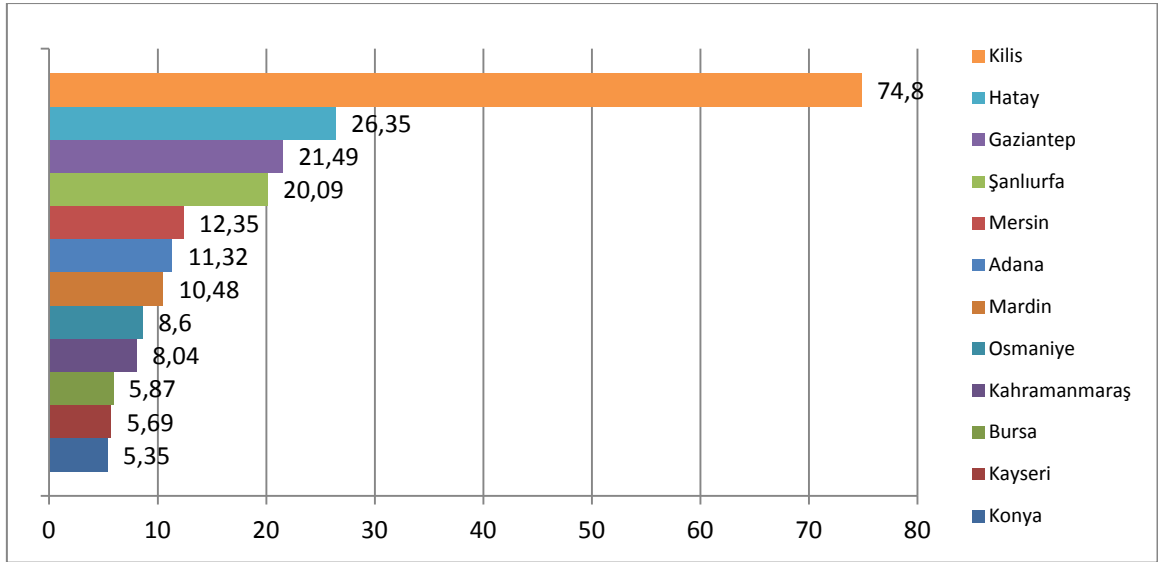

Şekil 1.3. En Çok Suriyelinin Bulunduğu İlk 10 İl (GİGM, 2021a)

Türkiye, Suriyeliler ile ilgili bütün politikalarını geçicilik beklentisi üzerine inşa etmiştir. Bu bağlamda Suriyeliler özelinde bir yerleştirme planı yapmamış, isteyen Suriyelilerin geçici barınma merkezlerinde, isteyen Suriyelerin de istedikleri kente giderek yerleşmesine izin vermiştir. Bu politika sonucunda Suriyeliler, başta sınıra yakın kentler olmak üzere Türkiye'nin dört bir yanına dağılmışlardır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü güncel verilerine göre Türkiye'de kayıtlı Suriyeli sayısı 3.667.681'dir. Türkiye'nin illerinin nüfusu ile o ilde bulunan Suriyelileri oranladığımızda, elde edilen yüzdelerin ortalaması %4,46'dır (GİGM, 2021a). Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin en çok buldukları ilk 10 ile Şekil 1.3'de gösterilmektedir.

Bu illerden Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve Kilis; Suriye sınırına yakın olmaları ile Suriyeliler ile kültürel yakınlıkları ve akrabalık bağları sebepleriyle cazibe merkezi olmuştur. İzmir, Avrupa'ya gitmek için Yunanistan'a kaçak geçiş yapmak isteyen Suriyelilerin ilgi odağı olmuştur. İstanbul başta olmak üzere diğer büyük iller ise ekonomik odaklı, iş bulup çalışmak isteyen Suriyelilerin ilgi odağı olmuştur. Suriyeliler genellikle ev kiralarnın düşük olduğu kenar mahallelerde kalabalık aileler şeklinde yaşamaya başlamışlar, bu eğilim kısa zamanda Suriyeli mahallelerinin oluşarak farklı bir gecekondulaşma, gettolaşma yaşanmasına sebep olmuştur (Şentürk, 2020).

Şekil 1.4. Türkiye Ortalamasının Üzerinde Suriyeli Barındıran İller (GİGM, 2021a)

Türkiye ortalamasının üzerinde Suriyeli barındıran iller Şekil 1.4'de verilmiştir. Kilis başta olmak üzere on iki ilimizde ise Türkiye ortalamasının üzerinde Suriyeli sığınmacı yaşamaktadır. Bu durum bu illerin sosyodemografik yapı bakımında daha hassas

hale gelmesine sebep olmaktadır. Bu illerde yaşayan Suriyeli sığınmacı oranının fazlalığı tüm Türkiye’de hissedilen Suriyeliler ile ilgili problemlerin daha açık ve ağır bir şekilde hissedilmesine sebep olmaktadır. Örneğin Kilis’te yaşayan kayıtlı Suriyeli sayısı hemen hemen yerel halk kadardır. Buna ilaveten, diğer illere geçişte Kilis ilinin kullanılması ve kentte birçok kayıt dışı Suriyeli olması sebebiyle Suriyeli sayısı gerçekte yerel halktan fazladır. Suriyelilerin gelişinden sonra şehirdeki konut ve iş yerlerinin kiraları aşırı artış göstermiş, Suriyelilere ait işyerleri çoğalmıştır. Ayrıca Suriyeli kadınlar ile yapılan evlilikler demografik ve sosyal anlamda birçok soruna sebep olmuştur (Harunoğulları ve Çelik, 2019).

Türkiye’deki sığınmacıların durumuna bakılarak denebilir ki bazı eksiklikler olsa da pek çok açıdan başarılı bir sığınmacı yönetimi uygulamıştır. Sığınmacı yönetimi sürecinde sığınmacıların gelme ihtimali hesaba katılarak hazırlıklar yapılmış, yasa dışı sığınmacı akınına uğranmaması için gerekli tedbirler alınmış, geldiklerinde güvenlikleri temin edilmiş, resmi işlemleri yapılmış, uygun yerlerde ve koşullarda ikamet ettirilerek asgari ihtiyaçları karşılanmış, temel insan haklarını kullanmalarına imkan verilmiş, yasal düzene ve sosyal normlara saygılı olarak yaşamaları sağlanmış ve bütün bu faaliyetler için örgütlenilmiştir (Aydın ve Özcan, 2016).

1.1.3. Suriye Krizinin Türkiye’ye Ekonomik Etkileri

Uluslararası göç son yıllarda dünya genelinde sıklıkla tartışılmaktadır. Uluslararası göçün etkileri ise tüm ülkelerde görülmektedir. Kişiler göç ederken kendi değerler dünyalarını, gelenek-göreneklerini ve ekonomik durumlarını da yanlarında götürmektedirler. Bu nedenle göç sadece göç eden kişileri değil, aynı zamanda göç edilen yerdeki kişileri, mekânları, sosyoekonomik yapıyı ve mevcut düzeni de etkilemektedir (Aydın ve Durgun, 2020). Göçün bu denli geniş kesimlerde tartışılmasının nedenlerinin başında, göçün gerek menşe ülkelere gerekse konak ülkelere birçok ekonomik etkisinin bulunmasıdır. Dünya genelinde en fazla göçmen barındıran ülkelere bir tanesi de Türkiye’dir. Son yıllarda Arap Baharı sonrasında Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar nedeni ile Türkiye’deki Suriyeli sığınmacı nüfusu ülke ekonomisini derinden etkileyebilecek seviyelere ulaşmıştır. Söz konusu göçün Türkiye ekonomisine çeşitli olumsuz etkileri olduğu gibi olumlu etkileri de bulunmaktadır fakat bu durumun ortaya konulması maksadı ile gerçekleştirilmiş çalışmaların sayısı sınırlıdır. Bu nedenle söz konusu çalışmaların niteliğinin ve sayılarının arttırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Gür, 2017).

Suriye kaynaklı göçün Türkiye ekonomisi üzerinde dört temel alan üzerinden etki ettiği değerlendirilmektedir. Bunlar kamu kaynakları, emek arzı ve girişimcilik, genç nüfus ve işgücü piyasasıdır.

Kamu kaynakları açısından Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara oldukça geniş bir kullanım alanı açtığı görülmektedir. 2011 yılından itibaren Suriyeli sığınmacılar için harcanan kamu kaynaklarının Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYH)'nin %1'i civarında olduğu bilinmektedir.

İkinci etki unsuru ise emek ve işgücü alanında görülür. Suriyeli sığınmacılar, Türkiye'de yalnızca emek arz kararlarıyla değil, aynı zamanda girişimcilik yetenekleriyle de ekonomik bir aktör haline gelmiştir. 2012 yılında Suriye menşeli 157 adet şirket kurulmuştur. Bu sayı 2015 yılında 1599'a ulaşmıştır. Suriyeli şirketlerin toplam yabancı ortaklıklar içindeki payı ise 2015 yılında % 26'ya ulaşmıştır.

Üçüncü etken ise Suriyeli sığınmacıların genç nüfus yapısı ve bunun Türk nüfusunun yaş yapısını ve Türkiye'nin demografik fırsat penceresini etkileme potansiyelidir. Demografik fırsat penceresi, bir ülkedeki çalışma yaşı oranının, ülke nüfusunun desteklemesi gereken bağımlı nüfusa göre daha büyük olduğu zaman dilimini ifade eder. Bu durum genellikle yaşlı nüfusun çok olmadığı ve ülkenin gelişmesi ile birlikte, ülkedeki doğum oranları düştüğünde meydana gelir. Demografik fırsat penceresi durumu ülkenin önemli bir büyüme atılımı gerçekleştirilebileceği bir zaman döneminde ön plana çıkar. Türkiye'nin demografik fırsat penceresi ise 2010 yılında başlamış ve pencerenin 2030 yılında kapanması beklenmektedir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'nin demografik fırsat penceresini değiştirebileceği ve demografik fırsat penceresinin Suriyeli mültecilerin desteğiyle 2030'un ötesinde de açık kalacağı değerlendirilmektedir.

Son etken ise işgücü piyasası olarak kabul edilir. Geleneksel olarak kabul edilen teorik modellerde göç, işgücü arzını artırmakta, istihdamı ve ücretleri azaltmaktadır. Buna karşılık göçün istihdam veya ücretler üzerinde çok az veya hiç etkisi olmadığını savunan oldukça geniş bir literatür mevcuttur. Her ne kadar, konu üzerinde daha fazla çalışmaların varlığına ihtiyaç duyulsa da, Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı sektördeki işsizliği ve istihdamı olumsuz yönde etkilediği, kayıt içi istihdam üzerindeki etkilerinin ise nötr seviyede olduğu görüşü hakimdir (Esen ve Binatlı, 2017).

1.1.3.1. Emek Piyasası ve Ücretler

Uluslararası göçün konak ülke ekonomisine etkisinin en çok gözlendiği ve bu nedenle en çok tartışılan gösterge tablolarının başında emek piyasası gelir. Konak ülkelerde genel olarak göçmenlerin daha düşük ücretlerle işe alındıkları ve böylelikle kendilerinin çalışabilecekleri iş alanlarının göçmenler tarafından işgal edildiği görüşü yaygın olarak ifade edilir. Bu durumda maaşların düştüğü ve yerli halkın gelir seviyesinde bir azalma meydana geldiği savunulur. Bununla birlikte çeşitli siyasal aktörlerin ve medya kuruluşlarının da benzer görüşleri ifade etmeleri ve tartışmayı körüklemeleri sıklıkla görülür. Bu tartışmalar özellikle işsizliğin yüksek seyrettiği ve emek piyasasında rekabetin daha çetin olarak gerçekleştiği ekonomik kriz dönemlerinde daha da yoğun olarak gerçekleşmektedir (Timothy, 2016).

Esasen göçmenler ve sığınmacılar konak ülkelerin emek piyasasına farklı şekillerde etki eder. Söz konusu etki daha ziyade emek arzında gözlenir. Göçmen ve sığınmacılar ev sahibi ülkede emek arzının artmasına yol açar. Eğer ev sahibi ülkedeki firmalar istedikleri özellikte ve yetenekteki kişilere ulaşmada zorluk yaşıyorlarsa, göçmen ve sığınmacılar istihdamın artmasını sağlayabilir. Nüfusun yaşlanma seyri gösterdiği toplumlarda emek piyasasına katılan gençlerin sayısı her geçen yıl azalmaktadır. Bu nedenle yakın gelecekte emekli olacak ve işgücünden ayrılacak olan bireylerin yerini ikame edecek genç işgücü bulunmasında zorluklar yaşanabilecektir.

Dolayısı ile söz konusu durumların yaşanması halinde sığınmacıların işgücü piyasasına bir dinamizm getirmesi kuvvetle muhtemeldir. Örnek olarak, doğum oranlarının giderek azaldığı ve yaşlı nüfus oranının her geçen yıl artmakta olduğu Norveç'te, iş gücü büyümesinin yaklaşık yüzde 80'inin yabancı ülke doğumlular tarafından sağlandığı bilinmektedir. Bu durum, gelişmiş ve yaşlı nüfusun ağırlıklı olduğu ülkelerde genç sığınmacı ve göçmen nüfusun ülkenin emek piyasasına olumlu katkılar sunmasının açık bir ispatı niteliğindedir (Aiyar ve ark., 2016).

Uluslararası göçün emek piyasasında çoğu zaman bir ikame etkisinin olduğu göz önünde bulundurulması gereken faktörlerdendir. Bu durum, sığınmacıların konak ülkede benzer vasıflara ve eğitim düzeyine sahip vatandaşları etkilemesi olarak değerlendirilir. Örnek olarak, 1989 yılında Türkiye'ye Bulgaristan'ın etnik baskılarından dolayı göç etmeye zorlanan göçmenlerin emek piyasasına katılmalarından en çok etkilenenlerin

Türkiye'deki gençler ve Bulgaristan göçmenleri ile benzer eğitim düzeyine sahip kişiler olduğu gözlemlenmiştir (Aydemir ve Kırdar, 2017).

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki emek piyasasına ve ücretlerine olan etkileri birçok araştırmada ortaya konulmaya çalışılmıştır. Her ne kadar göç halihazırda kontrol altına alınamamış ve göçün etkisi hala geçerliliğini koruyor olsa da, göçün Türk vatandaşlarının kayıt dışı iş bulma olasılıklarını azalttığı bilinmektedir. Ayrıca göç ile birlikte kayıt içi istihdam oranlarında bir artış olduğu da gözlenmiştir. Bunun temel nedenleri arasında Suriyeli sığınmacıların, sigortasız olarak ve daha düşük ücretlerle çalışmaya razı olmaları yer alır. Öte yandan, sığınmacıların yoğun olarak yaşamakta olduğu bölgelerde ekonomik aktivitenin canlandığı ve özellikle geçici barınma merkezlerine sağlanacak ürün ve hizmetler nedeni ile kamu hizmetlerinde artış yaşandığı gözlenmiştir. Sonuç olarak Suriye kaynaklı göçün Türkiye'deki vasıfsız işçileri olumsuz olarak etkilediği fakat emek piyasasındaki ortalama ücret seviyesine anlamlı bir etkisinin olmadığı değerlendirilmektedir (Gür, 2017).

Suriyeli sığınmacıların ücretler üzerindeki etkilerini ölçümlemek oldukça zordur çünkü öncelikle Suriyeli sığınmacılar bir Türk işçisinin ürettiği marjinal ürünün değişmesine neden olmakta ve ayrıca farklı sektörlerde hangi nitelikte yerli çalışanların kullanıldığını etkilemektedir. Buna karşılık sığınmacıların kayıt dışı istihdamda yer aldıkları, yarı zamanlı çalıştıkları, kadın çalışanların yerlerini aldıkları ve daha az ücretle çalışmayı kabul ettikleri bilinmektedir. İşverenlerin sığınmacıları kayıt dışı bir şekilde istidam etmelerinin ve genellikle yerli kadın işçiler yerine erkek işçileri tercih etmelerinin en önemli sebebi sığınmacıların işverenlere %15 kadar daha az maliyetli olmalarıdır. Dolayısıyla, ücret oranındaki değişikliklerin basit bir şekilde analiz edilmesi, sığınmacıların işgücü piyasasındaki etkilerinin anlaşılabilmesi için tam bir sonuç vermemektedir (Kuyumcu ve Kösematoğlu, 2017). Öte yandan Suriyeli sığınmacıların işyeri sahibi olmaları ve düşük ücretle çalışmaları yerli halkı rahatsız eden bir durumdur. Özellikle küçük esnaf, sığınmacıların işyeri sahibi olmalarına karşı gelmektedir. Ayrıca sığınmacıların düşük ücretle çalışmalarının da işsizliği arttırdığına dair yaygın bir algı oluşmuştur (Aydın ve Durgun, 2018).

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye olan akınlarından sonra kayıt dışı istihdamdan en çok etkilenen kesim kadın çalışanlar olmuştur. Başlangıçta kadın çalışanların maaşlarının arttığı gözlenirse de sığınmacı sayısının artması ile birlikte işten çıkarmalar artmış ve ücretlerde ciddi oranlarda düşüş meydana gelmiştir. Bunun temel nedeni ise

Suriyeli kadın çalışanların işverenler için daha az maliyetli olmalarıdır. Kayıt dışı alanlarda çalışan ve sığınmacıların işlerini almaları nedeni ile işlerini kaybeden kadınların ise kayıtlı olarak iş bulmaları mümkün olmamış, bu nedenle kadınlarda işsizlik oranları gözle görülür bir oranda artmıştır. Buna karşılık genel olarak kalifiye olmayan işçilerin ortalama ücreti, Suriyeli sığınmacılar nedeni ile anlamlı ölçüde etkilenmemiştir. Çoğunluğunun kayıt dışı işgücü piyasasında çalışmakta olmalarından ötürü, kayıt dışı sektörde ve yarı zamanlı istihdamda iş değiştirme açısından büyük bir sorunla karşı karşıya kalmışlardır. Kalifiye olmayan Türk işçiler için marjinal ürün göstergeleri aslında çok büyük ölçüde azalmıştır. Marjinal ürün değişimi aylık 369 Türk Lirası gibi büyük bir değerde azalmıştır (Kuyumcu ve Kösematoğlu, 2017).

Yukarıda sıralanan ve çeşitli istatistiksel verilerle olumsuz etkilerinin yanı sıra açıklanan Suriyeli sığınmacıların Türk ekonomisine genel olarak olumlu etkilerinin daha fazla olduğunu savunan görüşler de yaygındır. Örneğin, Cato Institute tarafından yayınlanan bir makaleye göre, ürünler için düşük üretim maliyetleri ve mal ve hizmetlere olan artan talebin dengelenmesi nedenleriyle tüketici fiyatları, işgücü piyasasının sonundaki artan rekabeti 2011'den 2017 yılına kadar ortalama % 2.5 oranında düşürmüştür. Bu durum ürünlerin Türk tüketicisi için daha ekonomik hale gelmesine neden olmuştur. Ayrıca, Türkiye yükselen rekabete, sınai ücretlendirmeye karşılık vermiş, daha yüksek ücretli resmi işler için talep ve fırsatlar artmıştır. İkisinin bağlantılı olduğuna dair bir kanıt bulunmasa da Türkiye, yeni Suriyeli işçileri tamamlayıcı kılmak için beceri geliştirmeleri çalışmalarını hızlandırmıştır (Kuyumcu ve Kösematoğlu, 2017).

Sonuç olarak, Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki emek piyasasına olan etkileri oldukça karmaşıktır ve sürekli olarak değişim sergilemektedir. Bu nedenle söz konusu alanda gerçekleştirilen çalışmalarda farklı görüşlerin olması oldukça normaldir. Buna karşılık sığınmacıların ürün ve hizmetlere olan talepleri veya bakımları için gerekli olan mal ve hizmetlere olan talebin artmasının, gerek resmi gerekse kayıt dışı işgücü piyasasını etkilemekte olduğu aşikar bir gerçektir. Sığınmacıların kayıt dışı istihdamda (özellikle kadın) yerli çalışanların yerini aldıkları bilinmektedir. Sayılarının artması halinde resmi istihdamda da etkilerinin olacağı değerlendirilmektedir. Yeterli sayıda Suriyeli sığınmacının resmi işgücü piyasasına dâhil edilmesi de ek bir talep doğuracaktır. Ayrıca, Suriyeli sığınmacıların ülkeye girişlerinden itibaren özellikle Güney ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde olmak üzere iç göçte artış yaşanmıştır. Bu nedenle, bu konunun gelecekteki analizleri için kısa vadeli etkiler ile orta vadeli etkiler birbirlerinden ayrılmalı

ve analizler etkinin dinamik niteliği ile gerçekleştirilmelidir. Aydın ve Durgun (2018)'e göre ucuz işgücü olarak etiketlenen sığınmacıların çalışmaları ve çalıştırılmaları ile ilgili düzenlemeler yapılmalıdır. Bu türden ekonomik faktörler oldukça önemlidir çünkü ekonomik yönden sıkıntılı olan bireylerin toplumsal sıkıntılara neden olma ihtimali daha yüksektir.

Göç uzun vadede konak ülkeler için olumlu bir etkiye sahip olabilmektedir. Ancak, Türkiye ekonomisi şu anda sığınmacı artışı ile birlikte ortaya çıkacak olan işgücünün yerini doldurabilecek kadar güçlü değildir. Ayrıca Türkiye ekonomisinin durumu göz önüne alındığında, Türkiye'deki işgücü piyasasına ilişkin görünüm, gerek Suriyeli sığınmacılar için gerekse yerli halk için oldukça iç karartıcı bir niteliktedir. Suriye nüfusu coğrafi olarak daha dağınık durumda olsa da hala sınırın yakınında çok sayıda insan vardır. Bu alanların sınır ötesi çatışmalardan ev sahipliği yaptıkları Suriyeli sığınmacılara göre daha fazla etkilendiği tartışılmaktadır (Esen ve Binatlı, 2017).

1.1.3.2. Kamu Maliyesi

Uluslararası göçün konak ülkelerin kamu maliyelerine olan etkisi gerek siyasi alanda gerekse medyada sıklıkla tartışılan ve sürekli olarak gündemde kalan bir husustur. Hem siyasi söylemler hem de konunun medyada objektiflikten uzak unsurlar göz önünde bulundurularak dile getirilmesi neticesinde halk nezdinde sığınmacıların kamu maliyesi üzerinde bir yük olarak algılanması oldukça yaygındır. Ancak meselenin bilimsel göstergelerin ışığında değerlendirilmesi ile mevzunun hiç de bu şekilde olmadığı görülür. Kısa vadede sığınmacıların kamu maliyesi üzerinde olumsuz bazı etkileri olduğu doğrudur fakat yapılan araştırmalar neticesinde orta ve uzun vadede sığınmacıların kamu maliyesine bir yük teşkil etmediği veya etkilerinin olumlu yönde gerçekleşmekte olduğu görülmüştür. Bu durum özellikle Avrupa geneli için yapılan araştırmalar neticesinde sıklıkla vurgulanmıştır (Kancs ve Lecca, 2018).

Genel olarak, konak ülkeler sığınmacılara yönelik olarak çeşitli sosyal yardım faaliyetlerinde bulunurlar. Bu nedenle sığınmacılara yönelik olarak gerçekleştirilen sosyal yardım faaliyetlerinin ülkede başta bütçe açığı olmak üzere çeşitli ekonomik problemlerin yaşanacağına dair çeşitli düşünceler yaygınlaşır. Kısa vadede bu durum doğru olsa da uzun vadede bu durumun ülkelerin bütçelerinde önemli bir açık meydana getirdiği görülmemiştir. Bunun temel nedeni ise sığınmacıların zamanla emek piyasasına katılmaları, firma kurmaları mal ve hizmet talep etmeleri neticesinde ekonomik aktiviteyi

destekleyerek vergi gelirlerini artırma potansiyeline sahip olmalarıdır. Ayrıca dünya genelinde, özellikle gelişmiş ülkelerde, doğum oranları hızla düşmekte, yaşlı nüfusun oranı hızla artmakta ve yaşlı nüfusun idamesi çalışan kesim üzerinde bir yük oluşturmaktadır.

Yaşlı bağımlılık oranının yükselmesi kamu maliyesinin geleceği ve refah devleti sisteminin sürdürülebilirliği açısından endişe verici bir durumdur. Bu ülkelerde sığınmacıların emek piyasasına katılmaları ile birlikte vergi gelirlerini artırması kamu maliyesi açısından önemli bir fırsat penceresi oluşturmaktadır. Dolayısıyla emek piyasasında çalışabilecek gençlere olan ihtiyaç artmaktadır. Böylelikle sığınmacılar kayıt altında çalışmaya başlamalarından itibaren konak ülkenin vergi gelirlerine katkıda bulunurlar. Söz konusu nedenlerden ötürü sığınmacıların ülkeye kabulüne sıcak bakan siyasetçiler bulunsa da genel olarak özellikle batılı ülkelerde sığınmacılara ve sığınmacıların çalışma hayatına katılmaları konusunda bir önyargı bulunmaktadır (Gür, 2017).

Türkiye, Suriyeli sığınmacıların ekonomik maliyetinin büyük kısmını kendi sorumluluğunda karşılamaktadır. Genel olarak incelendiğinde, sığınmacıların Türkiye ekonomisine olan etkilerinin olumsuz olduğu konusunda yaygın bir görüş vardır. Suriyeli sığınmacıların Türkiye ekonomisi üzerindeki yükünü hafifletmek için geçici barınma merkezlerine alınan yardım malzemelerinin büyük bir kısmı yerel firmalardan satın alınmaktadır. Böylece bölgedeki firmalardan satın alınan yardım malzemeleri bölge ekonomisine katkı sağlamış, sığınmacılardan dolayı oluşan ekonomik maliyetler telafi edilmeye çalışılmıştır.

AFAD tarafından gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde Şubat 2017 tarihi itibarı ile Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar için kamu kurumu, sivil toplum kuruluşları ve halk tarafından yapılan toplam harcamalar 25 milyar dolar civarındadır. 2018 yılı itibarı ile bu harcamaların 30 milyar dolar seviyesinde olduğu değerlendirilmektedir. AB tarafından Türkiye'ye yönlendirilmiş olan yatırım miktarı ise proje bazlı olarak yaklaşık 600 milyon Eurodur. Bu miktar Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu harcamaları karşılamaktan oldukça uzaktır. Bununla birlikte Suriyeli sığınmacılar için Türkiye'ye gelen diğer dış yardımların toplam miktarı ise sadece 455 milyon dolardır (AFAD, 2017).

Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara yaptığı yardımlar ve Suriyeli sığınmacılar için Türkiye'ye gönderilen dış yardımların miktarı karşılaştırıldığında, sığınmacı krizinde Türkiye'nin çok büyük maliyetler yüklendiği, uluslararası toplumun ise son derece kısıtlı

bir yardımda bulunduğu görülmektedir. Bu çerçevede, 2016 yılı Küresel İnsani Yardım Raporu'na göre Türkiye, milli gelir temelinde dünyanın en cömert bağışçı ülkesi ve ABD'nin ardından dünyada en çok insani yardım yapan ikinci ülkesi konumuna yükselmiştir (Özdemir, 2017; Ünay, Gür ve Dilek, 2016).

1.1.3.3. Enflasyon

Genel olarak, uluslararası göçün ülke ekonomilerine olan etkileri en net şekilde ülke enflasyon verilerinden izlenebilmektedir. Bu etki üç temel biçimde görülmektedir (Gür, 2017):

- 1) Göç ile birlikte ülkeye gelen sığınmacıların toplam talebi arttırıcı bir etkisi vardır. Bu durum enflasyonda yukarı yönlü bir hareketlenmeye yol açabilir.
- 2) Genel olarak sığınmacıların düşük gelirli olmalarından ve konak ülkelerde alım güçlerinin düşük olmasından dolayı daha ucuz ürünlere olan taleplerinin yüksek olması muhtemeldir. Bu durum konak ülkede genel fiyat düşüşüne ve enflasyonun aşağı yönlü olarak hareket etmesine neden olabilir.
- 3) Sığınmacıların emek yoğun sektörlerde, yerli halka nazaran daha düşük ücretlerle çalışmaları neticesinde üretim maliyetleri azalır ve bu durum enflasyonda bir düşüşe neden olabilir.

Türkiye açısından değerlendirildiğinde Suriyeli sığınmacıların ülke ekonomisine genel olarak olumlu etkilerinin olduğu görülmüştür. Örneğin, Suriyeli sığınmacıların daha yoğun olarak ikamet ettikleri bölgeler için gerçekleştirilen bir çalışma sonucunda bu şehirlerdeki tüketici fiyat endeksinin %2,5 oranında azalmış olduğu belirlenmiştir. Tüketici fiyatlarına olan olumsuz etkileri ise kayıt dışı istihdamın daha çok yaşandığı sektörlerde görülmektedir. Bu durum Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı istihdamın yoğun olduğu alanlarda ücretleri aşağı çekerek maliyetlerin düşmesine neden olduklarına işaret etmektedir. Öte yandan Suriyeli sığınmacıların kayıt içi istihdamın yoğun olduğu sektörlerde tüketici fiyatları endeksini etkilemediği görülmektedir (Balkan ve Tümen, 2016).

Kira miktarlarında ise genel olarak bir artış yaşandığı görülmüştür. Bu durum, ev sahipleri açısından fırsat yaratmış fakat kiracılar için sıkıntı doğurmuştur. Kiraların artması ile bağlantılı olarak sınır illerinde kiralık ev bulmak son derece güçleşmiştir. Ev sahipleri evlerini Suriyeli sığınmacılara vermek istemektedir. Hatta kiracılar çıkarılarak evler Suriyelilere daha yüksek fiyatla kiraya verilmektedir. Suriyelilerin yarattığı talebin ev

sahipleri tarafından fırsat olarak kullanıldığı görülmektedir. Sınır illerinde bir diğer ekonomik etki hayat pahalılığının meydana gelmesidir. Talep arttıkça temel gıda maddeleri ve ev fiyatları yükselmiştir. Bu nedenlerle Gaziantep ve Kilis gibi illerde enflasyon oranı Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde bulunmaktadır (ORSAM, 2015).

1.2. Orman Ürünleri Sanayi

Orman ürünleri sanayi envai çeşit malın üretim ve ticaretini kapsamaktadır. Tomruk, kereste, parke, tabakalı ağaç malzeme, yonga levha, lif levha, kağıt, karton ve ambalaj başlıca orman ürünleri arasında gelmektedir. Bunlar haricinde bir de odun dışı orman ürünleri olarak sınıflandırılan bir ürün grubu da yer almaktadır. On binlerce çeşidi olan bu ürün grubuna ait Türkiye’de 3500 çeşit endemik ürün vardır. Başta kekik, defneyaprağı, keçiboynuzu vb. olmak üzere yaklaşık 350 adedi Türkiye’nin ihracat kalemleri arasındadır (OGM, 2021).

Orman ürünleri sanayi; ormandan elde edilen odun hammaddesinden 1) bükme, yarma, kesme, biçme, soyma şeklinde biçim değişikliği yaparak, 2) yongalama veya liflerine ayırarak, 3) yapıştırıcı madde kullanıp kullanmaksızın presleme, buharlama, kurutma, emprenye etme gibi mekanik işlemlerle bünyesini değiştirmeden veya 4) kimyasal yöntemlerle değiştirmek suretiyle yarı mamul veya mamul üreten, ayrıca orman ağaç ve diğer bitkilerden elde edilen ürünleri işleyerek uygun diğer sanayi dallarına hammadde üreten ve gerektiğinde birbirinin mamullerini hammadde olarak kullanabilen entegre nitelikte bir sanayi dalıdır (Akyüz, 2000; Sütçü, 1998). Orman ürünleri sanayinin tanımı; ormanlardan elde edilen birincil ve ikincil ham ürünlerin özellikle odunun çeşitli alet ve makinelerle işlenerek son kullanım için uygun hale getirilmesini sağlayan işletmelerin oluşturduğu bir sanayi dalı olarak da yapılabilmektedir (Özbayram, 2013).

Hammadde odunun işlenmesindeki amaç ve kullanılan teknolojiler bakımından farklı görünümde olan bu sanayi kolu değişik açılardan sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma aşağıda verilmiştir (Akyüz ve ark., 2006):

1. Birincil imalat sanayi ana grubu: Bu grupta odunu doğrudan hammadde olarak kullanan sanayi dalları toplanmaktadır. Bu ana grup elde edilen ürünleri çeşitlerine göre üç kısma ayırmaktadır;

i. Bıçkı sanayi; kereste, ambalaj, vs.

ii. Levha sanayi; kaplama, kontrplak, kontratabla, yonga levha, lif levha vs.

iii. Kâğıt hamuru ve kâğıt sanayi.

2. İkincil imalat sanayi ana grubu: Bu grup birincil imalat sanayi tarafından üretilen ürünleri işleyerek ahşap, parke, doğrama, mobilya, prefabrik inşaat elemanları vb. ürünleri üreten sanayi dallarını içermektedir.

Türkiye’de orman ürünleri sanayi 1900’lü yılların başına kadar çok düşük hızda bir gelişim göstermiştir. Her ne kadar fiçılık, dümencilik, saba, yaba gibi tarım araçları, küçük el sanatları şeklinde yapılan bölgesel çalışmalar 1100’lü yıllara kadar uzanmakta ise de bunları sınıai bir faaliyet olarak ele almak mümkün değildir (Sütçü, 1998; Akyüz, 2000).

1870’li yıllardaki sanayi yapılanması içerisinde yer almaya başlayan orman ürünleri sanayi sektörü 1892 yılında ilk kereste fabrikasının İstanbul’da kurulması, 1938 yılında ülke genelindeki kereste fabrikası sayısının 33’e yükselmesi ile gelişimini sürdürmüştür. 1940 yılında ise ilk kontrplak ve levha üretim tesisleri kurulmuş ve 1963 yılında planlı kalkınma dönemlerinin başlaması ile hızlı bir gelişim sürecine girmiştir (TOBB, 2015).

1970 yılında katma bütçeli bir yapıya sahip Orman Ürünleri Sanayi Kurumu’nun (ORÜS) Orman Bakanlığı’na bağlı olarak kurulması ve bu kuruluşun 1983 yılında iktisadi devlet teşekkülü niteliğine kavuşturulması ile orman ürünleri sanayi sektörü önemli bir gelişim göstermiştir. Ancak, ORÜS’ün 1992 yılında özelleştirme kapsamına alınması ve 1996-2000 yılları arasında özelleştirilmesi sonucunda tüzel kişiliğinin sona ermesi ile orman ürünleri sanayi özel sektörün hâkim olduğu bir yapılanmaya geçmiştir. Özel sektörün yeniden düzenlenmesine ve teknolojik gelişmeye uğramış sektörün birçok işletmesi kendi alanında üretim faaliyetlerini sürdürmektedir. Odun ve odun esaslı hammadde kullanılan mobilya ve kâğıt sektörleri bu sektörün içerisinde ortaya çıkmıştır (TOBB, 2015).

Türkiye İhracatçılar Meclisi’nin sektör sınıflandırması esas alındığında, 2015 yılı itibariyle mobilya, kâğıt ve orman ürünleri sektörü 4 milyar dolar ihracat düzeyine çıkmıştır. Bu veri 2014 yılında 4,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Buna göre, Türkiye’nin mobilya, kâğıt ve orman ürünleri sektörünün ihracatı yaklaşık %9,8 oranında düşüş göstermiş, sektörün 2014 yılı payı %2,9 iken 2015 yılı ihracatında ki payı %2,8 olmuştur (TOBB, 2015).

Çizelge 1.4’e göre Türkiye’nin 2018-2019 yıllarına ait orman ürünleri ihracat verileri incelendiğinde, 2019 yılında ihracat değerlerinin %12,8 arttığı görülmüştür (OMKO, 2021). 2019 yılında Türkiye en fazla Irak, İngiltere, İsrail, Libya, Almanya, İran,

Suudi Arabistan, ABD, Gürcistan ve Fransa'ya mobilya, kağıt ve orman ürünleri ihracatı yapmıştır (OMKO, 2021).

Çizelge 1.4. Türkiye geneli orman ürünleri ihracat değerleri

	2018 (\$)	2019 (\$)	Değişim (%)
Mobilya Sektörü	2.033.958.587	2.481.794.945	22,0
Kağıt ve Karton Sektörü	2.236.411.290	2.400.082.048	7,3
Ağaç ve Ahşap Eşya Sektörü	849.109.951	900.413.359	6,0
Odun veya Diğer Selülozik Madde Hamurları	32.567.850	57.850.453	77,6
Odun Dışı Orman Ürünleri Sektörü	159.855.077	171.372.699	7,2
Diğer Ağaç Mamulleri Sektörü	230.926.629	240.870.856	4,3
Toplam	5.542.829.384	6.252.384.360	12,8

Orman ürünleri sanayi firmalarında sığınmacılar süreli, süresiz ve bağımsız yasal izinlerini alarak çalışabilmektedirler. 2019 yılı verilerine göre ağaç ve ağaç ürünleri imalatında 523; kağıt ve kağıt ürünleri imalatında 580; mobilya imalatında ise 1767 süreli çalışma iznine sahip sığınmacı bulunmaktadır (AÇSHB, 2021).

1.2.1. Kereste ve Parke Sanayi

Türkiye'de üretilen kerestenin yaklaşık %70'i inşaat, %20'si mobilya, %10'u ise ambalaj ve diğer sektörlerde girdi olarak kullanılmaktadır. 2007 yılı sonu itibariyle Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) veri tabanına kayıtlı toplam 684 kereste işletmesinin olduğu ve bu işletmelerin 8 milyon m³/yıl kurulu kapasitesiyle faaliyetlerine devam ettiği belirtilmektedir. Kereste işletmeleri Türkiye orman ürünleri işletmelerinin sayıca %70'ini, istihdama katkısı bakımından ise %43'ünü sağlamaktadır. 2015 yılında TOBB veri tabanına kayıtlı toplam 531 kereste ve tel direği işletmesi bulunduğu ve bunların yaklaşık 30 milyon m³/yıl kereste ve tel direği imalatı yaptığı, ayrıca emprenye ve kurutma işletmesi bulunduğu ve bunların 2 milyon m³/yıl işlem kapasitesine sahip oldukları belirtilmektedir. Bu işletmelerin çoğunluğu küçük ölçekli işletme olup, her ilde yaygın olarak bulunmaktadır. 2015 yılında TOBB veri tabanına kayıtlı 279 masif parke ve lamine parke, 185 ahşap doğrama üreten küçük orta ve büyük işletme sayısı toplam 464 olup, bu işletmeler 148 milyon m²/yıl, 3 milyon kg/yıl parke ve 392 milyon kg/yıl ahşap doğrama üretme kapasitesine sahiptir (TOBB, 2015).

1.2.2. Kaplama ve Kontrplak Sanayi

TOBB veri tabanına kayıtlı 2015 yılında kaplama sektöründe 157 adet ahşap kaplama işletmesi faaliyet gösterip, toplam 6 milyon m³ kaplama üretim kapasitesine

sahiptir. İşletmelerin çoğunluğu küçük ölçekli olup, tamamına yakını Düzce, Kocaeli, Bursa ve Bolu'dadır. Kaplama sektöründe orta ölçekli firmaların sayısı azalırken büyük ölçekli işletme sayısında artış olmuştur. TOBB veri tabanına kayıtlı kontrplak sektöründe ise 74 işletmede 480 bin m³, ahşap kutu sektöründe 127 işletmede 308 milyon kg (toplamda 201 işletme) faal olarak üretim kapasitesine sahiptir. Bu işletmeler Sakarya, Kastamonu, Antalya, Tokat, Bolu, Bursa ve Kütahya'da yoğunlaşmıştır (TOBB, 2015).

1.2.3. Levha Sanayi

Orman ürünleri sanayinde levha denince ilk olarak yonga levha ve lif levha akla gelmektedir. 2015 yılında TOBB veri tabanına kayıtlı yonga levha sektöründe 36 işletmede 6 milyon m³ üretim kapasitesi mevcuttur. Lif levha sektöründe ise toplam 86 işletmede 377 milyon m²/yıl lif levha, 21 işletmede 12 milyon kg/yıl ahşap çerçeve üretim kapasitesi mevcuttur (TOBB, 2015).

Lif levha ve yonga levha sektöründeki işletmelerin kuruluşlarından sonra zaman içerisinde üretim kapasitelerini artırdığı ve teknolojilerini yeniledikleri yaygın bir seyirdir. Sektördeki kapasite kullanım oranları yonga levha için %80, lif levha için ise %97'dir. Sektörde faaliyet gösteren kuruluşların çoğunluğu Türk Standartları Enstitüsü (TSE) kalite yeterlilik belgesi ve TSE uygunluk belgelerini almış olup, üretim süreçlerini standartlara uyumlu hale getirmişlerdir. Bu işletmeler ayrıca bazıları ISO 9001, ISO 9002, ISO 14001, OHSAS 18001 ve SA 8000 standart belgelerine sahiptir (Kılık, 2014).

1.2.4. Kağıt Sanayi

20. yüzyılın sonlarına kadar kağıt fabrikaları, kamu sektörü hâkimiyetinde olmaları nedeniyle uzun yıllar stratejik rekabete kapalı kalmıştır. Avrupa Birliği gümrük süreci ve özelleştirmeler ile birlikte kağıt sanayi, yeni ve rekabetçi bir döneme adım atmıştır. Kağıt ve kağıt ürünleri sektöründe hammadde ve teknoloji konusunda dışa bağımlılık yüksek düzeydedir. Ancak Türkiye'de kağıt fabrikalarının üretim kapasitesi genişleme eğilimindedir (M. Korkmaz, 2016).

Hammadde olarak büyük oranda dışa bağımlılık ile hızlı büyüyen kağıt iç pazarı nedeniyle Türkiye'de kağıt ve kağıt ürünleri sektöründe ithal ara malı kullanımı yüksek orandadır. 2005-2015 arası dönemde bu ürünlerin ithalatı yıllık bazda ortalama %10,2 oranında artış göstererek 738 milyon dolara ulaşmıştır. Hammadde temini konusunda bir diğer alternatif olan atık kâğıt geri dönüşüm oranı son zamanlarda yurt içinde yükselme

eğilimindedir. Türkiye 2015 yılındaki 2,68 milyar dolarlık ithalatla 14. sırada yer alırken 1,18 milyar dolarlık ihracat ile 28. sırada yer almıştır (Adıgüzel, 2018).

Dünya kağıt-karton ihracatı 2018 yılında bir önceki yıla göre %9,8 oranında artarak 177 milyar dolar olmuştur. Başlıca kağıt-karton ihracatçısı ülkeler Almanya, Çin, ABD, Finlandiya ve İsveç'tir. Türkiye ise 2018 yılında 215 ihracatçı ülke arasında 1,7 milyar dolar ile 23. sırada yer almıştır. Dünya kağıt-karton ithalatı ise 2018 yılında bir önceki yıla göre %9,2 oranında artarak 179 milyar dolar olmuştur. Başlıca kağıt-karton ithalatçısı ülkeler ABD, Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'dır. Türkiye 2018 yılında 228 ithalatçı ülke arasında 2.7 milyar dolarlık ithalatı ile 15. sırada yer almaktadır (OMKO, 2021).

İşletme sayısı bakımından illerdeki yoğunlaşma incelendiğinde İstanbul, İzmir ve Kocaeli gibi iller öne çıkmaktadır. Bu illerde kağıt sektöründe faaliyet gösteren firmalar toplam cironun %60,1'ini oluşturmaktadır (İB, 2021).

1.2.5. Mobilya Sanayi

Mobilya sektörü, çok eski yıllardan beri var olan ve her geçen gün önemi artan, çeşitlilikte sınırlanmayan, teknoloji ile de değişime ve yeniliğe her daim açık bir sektördür (Karagöz, 2019). Türkiye'de mobilya sektörü, pazarın yoğunlaştığı ve/veya orman ürünlerinin yoğun olduğu belirli bölgelerde toplanmıştır (OMKO, 2021). Mobilya sektöründe istihdamın en yoğun olduğu ilk 11 il sırasıyla İstanbul, Bursa, Kayseri, Ankara, İzmir, Kocaeli, Antalya, Düzce, Sakarya, Mersin ve Hatay olarak raporlanmıştır. İstihdamın en düşük olduğu iller ise; Ardahan, Bayburt, Tunceli, Gümüşhane, Ağrı, Hakkari, Edirne, Iğdır, Kilis ve Van'dır (TOBB, 2015).

2018 yılında dünya mobilya ihracatı bir önceki yıla göre %7,8 oranında artarak 192,9 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2018 yılı itibarıyla, dünya mobilya ihracatındaki söz sahibi ilk beş ülke Çin, Almanya, Polonya, İtalya ve ABD olmuştur. Türkiye, 2,7 milyar dolar ile dünya ihracatından pay alan 224 ülke arasında 14. sırada yer almıştır. Aynı yıl dünyanın toplam mobilya ithalatı bir önceki yıla göre %7,5 artarak 192,3 milyar dolar olmuştur. Mobilya sektöründe en önemli ithalatçı ülkeler ABD, Almanya, Fransa, İngiltere ve Kanada'dır. Türkiye, 2018 yılında 230 ülke arasında dünyanın en çok mobilya ithalatı yapan 44. ülkesi olarak yerini almıştır (OMKO, 2021).

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Bu bölümde Suriye krizinin Türkiye özelinde ekonomik etkilerini konu edinen çalışmalar yeniden eskiye doğru kronolojik olarak verilecektir.

Öztürk ve Timuçin (2021)'in "Emek Piyasası ve Ekonomik Dışlanma: Adıyaman İlinde Suriyeli Göçmenler Örneği" adlı çalışmalarında Adıyaman ilinde ikamet eden geçici koruma kapsamında olan Suriyeli sığınmacıların özellikle emek piyasasına erişimleri sürecinde karşılaştıkları kısıtlar betimlenmiştir. Çalışmanın sonucuna göre çalışma izni ya da muafiyeti belgesine başvuru prosedürünün karmaşıklığı söz konusu Suriyeli sığınmacıların emek piyasasına erişiminde karşılaştıkları önemli kısıtlamalardan biridir. Ayrıca yerel işgücü ile rekabetin kayıt dışı istihdamın oluşmasında önemli bir etken olduğu ve kalifikasyonu olan Suriyeli göçmenlerin de genelde niteliklerine uygun olmayan işkollarında istihdam edildikleri bulgulanmıştır. Bu çalışmada kaynakların etkin kullanılması açısından, geçici koruma statüsünde olan Suriyeli sığınmacıların niteliklerinin ve beşerî sermayelerinin belirlenmesine yönelik bir veri tabanı oluşturulması önerilmektedir.

Gençler (2020)'nin "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Sosyo-Ekonomik Yaşama Etkileri: Fayda Maliyet Ekseninde Bir Bakış" adlı çalışmasında Suriyeli sığınmacıların, Türkiye'nin sosyoekonomik yaşantısına olan etkilerini ortaya koyulmuştur. Çalışmanın sonucuna göre ekonomik olarak Suriyeli sığınmacıların yeni işyerleri açmalarının iç ve dış ticaretin gelişimine olumlu yönde katkı sağladıkları ileri sürülse de açılan işyerlerinin hizmet ve tüketim ağırlıklı olması, yerli girişimcilerin yaratabilecekleri işler olması nedeniyle de yarattığı değer önemli düzeyde değildir. Ayrıca kayıt dışı faaliyetlerinin büyüklüğü de bu işyerlerine yönelik olumsuz algıyı arttırmaktadır. Suriyeli işgücünün istihdam bakımından yoğun olarak kayıt dışı faaliyet alanında olması, yerli işgücünün bu sektörde istihdamı bakımından olumsuz etkide bulunduğu gözlemlenmektedir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye ekonomisine ve sosyal yaşama yaptıkları katkı kayda değer düzeyde değildir.

Topuz (2019)'un "Suriyeli Mültecilerin Türkiye Ekonomisine Etkisi" adlı çalışmasında ekonomik büyüme, işsizlik oranı, konut talebi ve fiyatlar genel düzeyine ilişkin 2012-2019 yılları arası çeyreklik veriler kullanılarak Suriye'den Türkiye'ye gelen sığınmacıların Türkiye ekonomisine etkisinin ne olduğu araştırılmıştır. Suriyeli sığınmacıların kısa dönemde ele alınan değişkenler üzerinde Türkiye ekonomisini

etkilemediği, uzun dönemde ise etkilediği görülmektedir. Buna göre sığınmacı sayısındaki artış işsizliği güçlü bir şekilde artırırken enflasyon ve konut talebi üzerinde pozitif yönde yatay bir seyre neden olmaktadır. Suriyeli sığınmacı artışı GSYH üzerinde ise dönemsel artış ve azalışlara yol açmaktadır.

Dengiz (2018)'in “Göç Hareketlerinin Girişimcilik Faaliyetleri Üzerindeki Etkisi: Hatay İli Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmasında Suriyeli sığınmacıların girişimci olmalarını etkileyen faktörler incelenmiş ve ardından bu girişimcilerin Hatay ekonomisine olan katkısı ele alınmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre Suriyeli sığınmacıların girişimci olmasında girişimcilerin medeni durumu, mesleki tecrübesi, iş kurma tecrübesi, anne/babasının iş kurma tecrübesi, aylık geliri ve Hatay'da yaşama süresi etkilidir ve sığınmacıların girişimcilik faaliyetleri bölgede yatırım artışı ve yerli halka istihdam sağlama yoluyla Hatay ilinin kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca sığınmacı girişimcilerin yatırım miktarında cinsiyetin, medeni durumun, aile işletmesi olup olmamanın ve cironun etkili olduğu; yerli halka istihdam sağlamada ise medeni durumun, yaşamının büyük bir kısmını geçirdiği yerin, Türkçe bilip bilmemenin, aile işletmesi olmanın, diğer sığınmacılarla işbirliği yapmanın, istihdam sayısının ve cironun etkili olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Paksoy ve Özgüven (2017)'in “Suriyeli Sığınmacıların Kilis Ekonomisine Etkisi” adlı çalışmalarında sığınmacı pozisyonuna düşen insanların yerleştikleri yerler üzerindeki etkisinin ölçümü ve oluşabilecek olumlu-olumsuz sonuçları saptaması yapılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre Suriyeli sığınmacılar Kilis ili ekonomisine istihdam sağlayarak, yatırım yaparak, sanayici olarak, üretici olarak ve tüketici olarak katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada Suriyeli sığınmacıların istihdam edildiğinde yasal güvencelerinin olması için iş yasasının çıkarılması, üretici ve yatırımcı olarak ülkemize gelir kaynağı sağlaması için yasal düzenlemelerin yapılması ve altın, döviz alım-satımı yapması ve bankacılık hizmeti alması sağlanarak ülkemize sıcak para akışını arttırmak için bazı düzenlemelere gidilmesi önerilmiştir.

Bal ve ark. (2015)'in “Suriyeli Mültecilerin Mobilya Sektörü İşgücü Üzerine Etkileri: Kahramanmaraş İli Örneği” adlı çalışmalarında Kahramanmaraş ilinde mobilya sektöründe görev alan Suriyeli mültecilerin mobilya sektörü iş gücü üzerine etkileri araştırılmıştır. Çalışma sonucunda Suriyeli işçilerin istihdamı ile Türk işçilerin işten çıkarılmadığı ve üretimde az miktarda artış kaydedildiği; Suriyeli işçilerin, yemek, servis, çay, yakacak ve giyecek gibi işyeri imkânlarından yararlanma oranlarının yaklaşık olarak

Türk işçiler kadar olduğu; işyerlerinin Suriyeli işçilerden genel olarak malzeme kullanımı ve ustalık becerilerinden memnun olmadığı ancak özellikle mesai saatlerine uymada sorun yaşanmadığı ve Suriyeli işçilerin işten çıkarılma sebeplerinin başında iş yeri kurallarına uymama ve performans düşüklüğünün geldiği belirlenmiştir.

Paksoy ve ark. (2015)'in “Suriyelilerin Ekonomik Etkisi: Kilis İli Örneği” adlı çalışmalarında Suriyelilerin Kilis'teki ev ve işyeri kiralarını artırdığı, yerel halkın işsizlik sorunu çekmesine neden olduğu ve Kilis'te ticaretin canlanmasına katkı sağladığı sonuçlarına ulaşmışlardır. Çalışmaya göre birlikte yaşamadan kaynaklanabilecek olumsuzlukları önlemek için, merkezi ve yerel yönetimlerin birlikte geliştirecekleri stratejilere gereksinim olup, Suriyelilerin istihdamını kayıt altına alacak ve çalışma koşullarına ilişkin evrensel insan hakları ölçeğinde düzenlemelerin yapılması sorunların çözümüne katkı sağlayabilecektir.

Reçber ve Ayhan (2013)'ün “Türkiye İle Suriye Arasındaki Krizin Hatay Bölgesi Üzerindeki Etkileri” adlı çalışmalarında Türkiye ve Suriye arasındaki ekonomik yaptırımların ve Suriye krizinin Hatay bölgesi üzerindeki etkileri ve krizden etkilenen kesimlerin talepleri incelenmiştir. Çalışmanın sonucuna göre krizin ekonomik etkilerini dikkate alarak, acil bir eylem planı hazırlanmalı ve toplumsal düzeyde krizden etkilenen gruplara özel ekonomik destekler sunulmalıdır. Suriye krizinden dolayı Hatay'a yerleşmiş bulunan sığınmacılara gelir getirici meslek edindirme kursları açılarak, bölgenin yeniden kalkınmasında yeni işgücünden yararlanılmalıdır. Ayrıca başta Suriye, ardından da Mısır üzerinden gerçekleşen ihracatın durma noktasına gelmesinden dolayı yaşanan maddi kayıpların giderilmesi için bir araştırma komitesi ve fonun oluşturulması gerekmektedir.

3. MATERYAL VE METOT

3.1. Materyal

Bu tez çalışmasında kullanılan araştırma materyali Hatay ilinde faaliyet gösteren orman ürünleri sanayi işletmeleridir. Bu kapsamda 96 işletmeye ulaşılmış olup, Suriye krizinin ve Suriyeli sığınmacıların işletme ekonomileri üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

3.1.1. Araştırma bölgesinin tanımı

Hatay orman ürünleri sanayi ağaç ve mantar ürünleri ile mobilya imalatından oluşmaktadır. Antakya Ticaret ve Sanayi Odası verilerine göre ilde 7177 tane işletme faaliyet göstermektedir (ATSO, 2019). Bu işletmelerin %15,54'ü mobilya, %9,76'sı ise ağaç ve mantar ürünleri imalatı yapmaktadır. Çalışan sayılarına baktığımızda ise mobilya işletmelerinde 1500 kişi, ağaç ve mantar ürünleri işletmelerinde 996 kişi istihdam edilmektedir (STB, 2019).

Hatay orman ürünleri sanayi ili dış ticaret verilerinde önemli paya sahiptir. 2019 yılı verilerine göre mobilya imalatı yapan işletmeler 49.908.556 dolar; ağaç ve mantar ürünleri imalatı yapan işletmeler ise 15.419.285 dolar ihracat yapmışlardır. Bu sektörlerin ithalat değerleri az miktarda olup, kağıt ve kağıt ürünleri imalatında 10.170.885 dolar ithalat yapılmıştır (STB, 2019).

3.1.2. Anket formunun hazırlanması

Suriye krizi sonrası Hatay orman ürünleri sanayi firmalarının nasıl etkilendiklerini araştırmak için 62 sorudan oluşan anket formu kullanılmıştır. Bu sorular işletme ve sahiplerinin demografilerini, Suriyeli sığınmacıların çalışma durumlarını, dış ticaret konularını, temel işletme fonksiyonlarını ve devlet desteği konularını içermektedir. Anket en çok kullanılan, yararlı, aynı zamanda suistimal edilebilen bir veri toplama metodudur. Anket, iyi yapılandırılırsa güvenilir, akla yatkın, geçerli bilgilere basitçe, ucuzca ve kısa zamanda ulaşılmasını sağlar. Bu çalışmada, anket soruları hazırlanırken likert ölçeği ve çoktan seçmeli sorular kullanılmıştır. Likert ölçekli sorularda insanlara çeşitli ifadeler ve yargılar yöneltilmiş ve bu yargılara katılıp katılmama derecesinin belirtilmesi istenmiştir. Yaygın olarak kullanılan şekliyle 5'li likert ölçeğiyle hazırlanan sorular işletme sahiplerine yöneltilmiştir. Anketlerin uygulanması sonucu toplanan verilerin SPSS istatistik yazılımında girişleri yapılmış ve ardından frekans ve yüzdelik değerlerin elde edildiği

betimleyici istatistikleri çıkarılmıştır. Buna ilaveten kıkare ve varyans testleri yapıp, analiz sonuçları çizelgeler halinde ayrı ayrı sunulmuştur.

Günümüzde anketler, bütün sosyal bilimlerde özellikle de işletme ve pazarlama çalışmalarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Nicel araştırmalarda birincil kaynak bilgi ve verileri toplamada anket yöntemi sıklıkla tercih edilmektedir (Özgen ve Doğan, 1998). Toplumla ilgili konularda birçok bilgi anket yöntemi adı verilen soru sorma tekniği ile elde edilmektedir. Her düzeydeki yönetici ve araştırmacılar, çoğu kez anket sonuçlarına göre karar vermektedirler. Doğru karar alabilmek için doğru, güncel ve yeterli bilgilere gereksinim vardır. Günümüzün hızla değişen koşullarında her bilgiyi yazılı ve yayınlanmış olarak bulmak mümkün olmadığı için, maliyet ve sürat bakımından en uygun hareket tarzı, anket metoduyla ihtiyaç duyulan bilgileri elde etmektir. Anket, soru sormak sureti ile bilgi toplamak demektir. Üzerinde çalışılan konuda yeterli bilgi yoksa ankete başvurulmaktadır. Anket metodu ile vatandaşlardan, firma yöneticilerinden, çalışanlardan, ailelerden ve tüketicilerden bilgi alınabilir (Arıkan, 1994).

Anket formunun hazırlanması hem zaman hem de mesleki bilgi gerektiren bir olgudur. Anket formu, Hatay ilinde faaliyet gösteren orman ürünleri sanayi firmaları baz alınarak literatür taraması sonucunda hazırlanmıştır. Anket formundaki sorular Akyüz ve ark. (2003), Alpaslan (2012), Bozdağ (2019), Paksoy ve Özgüven (2017), Paksoy ve ark. (2015) ve Reçber ve Ayhan (2013)'ün çalışmalarından faydalanılarak bir araya getirilmiştir. Ardından Hatay ilinde faaliyet gösteren orman ürünleri sanayi firmalarının sahiplerine uygulanması planlanmış ve sorular bu doğrultuda revize edilmiştir. Ardından hem konuya hem de orman ürünleri sektörüne hakim akademisyenler tarafından tartışılarak son hali verilmiştir.

3.2. Metot

Uygulanan anket formlarının tamamı değerlendirmeye uygun bulunmuş ve her soru kodlanarak SPSS paket programına veri girişi yapılmıştır. Yapılan anketlerin geçerliliği için güvenilirlik testi yapılmış ve Cronbach's alpha katsayısı 0,911 olarak bulunmuştur. Bu değer istatistiksel yorumlama için iyi ve kullanılan ölçek yüksek güvenilirliktedir (Kılıç, 2016). Verilerin değerlendirilmesinde frekans tablosu, çapraz tablo, χ^2 testi ve varyans analizi kullanılmıştır. Anket soruları çapraz tablolarda işletmelerin faaliyet dalı değişkenine göre toplam üzerinden değerlendirilmiştir. %95 güven düzeyinde yapılan, χ^2

testi sonuç tabloları yer kaplayacağından dolayı sadece sonuç (p) verilmiştir. $P_{\text{sonuç}} < 0.05$ olduğunda orman ürünleri işletmeleri arasında önemli farklılıklar olduğu hipotezi (H_1), $p_{\text{sonuç}} > 0.05$ olduğunda ise orman ürünleri işletmeleri arasında önemli farklılıklar olmadığı hipotezi (H_0) kabul edilmiştir.

3.2.1. Frekans Tablosu

Nicel verinin genel özelliklerini anlayabilmek ve verilerden faydalanabilmek için frekans tabloları oluşturulur. Sınıflandırma belli özellik ve büyüklüklerin bir araya toplanması suretiyle yapılır. Frekans, frekans tablosundaki her bir sınıfta yer alan birey sayısı olup “f” ile gösterilir (Batu, 1995).

Ham veri yığını özetlenirken, bunların sınıflara veya kategorilere ayrılması ve her sınıfa ait birey sayılarının belirlenmesi sınıf frekansı olarak isimlendirilir. Bu işlem oldukça faydalıdır. Verilerin sınıflara göre ve ilgili sınıfın frekansları ile birlikte bir tablo biçiminde düzenlenmesine frekans dağılımı veya frekans tablosu adı verilir (Spiegel ve Stephens, 2004).

3.2.2. Çapraz Tablolar

Gözlenen frekansların bir tek satır üzerinde yer aldığı tabloya bir yönlü sınıflama tablosu denir. Sütun sayısı c olduğunda, böyle tabloya 1 x c (1 çarpı c) tablo da denir. Bu düşüncelerden yola çıkılarak gözlenen frekansların r satır ve c sütun üzerinde yer aldığı iki yönlü sınıflama tabloları veya r x c tablolarına varılabilir. Böyle tablolar sıklıkla çapraz tablo olarak adlandırılır. Bir r x c çapraz tabloda her bir gözlenen frekansa karşı gelen, olasılık kurallarına göre bazı hipotezlere bağlı olarak hesaplanmış bir teorik (veya beklenen) frekans vardır. Çapraz tablonun hücrelerinde yer alan bu frekanslara hücre frekansları denir. Her bir satırın veya sütunun toplam frekansı marjinal frekans olarak adlandırılır (Spiegel ve Stephens, 2004).

3.2.3. Ki-kare Testi

Çoğu araştırmalarda nitel değişkenler ile karşılaşılmaktadır. Cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, göz rengi, saç rengi gibi değişkenlerin aldığı değerler sayısal olmayan değerlerdir. Bu tür değişkenleri sınıflara ayırarak ve her sınıfın içine düşen frekansları hesaplayarak tablolar düzenlenir, bir diğer ifadeyle nicelleştirilir. Nitel tesadüfü değişkenlerin olduğu durumlarda parametrik olmayan hipotez testleri arasında yer alan ki-kare (χ^2) testi uygulanır (Akin, 2002).

Kategorik değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemede pearson ki-kare testi kullanılmaktadır (Howell, 2011). Pearson ki-kare testi,

$$X^2 = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^c \frac{(g_{ij}-t_{ij})^2}{t_{ij}} \quad (3.1)$$

şeklinde formüle edilmektedir.

Burada;

$g_{i=}$ gözlenen frekans

$t_{i=}$ teorik frekans

$i= 1, 2, \dots, r$: birinci değişkenin şıkları (satır)

$j= 1, 2, \dots, c$: ikinci değişkenin şıkları (sütun) temsil eder.

3.2.4. Varyans analizi

İkiden fazla kitlenin ortalamaları arasında fark olup olmadığını araştırmak için varyans analizi (analysis of variance-ANOVA) geliştirilmiştir. Bu analizle bütün gruplar arasındaki varyansı dikkate almak suretiyle gruplar arasındaki fark incelenebilmektedir. Bu analiz parametrik bir teknik olup, t testine benzer olarak örneklerin alındığı kitlelerin kitlelerin normal dağılım gösterdiği ve aynı varyansa sahip oldukları varsayımlarına dayanır (Köseoğlu ve Yamak, 2008).

ANOVA bağımlı değişkenin aralıklı veya oran ölçeğinde ölçüldüğü durumlarda kullanılır. Bağımsız değişkenler ise nominal veya ordinal ölçekte olabilir. Bu analiz bağımsız değişkenlerin sayısına göre tek yönlü veya iki yönlü şekilde adlandırılır. Bağımsız değişken bir taneyse tek yönlü ANOVA; birden fazlaysa iki yönlü ANOVA kullanılır (Gegez, 2010).

ANOVA'nın sonuçları gruplar arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını ortaya koya ancak farkın hangi gruplar arasında ve hangi yönde olduğunu belirtmez. Bunun için gruplara çoklu karşılaştırma testi (post-hoc test) uygulanır (Saruhan ve Özdemirci, 2011). Bu tez çalışmasında Duncan çoklu karşılaştırma testi kullanılacaktır. Duncan testi ortalama kümelerini karşılaştırmak için örneklemden en büyük ve en küçük veri arasındaki farkı kullanan çoklu karşılaştırma prosedürlerinden biridir. Duncan testi, yanlış pozitif (Tip I) hatası bulundurma riskinin artması pahasına, özellikle yanlış negatif (Tip II) hatasına karşı koruyucudur (Duncan, 1955).

4. BULGULAR

Suriye krizinin Hatay orman ürünleri işletmeleri üzerindeki etkisine dair yüzyüze görüşme yöntemiyle uygulanan anketlerden elde edilen bilgilerin ki-kare (χ^2) ve varyans analizlerinin sonuçları bu bölümde sunulmuştur.

Çizelge 4.1. Anketin uygulandığı işletmelere dair demografik bilgiler

		Frekans	Oran (%)
Cinsiyet	Erkek	65	67,7
	Kadın	31	32,3
Yaş	18-25 arası	11	11,6
	26-32 arası	31	32,6
	33-39 arası	36	37,9
	40-46 arası	15	15,8
	47 ve üstü	2	2,1
Öğrenim Durumu	Lise	60	70,6
	Üniversite	25	29,4
İşletmedeki Hizmet Süresi	1-3 yıl arası	6	6,4
	4-6 yıl arası	21	22,6
	7-10 yıl arası	37	39,8
	11-15 yıl arası	21	22,6
	16 yıl ve üstü	11	8,6
Hukuki yapı	Şahıs işletmesi	78	90,7
	Şirket (Anonim-Limited)	8	9,3
Faaliyet dalı	Mobilya	54	57,4
	Koltuk döşeme	11	11,7
	Kereste	15	16,0
	Diğer ¹	14	14,9
Faaliyet süresi	1-5 yıl arası	29	30,9
	6-10 yıl arası	36	38,3
	11-15 yıl arası	18	19,1
	16 yıl ve üzeri	11	11,7
İşletme büyüklüğü	Mikro (1-9 kişi)	59	62,8
	Küçük (10-49 kişi)	31	33,0
	Orta (50-249 kişi)	4	4,2
Suriyeli çalışan sayısı	0	38	43,3
	1	28	31,8
	2	15	17,0
	3	4	4,5
	4	1	1,1
	5	2	2,3

Anketin uygulandığı orman ürünleri işletmelerine dair demografik bilgiler Çizelge 4.1'de gösterilmiştir. Buna göre çalışmaya dahil olan katılımcıların cinsiyet dağılımı %67,7'si erkek, %32,3'ü kadın şeklindedir. Bu katılımcıların yaş dağılımına bakıldığında

¹ Diğer kategorisinde mobilya kumaşı kesme biçme dikme, metal ve bakım tamir temizleme işini yapan işletmeler yer almaktadır

%37,9'u 33-39 arası, %32,6'sı 26-32 arası yaşta olup, %70,6'sı lise mezunudur. Katılımcıların %39,8'i 7-10 yıl arası, %22,6'sı 4-6 yıl arası ve %22,6'sı 11-15 yıl arası işletmelerinde hizmet süresine sahiptir. Bu işletmelerin %90,7'si şahıs işletmesi; %57,4'ü mobilya faaliyet dalında bulunmakta; %38,3'ü 6-10 yıl arası faaliyet süresine sahip ve %62,8'i mikro düzeyde işletmedir. Anketin uygulandığı orman ürünleri işletmelerinin %56,7'si en az 1 tane Suriyeli sığınmacıyı istihdam etmektedir.

Suriyeli çalışanların işletmelerdeki işgücü maliyetine etkisi %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.2'de verilmiştir. Çizelge 4.2'ye göre işletmelerin faaliyet dalları açısından anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kereste işletmelerinin tamamı ile mobilya işletmelerinin %85,7'si Suriyeli çalışanların işletmelerdeki işgücü maliyetini azattığını belirtmişlerdir. Genel anlamda ise orman ürünleri işletmelerinin %83,3 işgücü maliyetinin azaldığını ifade etmişlerdir.

Çizelge 4.2. Suriyeli çalışanların işletmelerdeki işgücü maliyetine etkisi (%)

		Arttı	Azaldı	Fark etmedi	Toplam
Faaliyet dalı p=0,208	Mobilya	3,6	85,7	10,7	100
	Koltuk döşeme		50,0	50,0	
	Kereste		100,0		
	Diğer		66,7	33,3	
	Toplam	2,1	83,3	14,6	

İşletmelerin üretim alanında yerel halktan çalışanlara olan ihtiyaçları %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.3'te gösterilmiştir. Çizelge 4.3'e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre işletmelerin %92,3'ü üretim alanında yerel halktan çalışanlara olan ihtiyaçlarının azaldığını belirtirken; diğer kategorisindeki işletmelerin %21,4'ü arttığını düşünmektedirler. Buna ek olarak varyans analizinin sonuçlarına göre ortalamalar arasında anlamlı farklılıklar vardır (p=0,049). Bu anlamlı farklılığın analizi için Duncan testi yapıldığında ise en düşük ortalamaya sahip diğer kategorisindeki işletmelerin, koltuk döşeme işletmeleri ve mobilya işletmeleri ile beraber A grubunda; koltuk döşeme işletmeleri ve mobilya işletmelerinin en yüksek ortalamaya sahip kereste işletmeleriyle B grubunda yer aldığı görülmüştür.

Çizelge 4.3. Üretim alanında yerel halktan çalışanlara olan ihtiyaç (%)

		Arttı	Azaldı	Fark etmedi	Toplam
Faaliyet dalı p=0,277	Mobilya	3,9	94,1	2,0	100
	Koltuk döşeme	9,1	90,9		
	Kereste		100,0		
	Diğer	21,4	78,6		
	Toplam	6,6	92,3	1,1	

İşletmelerin taşıma alanında yerel halktan çalışanlara olan ihtiyaçları %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.4'te gösterilmiştir. Çizelge 4.4'e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Sonuçlara göre işletmelerin %87,9'u taşıma alanında yerel halktan çalışanlara olan ihtiyaçlarının azaldığını, diğer işletmelerin %21,4'ü arttığını belirtmiştir. Bu anlamlı farklılığın analizi için Duncan testi yapıldığında ise diğer, kereste ve koltuk döşeme işletmelerinin A grubunda; koltuk döşeme, kereste ve mobilya işletmelerinin ise B grubunda yer aldıkları görülmüştür.

Çizelge 4.4. Taşıma alanında yerel halktan çalışanlara olan ihtiyaç (%)

		Arttı	Azaldı	Fark etmedi	Toplam
Faaliyet dalı p=0,036	Mobilya	3,9	84,3	11,8	100
	Koltuk döşeme		100,0		
	Kereste		100,0		
	Diğer	21,4	78,6		
	Toplam	5,5	87,9	6,6	

İşletmelerin pazarlama alanında yerel halktan çalışanlara olan ihtiyaçları %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.5'de gösterilmiştir. Çizelge 4.5'e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre işletmelerin %93,4'ü pazarlama alanında yerel halktan çalışanlara olan ihtiyaçlarının azaldığını belirtmiştir.

Çizelge 4.5. Pazarlama alanında yerel halktan çalışanlara olan ihtiyaç (%)

		Arttı	Azaldı	Fark etmedi	Toplam
Faaliyet dalı p=0,708	Mobilya	3,9	92,2	3,9	100
	Koltuk döşeme		90,9	9,1	
	Kereste		100,0		
	Diğer	7,1	92,9		
	Toplam	3,3	93,4	3,3	

İşletmelerin Suriye krizinden önce işletmelerin ihracat yapma durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen

çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.6’da gösterilmiştir. Çizelge 4.6’ya göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre işletmelerin %54,8’i Suriye krizinden önce arada sırada ihracat yaparken; %40,8’i sıklıkla ihracat yapmaktadır.

Çizelge 4.6. Suriye krizinden önce işletmelerin ihracat yapma durumu (%)

		Yapmıyordu	Arada sırada yapıyordu	Sıklıkla yapıyordu	Çok sık yapıyordu	Toplam
Faaliyet dalı p=0,423	Mobilya	1,9	56,6	41,5		100
	Koltuk döşeme	9,1	45,5	36,3	9,1	
	Kereste		53,3	46,7		
	Diğer		57,2	35,7	7,1	
	Toplam	2,2	54,8	40,8	2,2	

İşletmelerin Suriye krizinden işletmelerin ithalat yapma durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.7’de gösterilmiştir. Çizelge 4.7’ye göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre işletmelerin %61,3’ü Suriye krizinden önce arada sırada ithalat yaparken, %31,2’si sıklıkla yapmaktadırlar

Çizelge 4.7. Suriye krizinden işletmelerin ithalat yapma durumu (%)

		Yapmıyordu	Arada sırada yapıyordu	Sıklıkla yapıyordu	Çok sık yapıyordu	Toplam
Faaliyet dalı p=0,825	Mobilya	5,7	62,3	30,2	1,8	100
	Koltuk döşeme	9,0	45,5	45,5		
	Kereste		66,7	33,3		
	Diğer	7,1	64,4	21,4	7,1	
	Toplam	5,3	61,3	31,2	2,2	

İşletmelerin ileriki dönemde işletmelerin ihracat veya ithalat beklentileri sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.8’de gösterilmiştir. Çizelge 4.8’e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kereste işletmelerinin %93,3’ü, koltuk döşeme işletmelerinin %90,9’u, diğer işletmelerin %85,7’si ve mobilya işletmelerinin %75,5’i ileriki dönemde ihracat veya ithalat beklentilerinin azaldığını belirtmişlerdir. Genel sonuçlara göre ise işletmelerin %81,7’si bu soruya azaldı yanıtını vermişlerdir.

Çizelge 4.8. İleriki dönemde işletmelerin ihracat veya ithalat beklentileri (%)

		Arttı	Azaldı	Fark etmedi	Toplam
Faaliyet dalı p=0,63	Mobilya	11,3	75,5	13,2	100
	Koltuk döşeme		90,9	9,1	
	Kereste		93,3	6,7	
	Diğer	7,1	85,7	7,1	
	Toplam	7,5	81,7	10,8	

İşletmelerin Suriye sınır kapısının kapanması ile işletmenizin hammadde temininin etkilenme durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.9’da gösterilmiştir. Çizelge 4.9’a göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Sonuçlara göre Suriye sınır kapısının kapanması ile işletmenizin hammadde temini ne kadar etkilendi sorusuna kereste işletmelerinin %93,3’ü ile mobilya işletmelerinin %71,7’si çok azaldı; koltuk döşeme işletmelerinin %36,4’ü azaldı; diğer işletmelerin %21,4’ü arttı yanıtını vermişlerdir. Genel sonuçlara göre ise işletmelerin %68,8’i Suriye sınır kapısının kapanması ile hammadde teminlerinin çok azaldığını belirtmişlerdir. Bu anlamlı farklılığın analizi için Duncan testi yapıldığında ise en düşük ortalamaya sahip kereste işletmelerinin mobilya ve koltuk döşeme işletmeleriyle beraber A grubunda; mobilya ve koltuk döşeme işletmelerinin ise en yüksek ortalamaya sahip diğer işletmelerle B grubunda yer aldıkları görülmüştür.

Çizelge 4.9. Suriye sınır kapısının kapanması ile işletmenizin hammadde temininin etkilenme durumu (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,044	Mobilya	71,7	18,9		3,7	5,7	100
	Koltuk döşeme	54,5	36,4		9,1		
	Kereste	93,3		6,7			
	Diğer	42,9	28,6	7,1	21,4		
	Toplam	68,8	19,4	2,2	6,4	3,2	

İşletmelerin üretim maliyetinin artması veya azalmasının fiyatlara yansımaya durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.10’da gösterilmiştir. Çizelge 4.10’a göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre üretim maliyetinizin artması veya azalmasını fiyatlarınıza ne kadar yansıttınız sorusuna mobilya işletmelerinin %62,3’ü, koltuk döşeme işletmelerinin %45,5’i, kereste

işletmelerinin %46,7'si çok azaldı; koltuk döşeme işletmelerinin %45,5'i ile %53,3'ü azaldı; diğer işletmelerin %14,4'ü çok arttı yanıtını vermişlerdir. Genel sonuçlara göre ise işletmelerin %53,8'i üretim maliyetlerinin artması sonucunda fiyatlarını çok azalttıklarını, %34,4'ü ise azalttıklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 4.10. Üretim maliyetinin artması veya azalmasının fiyatlara yansıma durumu (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,528	Mobilya	62,3	26,4	1,8	3,8	5,7	100
	Koltuk döşeme	45,5	45,5			9,0	
	Kereste	46,7	53,3				
	Diğer	35,7	35,7	7,1	7,1	14,4	
	Toplam	53,8	34,4	2,1	3,2	6,5	

İşletmelerin yaşanan kriz sonucunda yerel ekonominin canlılık durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.11'de gösterilmiştir. Çizelge 4.11'e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre yaşanan kriz sonucunda yerel ekonomi ne kadar canlandı sorusuna mobilya işletmelerinin %62,3'ü ile koltuk döşeme işletmelerinin %54,5'i çok azaldı; kereste işletmelerinin %53,3'ü ile diğer işletmelerin %42,9'u azaldı yanıtını vermişlerdir. Genel sonuçlara göre ise işletmelerin %54,9'u yaşanan kriz sonucunda yerel ekonominin canlılığının çok azaldığını ifade etmişlerdir.

Çizelge 4.11. Yaşanan kriz sonucunda yerel ekonominin canlılık durumu (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,114	Mobilya	62,3	30,2		5,6	1,9	100
	Koltuk döşeme	54,5	45,5				
	Kereste	46,7	53,3				
	Diğer	35,7	42,9	7,1		14,3	
	Toplam	54,9	37,6	1,1	3,2	3,2	

İşletmelerin firmanızdaki müşteri memnuniyeti sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.12'de gösterilmiştir. Çizelge 4.12'ye göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre firmanızda müşteri memnuniyetiniz nasıl etkilendi sorusuna kereste işletmelerinin tamamı, koltuk döşeme işletmelerinin

%81,8'i ve mobilya işletmelerinin %77,4'ü çok azaldı yanıtını vermişlerdir. İşletmelerin bütününe bakıldığında ise %76,3'ünde müşteri memnuniyeti çok azalmıştır. Buna ek olarak varyans analizinin sonuçlarına göre ortalamalar arasında anlamlı farklılıklar vardır (p=0,031). Bu anlamlı farklılığın analizi için Duncan testi yapıldığında ise en düşük ortalamaya sahip kereste işletmelerinin koltuk döşeme ve mobilya işletmeleriyle beraber A grubunda, koltuk döşeme ve mobilya işletmelerinin en yüksek ortalamaya sahip diğer işletmelerle B grubunda yer aldıkları görülmüştür.

Çizelge 4.12. Firmanızdaki müşteri memnuniyeti (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,08	Mobilya	77,4	11,3		7,5	3,8	100
	Koltuk döşeme	81,8	9,1			9,1	
	Kereste	100,0					
	Diğer	42,9	28,6	7,1	7,1	14,3	
	Toplam	76,3	11,8	1,1	5,4	5,4	

İşletmelerin kriz ile birlikte ithalatındaki değişim sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.13'de gösterilmiştir. Çizelge 4.13'e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar vardır. Sonuçlara göre kereste işletmelerinin %93,3'ünün, koltuk döşeme işletmelerinin %63,6'sının, mobilya işletmelerinin %60,8'inin ithalatları çok azalırken; diğer işletmelerin %50'sinin azalmış, %21,4'ünün ise artmıştır. Toplam sonuçlara bakıldığında ise işletmelerin %61,5'inin ithalatı çok azalmıştır. Buna ek olarak varyans analizinin sonuçlarına göre ortalamalar arasında anlamlı farklılıklar vardır (p=0,049). Bu anlamlı farklılığın analizi için Duncan testi yapıldığında ise en düşük ortalamaya sahip kereste işletmelerinin koltuk döşeme ve mobilya işletmeleriyle beraber A grubunda; koltuk döşeme ve mobilya işletmelerinin en yüksek ortalamaya sahip diğer işletmelerle birlikte B grubunda yer aldığı görülmüştür.

Çizelge 4.13. Kriz ile birlikte ithalatındaki değişim (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,049	Mobilya	60,8	27,4	2,0	2,0	7,8	100
	Koltuk döşeme	63,6	27,3		9,1		
	Kereste	93,3	6,7				
	Diğer	28,6	50,0		21,4		
	Toplam	61,5	27,5	1,1	5,5	4,4	

İşletmelerin kriz ile birlikte işletmelerin ithalat nakliye masrafları sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.14’de gösterilmiştir. Çizelge 4.14’e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre koltuk döşeme işletmelerinin %54,5’inin ithalat nakliye masrafı çok azalırken; mobilya işletmelerinin %44,3’ünün, kereste işletmelerinin %53,3’ünün ve diğer işletmelerin %42,9’unun azalmıştır. Toplam sonuçlara göre ise kriz ile birlikte ithalat nakliye masrafınız değişti mi sorusuna işletmelerin %44,6’sı azaldı, %43,5’i çok azaldı yanıtını vermişlerdir.

Çizelge 4.14. Kriz ile birlikte işletmelerin ithalat nakliye masrafları (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,919	Mobilya	42,3	44,3	1,9	1,9	9,6	100
	Koltuk döşeme	54,5	36,4			9,1	
	Kereste	46,7	53,3				
	Diğer	35,7	42,9			21,4	
	Toplam	43,5	44,6	1,1	1,1	9,7	

İşletmelerin kriz ile birlikte ithalatındaki ürün çeşidi sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.15’te gösterilmiştir. Çizelge 4.15’e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre mobilya işletmelerinin %54,9’u, koltuk döşeme işletmelerinin %63,6’sı ve kereste işletmelerinin %73,3’ü kriz ile birlikte ithalatındaki ürün çeşidi değişti mi sorusuna çok azaldı; diğer işletmelerin %50’si azaldı yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %56’sı ithalatlarındaki ürün çeşidinin çok azaldığını belirtmişlerdir.

Çizelge 4.15. Kriz ile birlikte ithalatındaki ürün çeşidi (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,054	Mobilya	54,9	37,3			7,8	100
	Koltuk döşeme	63,6	27,3			9,1	
	Kereste	73,3	26,7				
	Diğer	35,7	50,0		14,3		
	Toplam	56,0	36,3		2,2	5,5	

İşletmelerin kriz ile birlikte ihracatındaki değişim sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo

sonuçları Çizelge 4.16’da gösterilmiştir. Çizelge 4.16’ya göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre koltuk döşeme işletmelerinin %81,8’i, kereste işletmelerinin %66,7’si, mobilya işletmelerinin %66,7’si ve diğer işletmelerin %50’si kriz ile birlikte ihracatınızdaki değişim nasıl oldu sorusuna çok azaldı yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %65,9’unun kriz ile birlikte ihracatları çok azalmıştır.

Çizelge 4.16. Kriz ile birlikte ihracatınızdaki değişim (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,524	Mobilya	66,7	25,5	2,0	2,0	3,8	100
	Koltuk döşeme	81,8	9,1		9,1		
	Kereste	66,7	33,3				
	Diğer	50,0	35,7			14,3	
	Toplam	65,9	26,4	1,1	2,2	4,4	

İşletmelerin kriz ile birlikte işletmelerin ihracat nakliye masrafı sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.17’de gösterilmiştir. Çizelge 4.17’ye göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz ile birlikte ihracat nakliye masrafınız değişti mi sorusuna mobilya işletmelerinin %62,7’si, koltuk döşeme işletmelerinin %54,5’i ve diğer işletmelerin %57,1’i çok azaldı; kereste işletmelerinin %53,3’ü azaldı yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %58,2’sinin kriz ile birlikte ihracat nakliye masrafları çok azalmıştır.

Çizelge 4.17. Kriz ile birlikte işletmelerin ihracat nakliye masrafı (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,719	Mobilya	62,7	27,5	2,0		7,8	100
	Koltuk döşeme	54,5	36,4			9,1	
	Kereste	46,7	53,3				
	Diğer	57,1	42,9				
	Toplam	58,2	35,2	1,1		5,5	

İşletmelerin kriz ile birlikte ihracatınızdaki ürün çeşidi sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.18’de gösterilmiştir. Çizelge 4.18’e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz ile birlikte

ihracatınızdaki ürün çeşidi değişti mi sorusuna koltuk döşeme işletmelerinin %63,6'sı, mobilya işletmelerinin %56,9'u ve diğer işletmelerin %50'si çok azaldı; kereste işletmelerini %60'ı azaldı yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %53,8'inin kriz ile birlikte ihracatlarındaki ürün çeşitleri çok azalmıştır.

Çizelge 4.18. Kriz ile birlikte ihracatınızdaki ürün çeşidi (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,636	Mobilya	56,9	31,4	2,0	2,0	7,7	100
	Koltuk döşeme	63,6	36,4				
	Kereste	40,0	60,0				
	Diğer	50,0	28,6	7,1		14,3	
	Toplam	53,8	36,3	2,2	1,1	6,6	

İşletmelerin kriz nedeniyle işçilik maliyeti sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.19'da gösterilmiştir. Çizelge 4.19'a göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz nedeniyle işçilik maliyeti değişti mi sorusuna mobilya işletmelerinin %62,7'si ile kereste işletmelerinin %53,3'ü çok azaldı; koltuk döşeme işletmelerinin %45,5'i ile diğer işletmelerin %42,9'u azaldı yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %56'sının kriz nedenli işçilik maliyetleri çok azalmıştır.

Çizelge 4.19. Kriz nedeniyle işçilik maliyeti (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,369	Mobilya	62,7	31,4		2,0	3,9	100
	Koltuk döşeme	45,5	45,5	9,0			
	Kereste	53,3	46,7				
	Diğer	42,9	42,9	14,2			
	Toplam	56,0	37,4	3,3	1,1	2,2	

İşletmelerin kriz ile birlikte hammadde maliyeti sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.20'de gösterilmiştir. Çizelge 4.20'ye göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz ile birlikte hammadde maliyeti değişti mi sorusuna koltuk döşeme işletmelerinin %72,7'si, mobilya işletmelerinin %60,8'i, diğer işletmelerin %57,1'i ile kereste işletmelerinin %53,3'ü çok azaldı yanıtını

vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %60,4'ü kriz ile birlikte hammadde maliyetlerinin çok azaldığını belirtmişlerdir.

Çizelge 4.20. Kriz ile birlikte hammadde maliyeti (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,530	Mobilya	60,8	27,5		3,9	7,8	100
	Koltuk döşeme	72,7	27,3				
	Kereste	53,3	46,7				
	Diğer	57,1	28,6	7,1		7,1	
	Toplam	60,4	30,8	1,1	2,2	5,5	

İşletmelerin kriz ile birlikte genel üretim maliyeti sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.21'de gösterilmiştir. Çizelge 4.21'e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kereste işletmelerinin %73,3'ü, koltuk döşeme kereste işletmelerinin %72,7'si, diğer işletmelerin %57,1'i ile mobilya işletmelerinin %51'i kriz ile birlikte genel üretim maliyeti değişti mi sorusuna çok azaldı yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %58,2'sinin genel üretim maliyetleri çok azalmıştır.

Çizelge 4.21. Kriz ile birlikte genel üretim maliyeti (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,901	Mobilya	51,0	39,2	2,0	2,0	5,8	100
	Koltuk döşeme	72,7	27,3				
	Kereste	73,3	26,7				
	Diğer	57,1	42,9				
	Toplam	58,2	36,3	1,1	1,1	3,3	

İşletmelerin kriz ile birlikte işletmenizin üretim kapasitesi sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.22'de gösterilmiştir. Çizelge 4.22'ye göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz ile birlikte işletmenizin üretim kapasitesi değişti mi sorusuna kereste işletmelerinin %73,3'ü, koltuk döşeme işletmelerinin %63,6'sı, mobilya işletmelerinin %52,9'u çok azaldı; diğer işletmelerin %50'si azaldı yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %56'sının kriz ile birlikte üretim kapasiteleri çok azalmıştır.

Çizelge 4.22. Kriz ile birlikte işletmenizin üretim kapasitesi (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,777	Mobilya	52,9	35,3	2,0	2,0	7,8	100
	Koltuk döşeme	63,6	27,3			9,1	
	Kereste	73,3	26,7				
	Diğer	42,9	50,0	7,1			
	Toplam	56,0	35,2	2,2	1,1	5,5	

İşletmelerin kriz ile birlikte ürün çeşidiniz sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.23'te gösterilmiştir. Çizelge 4.23'e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz ile birlikte ürün çeşidiniz değişti mi sorusuna kereste işletmelerinin %80'i ile mobilya işletmelerinin %54,9'u çok azaldı; diğer işletmelerin %71,4'ü ile koltuk döşeme işletmelerinin %54,5'i azaldı yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %53,8'inin kriz ile birlikte ürün çeşidi çok azalmıştır.

Çizelge 4.23. Kriz ile birlikte ürün çeşidiniz (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,058	Mobilya	54,9	37,3			7,8	100
	Koltuk döşeme	45,5	54,5				
	Kereste	80,0	20,0				
	Diğer	28,6	71,4				
	Toplam	53,8	41,8			4,4	

İşletmelerin kriz ile birlikte çalışan sayınız sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.24'te gösterilmiştir. Çizelge 4.24'e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz ile birlikte çalışan sayınız değişti mi sorusuna koltuk döşeme işletmelerinin %72,7'si, diğer işletmelerin %71,4'ü ve mobilya işletmelerinin %62,7'si çok azaldı; kereste işletmelerinin %53,3'ü azaldı yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %62,6'sının çalışan sayısı kriz ile birlikte çok azalmıştır.

Çizelge 4.24. Kriz ile birlikte çalışan sayınız (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,24	Mobilya	62,7	31,4			5,9	100
	Koltuk döşeme	72,7	27,3				
	Kereste	46,7	53,3				
	Diğer	71,4	14,3			14,3	
	Toplam	62,6	31,9			5,5	

İşletmelerin kriz ile birlikte ticari geliriniz sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.25’de gösterilmiştir. Çizelge 4.25’e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz ile birlikte ticari geliriniz değişti mi sorusuna kereste işletmelerinin %60’ı, diğer işletmelerin %57,2’si ile %54,5’i azaldı; mobilya işletmelerinin %52,9’u çok azaldı yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %48,4’ünün ticari geliri azalmış; %46,1’inin çok azalmıştır.

Çizelge 4.25. Kriz ile birlikte ticari geliriniz (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,686	Mobilya	52,9	41,2		3,9	2,0	100
	Koltuk döşeme	45,5	54,5				
	Kereste	40,0	60,0				
	Diğer	28,6	57,2		7,1	7,1	
	Toplam	46,1	48,4		3,3	2,2	

İşletmelerin kriz ile birlikte işletmenize ait borç durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.26’da gösterilmiştir. Çizelge 4.26’ya göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz ile birlikte işletmenize ait borç durumu değişti mi sorusuna koltuk döşeme işletmelerinin tamamı, mobilya işletmelerinin %70,6’sı, kereste işletmelerinin %60’ı ve diğer işletmelerin %57,2’si çok azaldı yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %70,3’ünün kriz ile birlikte borç durumları çok azalmıştır.

Çizelge 4.26. Kriz ile birlikte işletmenize ait borç durumu (%)

		Çok azaldı	Azaldı	Fark etmedi	Arttı	Çok arttı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,293	Mobilya	70,6	23,5	2,0		3,9	100
	Koltuk döşeme	100,0					
	Kereste	60,0	40,0				
	Diğer	57,2	28,6		7,1	7,1	
	Toplam	70,3	24,2	1,1	1,1	3,3	

İşletmelerin müşteri memnuniyetini ölçmek için anket yönteminin kullanımı sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.27’de gösterilmiştir. Çizelge 4.27’ye göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre firmanızda müşteri memnuniyetini ölçmek için anket yöntemi kullanıyor musunuz sorusuna mobilya işletmelerinin tamamı sık sık; diğer işletmelerin tamamı ise ara sıra yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %62,5’i müşteri memnuniyetini ölçmek için anket yöntemi ara sıra kullanmaktadır. Buna ek olarak varyans analizinin sonuçlarına göre ortalamalar arasında anlamlı farklılıklar vardır (p=0,037). Bu anlamlı farklılığın analizi için Duncan testi yapılamamıştır çünkü kereste işletmeleri grubunda ikiden az gözlenen değer olmuştur.

Çizelge 4.27. Müşteri memnuniyetini ölçmek için anket yönteminin kullanımı (%)

		Ara sıra	Sık sık	Toplam
Faaliyet dalı p=0,053	Mobilya		100,0	100
	Koltuk döşeme	50,0	50,0	
	Diğer	100,0		
	Toplam	62,5	37,5	

İşletmelerin müşteri memnuniyetini ölçmek için ziyaret yönteminin kullanımı sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.28’de gösterilmiştir. Çizelge 4.28’e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre firmanızda müşteri memnuniyetini ölçmek için ziyaret yöntemi kullanıyor musunuz sorusuna koltuk döşeme işletmelerinin tamamı ile diğer işletmelerin tamamı sık sık yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %66,7’si müşteri memnuniyetini ölçmek için ziyaret yöntemi sık sık kullanmaktadır.

Çizelge 4.28. Müşteri memnuniyetini ölçmek için ziyaret yönteminin kullanımı (%)

		Ara sıra	Sık sık	Toplam
Faaliyet dalı p=0,223	Mobilya	50,0	50,0	100
	Koltuk döşeme		100,0	
	Diğer		100,0	
	Toplam	33,3	66,7	

İşletmelerin müşteri memnuniyetini ölçmek için telefon yönteminin kullanımı sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.29'da gösterilmiştir. Çizelge 4.29'a göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre firmanızda müşteri memnuniyetini ölçmek için telefon yöntemi kullanıyor musunuz sorusuna kereste işletmelerinin tamamı, mobilya işletmelerinin %88,6'sı, koltuk döşeme işletmelerinin %75'i ile diğer işletmelerin %75'i sık sık yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %88'i müşteri memnuniyetini ölçmek için telefon yöntemi sık sık kullanmaktadır.

Çizelge 4.29. Müşteri memnuniyetini ölçmek için telefon yönteminin kullanımı (%)

		Ara sıra	Sık sık	Toplam
Faaliyet dalı p=0,202	Mobilya	11,4	88,6	100
	Koltuk döşeme	25,0	75,0	
	Kereste		100,0	
	Diğer	25,0	75,0	
	Toplam	12,0	88,0	

İşletmelerin müşterilerden yükselen fiyatlar konusunda alınan şikayetler sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.30'da gösterilmiştir. Çizelge 4.30'a göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Sonuçlara göre müşterilerinizden yükselen fiyatlar konusunda şikayet alıyor musunuz sorusuna mobilya işletmelerinin tamamı, kereste işletmelerinin tamamı, diğer işletmelerin %80'i ile koltuk döşeme işletmelerinin %75'i sık sık yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %95,1'i müşterilerinden yükselen fiyatlar konusunda sık sık şikayet almaktadır. Buna ek olarak varyans analizinin sonuçlarına göre ortalamalar arasında anlamlı farklılıklar vardır (p=0,001). Bu anlamlı farklılığın analizi için Duncan testi yapıldığında ise en düşük ortalamaya sahip koltuk döşeme işletmeleri ile diğer işletmelerin A grubunda; en yüksek ortalamaya sahip mobilya işletmeleri ve kereste işletmelerinin ise B grubunda yer aldıkları görülmüştür.

Çizelge 4.30. Müşterilerden yükselen fiyatlar konusunda alınan şikayetler (%)

		Ara sıra	Sık sık	Toplam
Faaliyet dalı p=0,002	Mobilya		100,0	100
	Koltuk döşeme	25,0	75,0	
	Kereste		100,0	
	Diğer	20,0	80,0	
	Toplam	4,9	95,1	

İşletmelerin müşterilerden istenilen model malzeme konusunda alınan şikayetler sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.31’de gösterilmiştir. Çizelge 4.31’e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Sonuçlara göre müşterilerinizden istenilen model malzeme konusunda şikayet alıyor musunuz sorusuna koltuk döşeme işletmelerinin tamamı, kereste işletmelerinin tamamı ve mobilya işletmelerinin %82,4’ü sık sık; diğer işletmelerin %66,7’si ara sıra yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %85,7’si müşterilerinden istenilen model malzeme konusunda sık sık şikayet almaktadırlar. Buna ek olarak varyans analizinin sonuçlarına göre ortalamalar arasında anlamlı farklılıklar vardır (p=0,02). Bu anlamlı farklılığın analizi için Duncan testi yapıldığında ise en düşük ortalamaya sahip diğer işletmelerinin A grubunda; en yüksek ortalamaya sahip mobilya işletmeleri, koltuk döşeme işletmeleri ve kereste işletmelerinin B grubunda yer aldıkları görülmüştür.

Çizelge 4.31. Müşterilerden istenilen model malzeme konusunda alınan şikayetler (%)

		Ara sıra	Sık sık	Toplam
Faaliyet dalı p=0,025	Mobilya	17,6	82,4	100
	Koltuk döşeme		100,0	
	Kereste		100,0	
	Diğer	66,7	33,3	
	Toplam	14,3	85,7	

İşletmelerin müşterilerden iş süresi konusunda alınan şikayetler sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.32’de gösterilmiştir. Çizelge 4.32’ye göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Sonuçlara göre müşterilerinizden iş süresi konusunda şikayet alıyor musunuz sorusuna diğer işletmelerin tamamı ile koltuk döşeme işletmelerinin %60’ı sık sık; mobilya işletmelerinin %92,9’u ile kereste işletmelerinin %87,5’i ara sıra yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %78,6’sı müşterilerinden iş süresi konusunda ara sıra şikayet almaktadırlar.

Buna ek olarak varyans analizinin sonuçlarına göre ortalamalar arasında anlamlı farklılıklar vardır ($p=0,012$). Bu anlamlı farklılığın analizi için Duncan testi yapılamamıştır çünkü diğer işletmeler grubunda ikiden az gözlenen değer olmuştur.

Çizelge 4.32. Müşterilerden iş süresi konusunda alınan şikayetler (%)

		Ara sıra	Sık sık	Toplam
Faaliyet dahil p=0,017	Mobilya	92,9	7,1	100
	Koltuk döşeme	40,0	60,0	
	Kereste	87,5	12,5	
	Diğer		100,0	
	Toplam	78,6	21,4	

İşletmelerin kriz başladıktan sonra banka kredisi kullanımı sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.33'te gösterilmiştir. Çizelge 4.33'e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz başladıktan sonra banka kredisi kullandınız mı sorusuna kereste işletmelerinin tamamı, diğer işletmelerin %92,3'ü, koltuk döşeme işletmelerinin %81,8'i ve mobilya işletmelerinin %73,1'i sık sık yanıtını vermiştir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %81,3'ü kriz başladıktan sonra banka kredisi kullanmıştır.

Çizelge 4.33. Kriz başladıktan sonra banka kredisi kullanımı (%)

		Evet	Hayır	Toplam
Faaliyet dahil p=0,078	Mobilya	26,9	73,1	100
	Koltuk döşeme	18,2	81,8	
	Kereste		100,0	
	Diğer	7,7	92,3	
	Toplam	18,7	81,3	

İşletmelerin kredi kullanırken engelle karşılaşma durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.34'de gösterilmiştir. Çizelge 4.34'e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kredi kullanırken bir engelle karşılaştınız mı sorusuna kereste işletmelerinin tamamı, mobilya işletmelerinin %93,3'ü, diğer işletmelerin %92,3'ü ve koltuk döşeme işletmelerinin %88,9'u hayır yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %93,7'si kredi kullanırken bir engelle karşılaşmamıştır.

Çizelge 4.34. Kredi kullanırken engelle karşılaşma durumu (%)

		Evet	Hayır	Toplam
Faaliyet dalı p=0,921	Mobilya	6,7	93,3	100
	Koltuk döşeme	11,1	88,9	
	Kereste		100,0	
	Diğer	7,7	92,3	
	Toplam	6,3	93,7	

İşletmelerin alacakları tahsil ederken karşılaşılan zorluklar sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.35’de gösterilmiştir. Çizelge 4.35’e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre alacaklarınızı tahsil ederken ne tür zorluklar yaşadınız sorusuna koltuk döşeme işletmeleri faiz; kereste işletmelerinin tamamı, mobilya işletmelerinin %75,9’u ile diğer işletmelerin %62,5’i piyasaların durgunluğu yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %73,8’i piyasa iş olmasını alacaklarını tahsil edememeye sebep göstermiştir.

Çizelge 4.35. Alacakları tahsil ederken karşılaşılan zorluklar (%)

		Faiz	Döviz	Piyasaların Durgunluğu	Toplam
Faaliyet dalı p=0,185	Mobilya	13,8	10,3	75,9	100
	Koltuk döşeme	100,0			
	Kereste			100,0	
	Diğer	12,5	25,0	62,5	
	Toplam	14,3	11,9	73,8	

İşletmelerin kriz sonrası yaşanan sıkıntılar sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.36’da gösterilmiştir. Çizelge 4.36’ya göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz sonrası ne tür sıkıntılar yaşadınız sorusuna koltuk döşeme işletmelerinin %66,7’si döviz, mobilya işletmelerinin %50’si faiz, diğer işletmelerin %50’si piyasaların durgunluğu yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %35,3’ü faiz kaynaklı sıkıntılar yaşamıştır.

Çizelge 4.36. Kriz sonrası yaşanan sıkıntılar (%)

		Faiz	Döviz	Piyasaların Durgunluğu	Suriyelilerin Varlığı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,205	Mobilya	50,0	20,0	30,0		100
	Koltuk döşeme	33,3	66,7			
	Diğer		25,0	50,0	25,0	
	Toplam	35,3	29,4	29,4	5,9	

İşletmelerin krizin etkilerine karşı herhangi bir tahmininiz oldu mu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.37’de gösterilmiştir. Çizelge 4.37’ye göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre krizin etkilerine karşı herhangi bir tahmininiz oldu mu sorusuna koltuk döşeme işletmelerinin %75’i ile mobilya işletmelerinin %60’ı hayır; diğer işletmelerin %50’si evet yanıtını vermiştir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %61,1’inin krizin etkilerine karşı birtakım tahminleri olmuştur.

Çizelge 4.37. Krizin etkilerine karşı herhangi bir tahmininiz oldu mu (%)

		Evet	Hayır	Toplam
Faaliyet dalı p=0,764	Mobilya	40,0	60,0	100
	Koltuk döşeme	25,0	75,0	
	Diğer	50,0	50,0	
	Toplam	38,9	61,1	

İşletmelerin kriz ile ilgili KDV istisnasından yararlanma durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.38’de gösterilmiştir. Çizelge 4.38’e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz ile ilgili KDV istisnasından yararlandınız mı sorusuna kereste işletmelerinin tamamı, mobilya işletmelerinin %96,1’i ve koltuk döşeme işletmelerinin %90,9’u hayır; diğer işletmelerin %21,4’ü evet yanıtını vermiştir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %93,3’ü kriz ile ilgili KDV istisnasından yararlanmamıştır.

Çizelge 4.38. Kriz ile ilgili KDV istisnasından yararlanma durumu (%)

		Evet	Hayır	Toplam
Faaliyet dalı p=0,085	Mobilya	3,9	96,1	100
	Koltuk döşeme	9,1	90,9	
	Kereste		100,0	
	Diğer	21,4	78,6	
	Toplam	6,7	93,3	

İşletmelerin kriz ile ilgili gümrük vergisi muafiyetinden yararlanma durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.39’da gösterilmiştir. Çizelge 4.39’a göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Sonuçlara göre kriz ile ilgili gümrük vergisi muafiyetinden yararlandınız mı sorusuna mobilya, koltuk döşeme ve kereste işletmelerinin tamamı hayır; diğer işletmelerin %21,4’ü ise evet yanıtını

vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %96,7'si gümrük vergisi muafiyetinden yararlanmamıştır. Bu anlamlı farklılığın analizi için Duncan testi yapıldığında ise en düşük ortalamaya sahip diğer işletmelerin A grubunda; mobilya, koltuk döşeme ve kereste işletmelerinin ise B grubunda yer aldıkları görülmüştür.

Çizelge 4.39. Kriz ile ilgili gümrük vergisi muafiyetinden yararlanma durumu (%)

		Evet	Hayır	Toplam
Faaliyet dalı p=0,001	Mobilya		100,0	100
	Koltuk döşeme		100,0	
	Kereste		100,0	
	Diğer	21,4	78,6	
	Toplam	3,3	96,7	

İşletmelerin kriz ile ilgili vergi muafiyetinden yararlanma durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.40'da gösterilmiştir. Çizelge 4.40'a göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz ile ilgili vergi muafiyetinden yararlandınız mı sorusuna kereste işletmelerinin tamamı, mobilya işletmelerinin %94,1'i, diğer işletmelerin %85,7'si ve koltuk döşeme işletmelerinin %81,8'i hayır yanıtını vermiştir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %92,2'si kriz ile ilgili vergi muafiyetinden yararlanmamıştır.

Çizelge 4.40. Kriz ile ilgili vergi muafiyetinden yararlanma durumu (%)

		Evet	Hayır	Toplam
Faaliyet dalı p=0,270	Mobilya	5,9	94,1	100
	Koltuk döşeme	18,2	81,8	
	Kereste		100,0	
	Diğer	14,3	85,7	
	Toplam	7,8	92,2	

İşletmelerin kriz ile ilgili sigorta primi işveren hissesi desteğinden yararlanma durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.41'de gösterilmiştir. Çizelge 4.41'e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz ile ilgili sigorta primi işveren hissesi desteğinden yararlandınız mı sorusuna kereste işletmelerinin tamamı, mobilya işletmelerinin %96,2'si, koltuk döşeme işletmelerinin %90,9'u ile diğer işletmelerin %78,6'sı hayır yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %93,4'ü sigorta primi işveren hissesi desteğinden yararlanmamıştır.

Çizelge 4.41. Kriz ile ilgili sigorta primi işveren hissesi desteğinden yararlanma durumu (%)

		Evet	Hayır	Toplam
Faaliyet dalı p=0,081	Mobilya	3,8	96,2	100
	Koltuk döşeme	9,1	90,9	
	Kereste		100,0	
	Diğer	21,4	78,6	
	Toplam	6,6	93,4	

İşletmelerin kriz ile ilgili yatırım yeri tahsisi desteğinden yararlanma durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.42’de gösterilmiştir. Çizelge 4.42’ye göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz ile ilgili yatırım yeri tahsisi desteğinden yararlandınız mı sorusuna kereste işletmelerinin tamamı, mobilya işletmelerinin %94,1’i, koltuk döşeme işletmelerinin %81,8’i ile diğer işletmelerin %78,8’si hayır yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %91,1’i yatırım yeri tahsisi desteği almamıştır.

Çizelge 4.42. Kriz ile ilgili yatırım yeri tahsisi desteğinden yararlanma durumu (%)

		Evet	Hayır	Toplam
Faaliyet dalı p=0,12	Mobilya	5,9	94,1	100
	Koltuk döşeme	18,2	81,8	
	Kereste		100,0	
	Diğer	21,4	78,6	
	Toplam	8,9	91,1	

İşletmelerin kriz ile ilgili sigorta primi desteğinden yararlanma durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.43’de gösterilmiştir. Çizelge 4.43’e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz ile ilgili sigorta primi desteğinden yararlandınız mı sorusuna koltuk döşeme ve kereste işletmelerinin tamamı, mobilya işletmelerinin %98,1’i, diğer işletmelerin %92,9’u hayır yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %97,8’i sigorta primi desteğinden yararlanmamıştır.

Çizelge 4.43. Kriz ile ilgili sigorta primi desteğinden yararlanma durumu (%)

		Evet	Hayır	Toplam
Faaliyet dalı p=0,537	Mobilya	1,9	98,1	100
	Koltuk döşeme		100,0	
	Kereste		100,0	
	Diğer	7,1	92,9	
	Toplam	2,2	97,8	

İşletmelerin kriz ile ilgili faiz desteğinden yararlanma durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.44’de gösterilmiştir. Çizelge 4.44’e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz ile ilgili faiz desteğinden yararlandınız mı sorusuna kereste işletmelerinin tamamı, mobilya işletmelerinin %94,1’i, koltuk döşeme işletmelerinin %81,8’i, diğer işletmelerin %78,6’sı hayır yanıtını vermişlerdir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %91,1’i faiz desteği almamıştır.

Çizelge 4.44. Kriz ile ilgili faiz desteğinden yararlanma durumu (%)

		Evet	Hayır	Toplam
Faaliyet dalı p=0,12	Mobilya	5,9	94,1	100
	Koltuk döşeme	18,2	81,8	
	Kereste		100,0	
	Diğer	21,4	78,6	
	Toplam	8,9	91,1	

İşletmelerin kriz ile ilgili gelir vergisi stopajı desteğinden yararlanma durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.45’de gösterilmiştir. Çizelge 4.45’e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz ile ilgili gelir vergisi stopajı desteğinden yararlandınız mı sorusuna koltuk döşeme ve kereste işletmelerinin tamamı, mobilya işletmelerinin %96,1’i, diğer işletmelerin %85,7’si hayır yanıtını vermiştir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %95,6’sı gelir vergisi stopajı desteğinden yararlanmamıştır.

Çizelge 4.45. Kriz ile ilgili gelir vergisi stopajı desteğinden yararlanma durumu (%)

		Evet	Hayır	Toplam
Faaliyet dalı p=0,222	Mobilya	3,9	96,1	100
	Koltuk döşeme		100,0	
	Kereste		100,0	
	Diğer	14,3	85,7	
	Toplam	4,4	95,6	

İşletmelerin kriz ile ilgili proje geliştirme desteğinden yararlanma durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.46'da gösterilmiştir. Çizelge 4.46'ya göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kereste işletmelerinin tamamı, mobilya işletmelerinin %96,1'i, koltuk döşeme işletmelerinin %90,9'u ile diğer işletmelerin %78,6'sı hayır yanıtını vermiştir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %93,3'ü proje geliştirme desteğinden yararlanmamıştır.

Çizelge 4.46. Kriz ile ilgili proje geliştirme desteğinden yararlanma durumu (%)

		Evet	Hayır	Toplam
Faaliyet dalı p=0,085	Mobilya	3,9	96,1	100
	Koltuk döşeme	9,1	90,9	
	Kereste		100,0	
	Diğer	21,4	78,6	
	Toplam	6,7	93,3	

İşletmelerin kriz ile ilgili kira desteğinden yararlanma durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.47'de gösterilmiştir. Çizelge 4.47'ye göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Sonuçlara göre kriz ile ilgili kira desteğinden yararlandınız mı sorusuna koltuk döşeme ve kereste işletmelerinin tamamı, mobilya işletmelerinin %98'i ve diğer işletmelerin %78,6'sı hayır yanıtını vermiştir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %95,6'sı kira desteğinden yararlanmamıştır. Bu anlamlı farklılığın analizi için Duncan testi yapıldığında ise en düşük ortalamaya sahip diğer işletmelerin A grubunda; mobilya işletmeleri, koltuk döşeme işletmeleri ve kereste işletmelerinin ise B grubunda yer aldıkları görülmüştür.

Çizelge 4.47. Kriz ile ilgili kira desteğinden yararlanma durumu (%)

		Evet	Hayır	Toplam
Faaliyet dalı p=0,01	Mobilya	2,0	98,0	100
	Koltuk döşeme		100,0	
	Kereste		100,0	
	Diğer	21,4	78,6	
	Toplam	4,4	95,6	

İşletmelerin kriz ile ilgili personel gideri desteğinden yararlanma durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.48’de gösterilmiştir. Çizelge 4.48’e göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz ile ilgili personel gideri desteğinden yararlandınız mı sorusuna kereste işletmelerinin tamamı, mobilya işletmelerinin %94,1’i, koltuk döşeme işletmelerinin %90,9’u ve diğer işletmelerin %78,6’sı hayır yanıtını vermiştir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %92,2’si personel gideri desteğinden yararlanmamıştır.

Çizelge 4.48. Kriz ile ilgili personel gideri desteğinden yararlanma durumu (%)

		Evet	Hayır	Toplam
Faaliyet dalı p=0,165	Mobilya	5,9	94,1	100
	Koltuk döşeme	9,1	90,9	
	Kereste		100,0	
	Diğer	21,4	78,6	
	Toplam	7,8	92,2	

İşletmelerin kriz ile ilgili makine-teçhizat, donanım, sarf malzemesi, yazılım ve tasarım giderleri desteğinden yararlanma durumu sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.49’da gösterilmiştir. Çizelge 4.49’a göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre kriz ile ilgili makine-teçhizat, donanım, sarf malzemesi, yazılım ve tasarım giderleri desteğinden yararlandınız mı sorusuna koltuk döşeme ve kereste işletmelerinin tamamı, mobilya işletmelerinin %98’i ve diğer işletmelerin %92,9’u hayır yanıtını vermiştir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %97,8’i makine-teçhizat, donanım, sarf malzemesi, yazılım ve tasarım giderleri desteğinden yararlanmamıştır.

Çizelge 4.49. Kriz ile ilgili makine-teçhizat, donanım, sarf malzemesi, yazılım ve tasarım giderleri desteğinden yararlanma durumu (%)

		Evet	Hayır	Toplam
Faaliyet dalı p=0,543	Mobilya	2,0	98,0	100
	Koltuk döşeme		100,0	
	Kereste		100,0	
	Diğer	7,1	92,9	
	Toplam	2,2	97,8	

İşletmelerin kriz sonucunda işletmelerde yaşanan en önemli sorun sorusuna verdikleri cevaplar %95 güven düzeyinde yapılan χ^2 testi ile karşılaştırılmış ve elde edilen çapraz tablo sonuçları Çizelge 4.50’de gösterilmiştir. Çizelge 4.50’ye göre faaliyet dalları açısından işletmeler arasında anlamlı farklılıklar yoktur. Sonuçlara göre sizce kriz sonucunda işletmenizde yaşanan en önemli sorun nedir sorusuna kereste işletmelerinin tamamı, diğer işletmelerin %90’ı, mobilya işletmelerinin %83,8’i ve koltuk döşeme işletmelerinin %71,4’ü işsizlik yanıtını vermiştir. Toplam sonuçlara göre ise işletmelerin %86,8’i Suriye krizi sonucunda yaşadıkları en önemli sorun olarak piyasada iş olmamasını görmektedir.

Çizelge 4.50. Kriz sonucunda işletmelerde yaşanan en önemli sorun (%)

		Faiz	Kira	Piyasaların Durgunluğu	Suriyeliler Varlığı	Toplam
Faaliyet dalı p=0,315	Mobilya	2,3	11,6	83,8	2,3	100
	Koltuk döşeme	14,3	14,3	71,4		
	Kereste			100,0		
	Diğer			90,0	10,0	
	Toplam	2,7	8,0	86,8	2,7	

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Tunus'ta başlayan, sonra bütün Orta Doğu ülkelerine yayılan Arap Baharı birçok ülkeyi derinden etkilemiştir. En fazla etkilenen ülkelerden biri olan Suriye'de ayaklanmalar çıkmış, halk Esad yönetimiyle ters düşmüş ve bunun sonucunda da milyonlarca Suriyeli başka ülkelere göç etmiştir. Bu ülkelerin başında gelen Türkiye'de ise Suriye krizinin etkileri yaşamın her alanında kendini göstermiştir. Ekonomik anlamda birçok sektör de etkilenmiş, çoğunluğu küçük ve orta büyüklükteki işletmelerden oluşan orman ürünleri sanayi sektörünün de Suriyeli sığınmacıların dolaylı ya da doğrudan etkisi olmuştur. Bu bağlamda Suriye krizinin Hatay orman ürünleri işletmeleri üzerindeki etkisinin araştırıldığı bu çalışmanın önemli sonuçları şöyle sıralanabilir:

- Orman ürünleri işletmelerinin %83,3'ünde Suriyeli çalışanlar işgücü maliyetini azaltmıştır. Bu ise işletmelerin verimliliğini artırıcı etki yapabilecektir.
- Suriye krizinin başlamasından sonra orman ürünleri işletmelerinin %89'unda ithalat düzeyleri düşmüştür. Böylelikle işletmelerin dış ticaretleri fazla verebilecektir. İşletmelerin ithalat düzeylerinin düşmesiyle beraber ithalat nakliye masrafları da azalmıştır (%88,1). Bu iki sonuçla paralel olarak orman ürünleri işletmelerinin ithal ürün çeşidi sayısı da azalmıştır (%92,3).
- İşletmeler için maliyet önemli bir unsurdur. Maliyet azaltma adına maliyet yönetimi teknikleri uygulanmaktadır. Önemli maliyet kalemleri arasında işçilik, hammadde ve genel üretim maliyetleri gösterilebilir. Suriye krizinin olumlu bir etkisi olarak orman ürünleri işletmelerinin %93,4'ünde işçilik maliyeti, %91,2'sinde hammadde maliyeti ve %94,5'inde genel üretim maliyeti azalmıştır.
- İşletmelerin borç yapısı dışa bağımlılıklarını ve karar alma serbestiyetlerini etkilemektedir. Suriye kriziyle beraber orman ürünleri işletmelerinin %94,5'inde borç durumu azalmıştır.
- Rekabetin kızıştığı ve sadık müşteri yaratmanın giderek önem kazandığı günümüz pazarlama dünyasında, işletmeler kendi müşterilerinin durumlarını sürekli gözden geçirmek zorundadırlar. Bu durum krizi dönemlerinde hayati bir olguya dönüşmektedir. Hatay orman ürünleri işletmeleri müşteri memnuniyetini ölçmek için çeşitli yöntemler kullanmaktadır. İşletmelerin %8,3'ü anket taramaları gerçekleştirerek, %12,5'i müşterilerini yerinde ziyaret ederek, %78,1'i ise

müşterileriyle telefon görüşmeleri yaparak memnuniyet durumlarını gözden geçirmektedirler.

- Hatay orman ürünleri işletmelerinin %81,3'ü Suriye krizi sonrasında banka kredisi kullanmamışlardır. Bu, krizle başa çıkabildiklerini göstermektedir.
- Suriyelilere yönelik açık kapı politikasının uygulanması kararıyla beraber Hatay orman ürünleri işletmelerinin %38,9'u bir krizin oluşabileceğini ve bu krizin birtakım etkilerinin olacağını tahmin etmiştir.
- Sosyoekonomik kriz şartlarında işletmelerin harici desteğe ihtiyaçları olabilmektedir. Bu harici desteği çoğunlukla hükümet birimleri yapmaktadır. Bu destekler arasında KDV istisnası, vergi muafiyeti, kira desteği, personel gideri desteği vb. bulunmaktadır. Hatay orman ürünleri işletmelerine bakıldığında, işletmelerin %90'ından fazlası hiçbir devlet desteği kullanmamıştır.

Suriye krizinin Hatay orman ürünleri işletmeleri üzerindeki etkisinin araştırıldığı bu yüksek lisans tez çalışması sonucunda şu öneriler verilebilir:

- Hatay orman ürünleri işletmelerinin %56,3'ünde en az bir tane Suriyeli çalışmaktadır. Bu bakımdan işletmelerin insan kaynakları uygulamalarının Suriyeli çalışanların demografik ve kültürel yapıları gözetilerek hazırlanması fayda getirebilecektir. Bu sayede yetenekli çalışanların motive edilmesi sağlanacak ve stratejik insan kaynağı oluşturularak firma performansı yükseltilebilecektir (Serin ve Durgun, 2018; Serin ve ark., 2020).
- Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye gelişiyle beraber işgücü piyasasında da bir rekabet gözlenmiştir. İşletmeler çeşitli faaliyetlerinde artık Suriyeli çalışan da kullanabilmektedir. Bu durum Hatay orman ürünleri işletmeleri için de söz konusu olmuştur. Bu işletmelerin üretim, taşıma ve pazarlama alanlarında yerel halktan çalışanlara ihtiyaçları azalmıştır (sırasıyla %92,3, %87,9 ve %93,4). Bu durum iş bulamayan bir vatandaş kesiminin ortaya çıkmasına sebep olabilir ve bu kesimin Suriyelilere negatif duygular beslemesini tetikleyebilir. Bunun için ilgili bakanlıkların istihdam politika ve uygulamalarını gözden geçirmeleri ile aşılabilecektir.
- Suriye krizinden önce Hatay orman ürünleri işletmeleri dış ticaretle meşgul durumda gözükmemektedir. Bu işletmelerin %54,8'i arada sırada, %40,9'u ise sıklıkla ihracat yaparken; %61,3'ü arada sırada, %31,2'si sıklıkla ithalat yapmaktaydılar. Ancak Suriye kriziyle beraber işletmelerin %81,7'sinin ihracat-ithalat beklentisi

azalmıştır. Bu durum işletmelerin kâr durumlarını olumsuz etkileyebilir ve hayatta kalmalarını zorlaştırabilir. Bunun için destek mahiyetinde ihracat teşvik paketlerinin duyurulması ve işletmelerin finansal yapılarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

- Orman ürünleri işletmelerinin %88,2'sinde Suriye sınır kapısının kapanması ile hammadde teminin azaldığı görülmektedir. Bu durum işletmeleri hammadde teminin konusunda farklı kaynaklara yönlendirecek, hammadde temin rutinlerinin değişmesine yol açabilecek ve hatta hammadde maliyetlerini yükseltebilecektir.
- Suriye kriziyle beraber orman ürünleri işletmelerinin üretim maliyetleri artmış ancak işletmelerin %88,2'si bu maliyet artışını ürün fiyatlarına yansıtmamıştır. Burada zaten piyasanın durgun olması önemli faktördür. İşletmelerin %92,4'ü yaşanan kriz sonrasında yerel ekonominin durgunlaştığını düşünmektedir. Bunun için geçici barınma merkezlerinin ihtiyaçlarının bölgeden karşılanma oranının artırılması iyi olabilecektir.
- Hatay orman ürünleri işletmeleri çeşitli şekillerde müşteri memnuniyetini ölçmektedirler. Bu ölçümlerin sonucunda çıkmıştır ki işletmelerin %88,1'i müşteri memnuniyetinin azaldığını ifade etmiştir. Bu ise işletmelerin gelir durumlarını tehlikeye sokmaktadır. Bu nedenle müşteri memnuniyeti yaratan etkenlerin iyi analiz edilmesi gerekmektedir (Eroğlu, 2005; Sandıkçı, 2007).
- Hatay orman ürünleri işletmelerinin %92,3'ünde Suriye krizinden sonra ihracat miktarı azalmıştır. Bununla paralel olarak işletmelerin ihracat nakliye masrafları ve ihraç ettikleri ürün çeşidinde azalma olmuştur (sırasıyla %93,4 ve %90,1). İşletmelerin ihracat teşviklerini kullanmaları hem ihracat hacimlerini artıracak hem de Hatay bölgesinin kalkınmasına olumlu etki yapacaktır (Ersungur ve Yalman, 2009). Bunun dışında bürokratik engellerin ortadan kaldırılması, finansman yapısının iyileştirilmesi ve nitelikli çalışan eksikliğinin giderilmesi de ihracat hacminin artırılmasına yardımcı olacaktır (Akyüz ve ark., 2004).
- Suriye kriziyle beraber Hatay orman ürünleri işletmelerinin %91,2'si üretim kapasitelerini düşürmek zorunda kalmış, %95,6'sı ürün çeşidinde azaltmaya gitmiş ve %94,5'i çalışan sayısını azaltmıştır. Bu bulguların bir bileşkesi olarak işletmelerin %94,6'sının ticari geliri ciddi oranda azalmıştır. Görülmektedir ki Hatay orman ürünleri işletmeleri Suriye krizinde genel olarak küçülmeye gitmiştir. Küçülme stratejisi ile işletmeler kendileri için hayati önem arz eden bir takım

amaçları gerçekleştirebilmekte ve hatta rekabet üstünlüğü de sağlayabilmektedir (Öndeş ve ark., 2011). Yalnız dikkat edilmelidir ki küçülmeye giden işletmelerde çalışmaya devam eden personelde tükenmişlik görülebilmekte, bu da işletmelerine olan bağlılıklarını azaltabilmektedir. Bu olumsuz durumun yaşanmaması için çalışanların iş güvencelerinin olduğu yöneticiler tarafından vurgulanmalı ve kendilerinden beklenen performans standartları açık bir şekilde belirtilmelidir (Demir, 2010).

- Suriye krizi sonrasında Hatay orman ürünleri işletmeleri müşterilerinden çeşitli konularda şikayetler almışlardır. İşletmelerin %84,3'ü ürünlerde gözlenen yüksek fiyatlardan dolayı, %36,4'ü ürünlerin istenilen modelde olmamasından dolayı, %29,1'i ise yüksek sipariş süresinden dolayı şikayetler almaktadırlar. İşletmelerin bu şikayetleri fırsata dönüştürerek müşterilerini tatmin etmenin yollarını aramalıdır. Örneğin şikayetçi müşterilere yönelik mutlak müşteri memnuniyeti, %100 mutluluk, şartsız iade/değişim, şikayeti armağan olarak görme, müşterini şımart sloganı, haklı müşteri hattı ve müşteri memnuniyeti anayasası gibi uygulama ve kanalların kullanımı faydalı olabilecektir (Alabay, 2012). Buna ilaveten işletmelerin müşterilerle satış öncesi, satış anı ve satış sonrası bütün yarar ve tatmin faaliyetlerini kapsayan müşteri ilişkileri yönetimi yaklaşımını benimseyerek müşterinin değerine ve ihtiyaçlarına odaklanmaları ve bu yönde işletme davranışları sergilemeleri avantaj sağlayacaktır (Akyüz, 2004).
- Hatay orman ürünleri işletmeleri Suriye krizinin ardından birçok sıkıntıyla yüzleşmiştir. Bu sıkıntılardan en önemlisi alacakları tahsil etme konusudur. İşletmelerin %73,8'i piyasada iş olmamasından, %14,3'ü faiz oranının yüksekliğinden ve %11,9'u döviz kurundan dolayı alacaklarını tahsil edememiştir.
- Suriye krizinden dolayı Hatay orman ürünleri işletmelerinin yaşadığı en önemli sorun piyasaların durgun olmasıdır (%86,7). Buna ilaveten işletmelerin %61,8'i Suriyelilerin ülkelerine geri dönmelerini istemektedirler.

Sonuç olarak Suriye krizinin Hatay orman ürünleri işletmeleri üzerindeki etkisini araştıran bu yüksek lisans tez çalışması göstermiştir ki; krizler tehditlerle beraber fırsatlar da getirmektedir. Suriye krizinin orman ürünleri işletmeleri üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olmuştur. Bu nedenle işletmeler kriz öncesi veya kriz başladıktan sonra güçlü yanlarını belirleyip, zayıf yönlerini de güçlendirmeye çabalamalıdır. Bu sayede

Suriyeli sığınmacıların sosyoekonomik yaşama atılmalarını fırsata dönüştürüp, kendilerine rekabet avantajı elde edebilirler.

KAYNAKLAR

- Acar, H., (2013). Suriye Halkının Beşar Esad'a Direnme Hakkı: Üç Sözleşmecî Bakış. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(37), 117-144.
- Achieme, E. T., (2015). Syria, cost-sharing, and the responsibility to protect refugees. *Minnesota Law Review*. 100, 687-762.
- AÇŞHB, 2021. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Yabancıların Çalışma İzinleri. <https://ailevecalisma.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/yabancilarin-calisma-izinleri/>, Erişim tarihi: 25.04.2021.
- Adıbelli, B., (2012). Önsöz. Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde: Arap Baharı ve Suriye. (ed: Adıbelli, B.) IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Adıgüzel, M., (2018). Türkiye kağıt sektörü ve rekabet gücünün değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Odası (İTO) İstanbul Düşünce Akademisi (İDA)*, 2017 (6), İstanbul. 167s.
- AFAD, (2016). Suriyeli Misafirlerimiz Kardeş Topraklarında: Güvenli Liman Türkiye, T.C. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- AFAD, (2017). T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü. Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması. Ankara.
- Aiyar, S., Barkbu, B., Batini, N., Berger, H., Detragiache, E., Dizioli, A., Ebeke, C., Lin, H., Kaltani, L., Sosa, S., Spilimbergo A., Topalova, P., (2016). The Refugee Surge in Europe: Economic Challenges. IMF Discussion Note.
- Akbaş, Z., Babahanoğlu, V., Yelman, E., (2016). Türkiye'nin Suriyeli Mültecilere Yönelik İzlediği Açık Kapı Politikasının Ulusal Güvenliğine ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri. I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Asos Congress Bildiri Kitabı, ASOS Yayınları (s. 96-108).
- Akgül, A., Kaptı, A., Demir, O. Ö., (2015). Göç ve kamu politikaları: Suriye krizi üzerine bir analiz. *A Journal of Policy and Strategy*, 1(2), 1-22.
- Akın, F., (2002). Sosyal Bilimlerde İstatistik. Motif Matbaası, Bursa. 278s.
- Aktaş, M., (2012). *Arap Baharı ve Ortadoğu'da Demokrasi Sorunu. Arap Baharı: Orta Doğu'da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli*. (Editör: Aktaş, M.). Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul. s. 7-77.
- Aktaş, M., (2018). Türkiye'deki Suriyeliler: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 129-154.
- Akyener, O., (2018). Suriye İç Savaşı: Enerji, Güvenlik ve Siyaset Boyutlarıyla, TENVA, Yayın No: X, s.1-163.
- Akyüz, İ., (2004). Mobilya satış mağazalarında müşteri ilişkileri yönetimi üzerine bir araştırma. *Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Dergisi* (2004) : 3-4 (113-123).
- Akyüz, K.C., (2000). Doğu Karadeniz bölgesinde yer alan küçük ve orta ölçekli orman ürünleri sanayi işletmelerinin yapısal analizi. Doktora tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, Türkiye. 200s.

- Akyüz, K.C., Balaban, Y., Gedik, T., Yıldırım, İ., (2006). Türkiye'nin orman ürünleri dış ticareti üzerine bir araştırma. Gazi Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 6(2), 179-197.
- Akyüz, K. C., Serin, H., Akyüz, İ., Cındık, H., (2003). Ekonomik Krizin Orman Ürünleri Sanayi Üzerindeki Etkileri (Rize İli Örneği). Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Dergisi. 1-2, 121-126.
- Akyüz, K., Akyüz, İ., Serin, H., Cındık, H., (2004). Batı Akdeniz Bölgesinde Yer Alan Orman Ürünleri Sanayi Firmalarının İhracat Problemleri. Türkiye Ormancılık Dergisi, 5(1), 97-110.
- Alabay, M. N., (2012). Müşteri şikâyetleri yönetimi. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 8(16), 137-157.
- Alpaslan, İ. B., (2012). Suriye Krizi Türkiye Ekonomisini Nasıl Etkiler. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Değerlendirme Notu, (201148).
- Altundeğer, N., Yılmaz, M. E., (2016). İç Savaştan Bölgesel İstikrarsızlığa: Suriye Krizinin Türkiye'ye Faturası. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(1), 289-301.
- Arar, R., Hintz, L., Norman, K. P., (2016). The real refugee crisis is in the Middle East, not Europe. The Washington Post, 14.
- Arıkan, R., (1994). Anket sorularını hazırlama ve soru sorma tekniği, Pazarlama Dünyası Dergisi, 19 (Şubat), 15-18.
- ATSO, 2019. Antakya Ticaret ve Sanayi Odası. Hatay Ekonomisi Üzerine Sorunlarımız ve Çözüm Önerilerimiz. <http://www.antakyatso.org.tr/dokumanlar/2019%20istatistiki/hatayekonomisivesu riyeraporu2019.pdf>, Erişim tarihi: 24.04.2021.
- Aydemir, A., Kırdar, M. G. (2017). Quasi-Experimental Impact Estimates of Immigrant Labor Supply Shocks: The Role of Treatment and Comparison Group Matching and Relative Skill Composition. European Economic Review. 98: 282-315.
- Aydın, A. H., Durgun, S., (2018). Kahramanmaraş'taki Suriyeli Sığınmacıların Yerel Halk Tarafından Sosyo-Ekonomik ve Politik Açından Değerlendirilmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(2), 501-526.
- Aydın, A. H., Durgun, S., (2020). *Göçe İlişkin Uluslararası Örgütler ve Düzenlemeler. Yerel, Ulusal ve Küresel Boyutlarıyla Göç ve Mülteci Sorunu*. (Editörler: Bulut, Y., Akın, S.). Çizgi Kitapevi. s. 133-150.
- Aydın, A. H., Özcan, S., (2016). Suriyeliler ve Sığınmacı Yönetimi: Kahramanmaraş İli Örneği. II. Ortadoğu Konferansları: Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu, 28-29 Nisan, 2016, Kilis, Türkiye. s. 267-276.
- Bal, B. C., Akkök, A., Serin, H., (2015). Suriyeli mültecilerin mobilya sektörü işgücü üzerine etkileri: Kahramanmaraş ili örneği. Selçuk-Teknik Dergisi, 14(2), 439-451.
- Balkan, B., Tümen, S., (2016). Immigration and Prices: Quasi-Experimental Evidence from Syrian Refugees in Turkey. Journal of Population Economics. 29(3): 657-686.

- Batu, F., 1995. Uygulamalı İstatistik Yöntemler, KTÜ Yayın No:179, Orman Fakültesi Yayın No:22, Trabzon. 312s.
- Bingöl, O. (2012). *Krizlerin Uluslararasılaşması: Rejime Karşı Protestolardan Bölgesel Çatışmaya Suriye Örneği. Krizler ve Kriz Yönetimi: Temel Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar.* (Editörler: Erol, M. S., Efegil, E.) Barış Kitap, Ankara. s. 441-484.
- Boyraz, Z., (2015). Türkiye'de göçmen sorununa örnek Suriyeli mülteciler. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 7(2), 35-58.
- Bozdağ, R., (2019). Kahramanmaraş İli ve Merkez İlçelerde Yer Alan Mobilya Sanayi İşletmelerinin Sorunlarının Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Orman Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, Türkiye.
- Canyurt, D., (2015). Suriye gelişmeleri sonrası Suriyeli mülteciler: Türkiye'de riskler. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (48), 127-146.
- Çapar, S., Koca, M., (2018). Düzensiz göç yönetiminde mülki idare amirleri. *Türk İdari Araştırmalar Vakfı*.
- Çendek, S. Y., Örki, A., (2019). Arap Baharı Sürecinde Libya, Suriye ve Yemen'de Yaşanan İç Savaşlar: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 42-58.
- Çetinkaya, C., Erbaş, M., Özceylan, E., (2016). Türkiye'deki Suriyeli Geçici Barınma Merkezlerinin Durumu ve Senaryo Analizleri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 5-21.
- Dahi, O. S., (2014). Syria in Fragments: The Politics of the Refugee Crisis. *Dissent*, 61(1), 45-48.
- Dede, A. Y., (2011). The Arab Uprisings: Debating the "Turkish Model". *Insight Turkey*, 13(2), 23-32.
- Demir, N., (2010). Küçülmeye Giden İşletmelerde Geri Kalanların Yaşadıkları Tükenme Sendromunun Örgüte Bağlılık Üzerindeki Etkisi. *Öneri Dergisi*, 9(33), 185-198.
- Dengiz, S., (2019). Göç Hareketlerinin Girişimcilik Faaliyetleri Üzerindeki Etkisi: Hatay İli Üzerine Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*.
- Duncan, D. B. (1955). Multiple range and multiple F tests. *Biometrics*, 11(1), 1-42.
- Durgun, S., Aydın, A. H., (2017). Sığınmacıların Türkiye'ye Olumsuz Etkileri. 3rd International Conference on Social Sciences & Education Research. s. 419-426.
- Erdoğan, M. M., (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum araştırması. *Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Ankara*.
- Erdoğan, M. M., (2019), Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler, Konrad-Adenauer-Stiftung, Almanya.
- Eroğlu, E., (2005). Müşteri memnuniyeti ölçüm modeli. *İÜ İşletme Fakültesi İşletme Dergisi*, 34(1), 7-25.
- Ersungur, Ş. M., Yalman, İ. N., (2009). Bölgesel kalkınmada ihracat teşviklerinin etkinliği: Sivas ilinde bir uygulama. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(1), 81-98.

- Esen, O., Binatlı, A. O. (2017). The Impact of Syrian Refugees on the Turkish Economy: Regional Labour Market Effects. *Social Sciences*, 6(129): 1-12.
- Fuller, G. E., (2019). *Türkiye ve Arap Baharı*, çev. Mustafa Acar, Dördüncü Baskı, Serbest Kitaplar, Ankara.
- Gegez, A. E. (2010). *Pazarlama araştırmaları*. Geliştirilmiş 3. baskı. Beta Basım Yayım Dağıtım Ař.
- Gençler, A., (2020). Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların sosyo-ekonomik yaşama etkileri: Fayda maliyet ekseninde bir bakış. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 78: 111-145.
- GİGM, (2021a). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (Geçici Koruma), Erişim tarihi: 16.04.2021, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.
- GİGM, (2021b). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (İkamet İzinleri), Erişim tarihi: 16.04.2021, <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>.
- Göç ve Uyum Raporu, (2018). Uluslararası Koruma/ Geçici Koruma / Suriyeli Sığınmacılar. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, 26. Dönem 3. Yasama Yılı Mart 2018.
- Göçer, I., Çınar, S., (2015). Arap Baharı'nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu Ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri. *Kafkas University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal*, 6(10), 51-68.
- Gür, N., (2017). Ülke Deneyimleri Işığında Uluslararası Göç Ekonomisi. SETA, (224).
- Haran, V. P., (2016). Roots of the Syrian crisis. Special Report #181, Institute of Peace and Conflict Studies.
- Harunoğulları, M., Çelik, İ. A., (2019). Kilis Yerel Halkının Algısında Suriyeli Sığınmacılar ve Toplumsal Etkileri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 12, Sayı 67, s.581-600.
- Howell D.C. (2011). Chi-Square Test: Analysis of Contingency Tables, içinde *International Encyclopedia of Statistical Science* (s. 250-252), Editör Miodrag Lovric. Springer, Berlin, Heidelberg.
- İB, (2021). Türkiye Cumhuriyeti İş Bankası, <https://ekonomi.isbank.com.tr>, (Erişim Tarihi: 23.04.2021).
- Kancs, D. A., Lecca, P., (2018). Long-term social, economic and fiscal effects of immigration into the EU: The role of the integration policy. *The World Economy*, 41(10), 2599-2630.
- Karagöz, T., (2019). Orman ürünleri sanayi işletmelerinin yapısal analizi: Kocaeli örneği. Yüksek lisans tezi, Orman Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, Düzce Üniversitesi, Düzce, Türkiye.
- KDK (2018), Türkiye’deki Suriyeliler: Özel Rapor, T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık), Ankara
- Kerman, İ., Efeğil, E., (2017). Terör Örgütü PKK/PYD’nin Suriye’de İzlediği İç Savaş Stratejisinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 162-198.
- Kılıç, S., (2016). Cronbach’ın alfa güvenirlilik katsayısı. *Journal of Mood Disorders*, 6(1), 47-48.

- Kılık, N., (2014). Orman ürünleri sanayi. İstanbul Ticaret Odası, Ar-Ge Bülten, Türkiye.
- Koca, B. T., (2015). Deconstructing Turkey's "open door" policy towards refugees from Syria. *Migration Letters*, 12(3), 209-225.
- Koldaş, U., Köprülü, N., (2011). Arap İntifadası Mı? Arap Dünyasındaki Toplumsal Hareketlerin İçsel, Bölgesel ve Uluslararası Dinamikleri. *Akademik Ortadoğu*, 6(1), 23-61.
- Korkmaz, A., (2016). Suriyeli sığınmacılardan kaynaklanan sorunlar ve çözüm önerileri. *Akademik Hassasiyetler*, 3(6), 83-116.
- Korkmaz, M., (2016). Kağıt sektörü raporu. İzmir Ticaret Odası, Ar-Ge Bülten, 8-12.
- Köseoğlu, M., Yamak, R., (2008). *Uygulamalı İstatistik*. Celepler Matbaacılık, 3. baskı. Trabzon
- Kuyumcu, M. İ., Kösematoğlu, H., (2017). The Impacts of the Syrian Refugees on Turkey's Economy (2011-2016). *Journal of Turkish Social Sciences Research*. 2(1): 77-93.
- Mahalli, H., (2012), *Ortadoğu'da Kanlı Bahar*, Yedinci Baskı, Destek Yayınevi, İstanbul.
- Muslu, F., (2018). Suriye İç Savaşında Esed'in Rolü, Konumu ve Geleceği, SETA, Sayı 236, s.1-38.
- OMKO, (2021). Orta Anadolu Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri İhracatçıları Birliği, Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri Sektörü 2019 Yılı Raporu, <https://www.omko.org.tr/tr>, (Erişim Tarihi: 23.04.2021).
- OGM, (2021). Orman Genel Müdürlüğü, Ormancılık İstatistikleri, <https://www.ogm.gov.tr/tr/ormanlarimiz/resmi-istatistikler> (Erişim Tarihi: 23.04.2021)
- ORSAM., (2015). Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri. Rapor No: 195.
- Ostrand, N., (2015). The Syrian refugee crisis: A comparison of responses by Germany, Sweden, the United Kingdom, and the United States. *Journal on Migration and Human Security*, 3(3), 255-279.
- Öndeş, T., Kaygın, E., Kaygın, C. Y., (2011). Örgütsel Küçülmeye Stratejik Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(2), 123-136.
- Öner, S. G. I., (2014). Türkiye'nin Suriyeli mültecilere yönelik politikası. *Ortadoğu Analiz*, 6(61), 42-45.
- Özbayram, M. (2013). Tokat ilinde orman ürünleri sanayinin mevcut durumu, sorunları ve çözüm önerileri. Yüksek lisans tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tokat, Türkiye. 98s.
- Özdemir, E., (2017). Suriyeli mülteciler krizinin Türkiye'ye etkileri. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 114-140.
- Özgen, H., Doğan, S., (1998). Küçük ve orta ölçekli işletmelerin uluslararası pazarlara açılmada karşılaştıkları temel yönetim sorunları. *Dış Ticaret Dergisi*, (9), 87-127.
- Öztürk, L., Timuçin, E. D., (2021). Emek Piyasası Ve Ekonomik Dışlanma: Adıyaman İlinde Suriyeli Göçmenler Örneği. *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 85, 227-246.

- Paksoy, H. M., Koçarslan, H., Kılınç, E., Koç, A., (2015). Suriyelilerin Ekonomik Etkisi: Kilis İli Örneği. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 143-174.
- Paksoy, S., Özgüven, M. K., (2017). Suriyeli Sığınmacıların Kilis Ekonomisine Etkisi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 4(9), 56-78.
- Reçber, K., Ayhan, V., (2013). Türkiye İle Suriye Arasındaki Krizin Hatay Bölgesi Üzerindeki Etkileri. *Alternative Politics/Alternatif Politika*, 5(3).
- Rózsa, E., (2012,). The Arab spring: Its impact on the region and on the Middle East conference [Policy brief for the Middle East conference on a WMD/DVs free zone]. *Academic peace orchestra Middle East*.
- Salih, K. E. O., (2013). The roots and causes of the 2011 Arab uprisings. *Arab Studies Quarterly*, 35(2), 184-206.
- Salihi, E., (2016). Suriyeli göçmenler hakkında yazılan uluslararası raporlara dair bir değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*, (25), 159-164.
- Sandal, E. K., Hançerkıran, M., Tıraş, M. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler ve Gaziantep İlindeki Yansımaları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(2), 461-483.
- Sandıkçı, M., (2007). Müşteri Memnuniyeti Ölçülmesi Ve Sandıklı Hüdayi Kaplıcası'nda Bir Alan Araştırması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 39-53.
- Sandıklı A., Semin A., (2012). Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Rapor No: 52, Bilgesam Yayınları, Ankara.
- Saruhan, Ş. C., Özdemirci, A., (2011). Bilim, felsefe ve metodoloji. Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş 2. baskı. İstanbul: Beta.
- Serin, H., Durgun, M. (2018). İşletmelerde yenilikçi yaklaşım olarak stratejik yönetim süreci, *Ziraat, Orman ve Su Ürünleri Alanında Yenilikçi Yaklaşımlar*, böl. 3, ss. 23-42. Ankara, Türkiye: Gece Kitaplığı
- Serin, H., Durgun, M., Durgun, S. (2020). Orman ürünleri sanayindeki davranışsal strateji çalışmaları üzerine bir derleme. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 8(1), 1002-1019.
- Sorkhabi, R., (2016). Orta Doğu'da petrol neden bu kadar çok?. çev. Halil Gürsoy, *Mavi Gezegen*, Sayı 21, s.15-27.
- Spiegel, M. R., Stephens, L. J., (2004). Teori ve Problemlerle İstatistik, Çev:Alptekin Esin, Salih Çelebioğlu, 3. Baskı, Nobel Dağıtım, Ankara.
- STB, 2019. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Hatay İli Sanayi Durum Raporu. <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/81-il-sanayi-durum-raporlari>. Erişim tarihi: 25.04.2021.
- Süer, B., (2012). Suriye'de Değişim Çabaları: Bir Bağlam ve Süreç Analizi. *Akademik Ortadoğu*, 6(2), 1-20.
- Sütçü, A., (1998). Isparta yöresinde orman ürünleri endüstrisinin durumu ve gelişim olanakları üzerine incelemeler. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye. 89s.
- Şen, Y., (2013). Suriye'de Arap Baharı. *Yasama Dergisi*, 8(23), 55-79.

- Şentürk, C., (2020). Türkiye Şehirlerinde Suriyeli Göçmenler, ZFTI-PolicyPaper No. 8, Türkiye ve Uyum Araştırmaları Merkezi Vakfı, Essen.
- Taş, İ. E., Durgun, S., (2020). *Göç Yönetişimi Bağlamında Bölgesel İstişare Süreçleri. Beşeri ve Sosyal Bilimlerde Kavramsal ve Uygulamalı Araştırmalar.* (Editör: Çelebi, F.). Duvar Kitapevi. s. 477-500.
- The UN Refugee Agency, (Erişim), <https://www.unhcr.org/syria-emergency.html>, 12.04.2021.
- Timothy J. H., (2016). Immigration, Public Opinion and the Recession in Europe. *Economic Policy.* 31(86): 205-246.
- TOBB, (2015). Türkiye Orman Ürünleri Sektör Meclisi Raporu, 56s.
- Topuz, O., (2019). Suriyeli Mültecilerin Türkiye Ekonomisine Etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Tyyska, V., Blower, J., DeBoer, S., Kawai, S., Walcott, A., (2017). The Syrian refugee crisis: A short orientation. Ryerson Centre for Immigration and Settlement.
- Ulutaş, U., (2011). The Syrian opposition in the making: capabilities and limits. *Insight Turkey*, 13(3), 87-105.
- Ulutaş, U., (2017). Suriye Krizinin Mahiyeti. *Dış Politika Dergisi*, Temmuz-Eylül 2017, s.41-48.
- Ulutaş, U, Hoca, H., (2014), Suriye Devrim mi, Bölünme mi?, SETA, Mayıs, Sayı 95, Ankara.
- Ulutaş, U., Kanat, K. B., Acun, C., (2015), Sınırları Aşan Kriz Suriye, SETA, Mart, Sayı 120, Ankara.
- UNHRC, (2021). Syria Regional Situation Response. https://data2.unhcr.org/en/situations/syria#_ga=2.136152882.246043135.1586857497-32557848.1583230676&_gac=1.190464729.1586857497.CjwKCAjwvtX0BRAFEiwAGWJyZL3UXAXWWa1wXM2OnsW0abBEi9RHFpv41vlBNMhg_og2Ora5MFxOzRoCiOcQAvD_BwE (Erişim tarihi: 14.04.2021)
- Üçer, Z. A. G., Özkazanç, S., Atılgan, Z., (2018). Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Kente Uyum: Ankara Siteler’de İstihdama Katılım. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3(2), 610-624.
- Ünal, M. C., (2017). Arap Baharı sonrası Avrupa komşuluk politikasının geleceği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 16(2), 147-170.
- Ünay, S., Gür, N., Dilek, Ş., (2016). Dünya İnsani Zirvesi ve Küresel İnsani Yönetişimde Türkiye. SETA Perspektif. Sayı: 129.
- Yeşiltaş, M., Duran, B., (2018). Orta Doğu’da Devlet Dışı Silahlı Aktörler, SETA Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, Ö., (2013). Türkiye Kamplarında Suriyeli Sığınmacılar: Sorunlar, Beklentiler, Türkiye ve Gelecek Algısı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 140-169.

EKLER

EK-1 ANKET FORMU

Bu anket formu Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nde yürütülmekte olan “Suriye Krizinin Hatay Orman Ürünleri Ekonomisine Etkileri” başlıklı yüksek lisans tez çalışması için yapılmaktadır. Katkılarınız bizim için önemli olup şimdiden teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Hasan SERİN
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Tez Danışmanı

Hasan Hüseyin TUNÇ
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü

1-Lütfen size uygun cevabı işaretleyiniz.

KİŞİSEL BİLGİLER						
A	Cinsiyetiniz	Erkek ☐	Kadın ☐			
B	Yaşınız	18-25 ☐	26-32 ☐	33-39 ☐	40-46 ☐	47 ve Üstü ☐
C	Öğrenim Durumunuz	Lise ☐	Yüksekokul ☐	Fakülte ☐	Yük. Lisans ☐	Doktora ☐
D	İşletmedeki Hizmet Süreniz	1-3 ☐	3-6 ☐	7-10 ☐	10-15 ☐	15 ve Üstü ☐

2- İşletmenizin hukuki yapısı belirtin Şahıs Şirketi Limited Şirketi Anonim Şirket
Diğer.....

3- İşletmenizin Faaliyet dalını belirtiniz. ....

4- İşletmeniz kaç yıldır faaliyet göstermektedir .....

5- İşletmenizde kaç kişi çalışıyor belirtiniz.....

6- İşletmenizdeki çalışanların eğitim durumunu sayısal olarak belirtiniz.

İlk-Ortaöğretim ..... Lise..... Meslek yüksek okulu..... Üniversite.....

7- İşletmenizde çalışanlar arasında Suriyeli çalışanınız var mı varsa sayısını belirtiniz.....

8- Suriyeli çalışanınız varsa işletmenizdeki iş gücü maliyetine etkisini yüzdelik olarak belirtiniz.

Arttı %..... Azaldı %..... Fark etmedi

9- Suriyeli çalışanınız varsa ve Suriyelilerin işletmenizde çalışması ile yerel halktan çalışanlara olan ihtiyacımız hangi alanlarda ve ne yönde oldu belirtiniz.

Çalışma alanı	Arttı	Azaldı	Fark etmedi
Üretim	☐	☐	☐
Taşıma	☐	☐	☐
Pazarlama	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐

10- Suriye krizinden önce işletmeniz ne kadar ihracat yapıyordu?

Yapmıyordu Arada sırada yapıyordu Sıklıkla yapıyordu Çok sık yapıyordu

11- Suriye krizinden önce işletmeniz ne kadar ithalat yapıyordu?

- Yapmıyordu Arada sırada yapıyordu Sıklıkla yapıyordu Çok sık yapıyordu

12- İleriki dönemde ihracat veya ithalatınızdaki beklentiniz nedir?

- Artacaktır Azalacaktır Fark etmeyecektir

13-İşletmeniz ile ilgili tabloda yer alan sorulara uygun seçenekleri işaretleyiniz.	Arttı		Azaldı		Fark etmedi
	AZ	ÇOK	AZ	ÇOK	
Suriye sınır kapısının kapanması ile işletmenizin ham madde temini ne kadar etkilendi					
Üretim maliyetinizin artması veya azalmasını fiyatlarınıza ne kadar yansittiniz					
Yaşanan kriz sonucunda yerel ekonomi ne kadar canlandı					
Firmanızda müşteri memnuniyetiniz nasıl etkilendi					

14-İşletmeniz ile ilgili tabloda yer alan sorulara uygun seçenekleri işaretleyiniz.	Arttı		Azaldı		Fark etmedi
	AZ	ÇOK	AZ	ÇOK	
İthalatınızdaki değişim kriz ile birlikte					
İthalat nakliye masrafı					
İthalatınızdaki ürün çeşidi					
İhracatınızdaki değişim kriz ile birlikte					
İhracatınızdaki nakliye masrafı					
İhracatınızdaki ürün çeşidi					
Kriz nedeniyle işçilik maliyeti					
Hammadde maliyeti					
Genel üretim maliyeti					
İşletmenizin üretim kapasitesi					
Ürün çeşidi					
Çalışan sayısı					
Ticari geliriniz					
İşletmenize ait borç durumu					

15-Firmanızda müşteri memnuniyetini ölçmek nasıl bir yöntem kullanıyor ve ne sıklıkla ölçüyorsunuz?

- Anket ile** Ara sıra Sık sık **Ziyaret ile** Ara sıra Sık sık **Telefon ile** Ara sıra Sık sık **Ölçmüyoruz**

16- Müşterilerinizden ne sıklıkla ve hangi konuda şikâyet alıyorsunuz?

- Yükselen Fiyatlar Ara sıra Sık sık İstenilen Model- Malzeme Ara sıra Sık sık İş Süresi Ara sıra Sık sık ..... Ara sıra Sık sık

17-Banka kredisi kullandınız mı?Evet Hayır

18-Kullandıysanız herhangi bir engel ile karşılaştınız mı? .....

19-Alacaklarınızı tahsil ederken ne tür zorluklar yaşadınız?

.....

20-Suriye krizi sonucu yaşanan sıkıntılarla birlikte son zamanlarda artan döviz kuru ve faizler, işletmenizde ne tür sıkıntılar yaşadınız?

.....
.....

21- Krizin etkilerine karşı herhangi bir tahmininiz oldu mu; oldu ise ne tür önlemler aldınız?

.....
.....

22-Genel olarak kriz ile ilgili herhangi bir devlet desteği kullandınız mı?	EVET	HAYIR
KDV İstisnası		
Gümrük Vergisi Muafiyeti		
Vergi Muafiyeti		
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		
Yatırım Yeri Tahsisi		
Sigorta Primi Desteği		
Faiz Desteği		
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		
Proje Geliştirme Desteği		
Kira Desteği		
Personel Gideri Desteği		
Makine-Teçhizat, Donanım, Sarf Malzemesi, Yazılım ve Tasarım Giderleri Desteği		

23- Sizce kriz sonucunda işletmenizde yaşanan en önemli sorun nedir?

.....
.....

24-Krizin etkileri ile gelecekte işletmenize ilişkin beklentileriniz nelerdir?

.....
.....

25-EKLEMEK İSTEDİĞİNİZ DÜŞÜNCELER

.....
.....